
Angola og norsk bistand

Inge Tvedten

R 1996: 2

Chr. Michelsen Institute (CMI) is an independent research institution located in Bergen, Norway. The Institute conducts multidisciplinary research across a wide spectrum of social sciences and undertakes consultancies in the field of development and human rights studies related to Third World countries. The research is based on considerable experience from assignments and field work in developing countries. With a present staff of approximately 30 researchers CMI constitutes a major centre for development research in Scandinavia. CMI has a wide international network and institutional collaborative agreements with research institutes in Africa and Asia. The Institute also houses a specialised library.

Recent CMI Reports

- R 1994: 3 NORBYE, Ole David Koht
EU, Norge og utviklingshjelpen. Bergen, October 1994, 75pp. (Price NOK 90 + postage)
- R 1994: 4 VALE, Peter
Of laagers, lepers and leanness. South Africa and regional security in the mid-1990s. Bergen, November 1994, 45 pp. (Price NOK 50 + postage)
- R 1994: 5 SKAAR, Elin
Human rights violations and the paradox of democratic transition. A study of Chile and Argentina. Bergen, December 1994, 191 pp. (Price NOK 145 + postage)
- R 1994: 6 JUL-LARSEN, Eyolf
Migrant fishermen in Congo: Tradition and modernity. Bergen, December 1994, 66 pp. (Price NOK 90 + postage)
- R 1995: 1 LANGE, Siri
From nation-building to popular culture: The modernization of performance in Tanzania. Bergen, April 1995, 182 pp. (Price NOK 145 + postage)
- R 1995: 2 KNUDSEN, Are
Living with the commons: Local institutions for natural resource management. Bergen, May 1995, 132 pp. (NOK 125 + postage)
- R 1995: 3 SUFIAN HEMED BUKURURA
Judiciary and good governance in contemporary Tanzania: Problems and prospects. Bergen, September 1995, 70 pp. (NOK 90 + postage)
- R 1995: 4 SKÅRE, Guro
Coconuts and cultivation in the Philippines. A study of social formation in Candelaria, Quezon Province. Bergen, December 1995, 132 pp. (Price NOK 125 + postage)
- R 1995: 5 SELBERVIK, Hilde Beate
Et lite offer? En analyse av årsakene til det diplomatiske bruddet mellom Norge og Kenya i 1990. Bergen, December 1995, 172 pp. (Price NOK 145 + postage)
- R 1996: 1 STOKKE, Hugo og Marit TJOMSLAND
Collective identities and social movements. Bergen, October 1996, 35 pp. (Price NOK 90 + postage)

A complete list of publications and Annual Report available free of charge

For priced publications:

Surface mail (B-economique) free with prepaid orders. For airmail (A-prioritaire) outside the Nordic countries add 20 %

Four easy ways to pay:

Cheque, issued in Norwegian kroner

Post office giro, paid by International Giro: 0808 5352661

SWIFT: DNBANOB, Den norske Bank no: 5201.05.42308

Credit card: VISA only

Order from:

Chr. Michelsen Institute

Fantoftvegen 38, N-5036 Fantoft-Bergen, Norway

Fax: + 47 55 57 41 66 Phone: + 47 55 57 40 00 E-mail:

cmi@amadeus.cmi.no

Summary

Angola is currently passing through a political, economic and social crisis deeper than in most other African countries. The MPLA government and the former rebel movement UNITA signed a peace agreement in Lusaka in November 1994, but peace and reconstruction are still not secured. Whereas previous international involvement in Angola has had mainly negative effects through colonialism and Cold War, emergency and development aid has increased substantially after the renewed outbreak of war in 1992 when UNITA lost in democratic elections. Also Norway's development aid to Angola has increased considerably. With NOK 182 million in 1995, Angola is the fourth largest recipient of Norwegian aid in Africa. This report outlines the political, economic and social situation in Angola, and discusses international and Norwegian aid to the country. It is argued that Norway should continue its involvement in Angola, also beyond the current emergency interventions, by making it a *country of priority*. The report was commissioned by the Norwegian Ministry of Foreign Affairs.

Inge Tvedten is a social anthropologist and researcher at the Chr. Michelsen Institute. He has worked in Angola for a total period of more than three years, and published extensively on the country. A book entitled "Angola. Towards Peace and Reconstruction" will be published by Westview Press in early 1997. Tvedten is currently working on issues related to urbanization and urban slum survival strategies.

Angola og norsk bistand

Inge Tvedten

R 1996:2

Copyright © Chr. Michelsen Institute 1996

CMI Report Series

This series can be ordered from:

Chr. Michelsen Institute

Fantoftvegen 38

N-5036 Fantoft-Bergen, Norway

Fax: + 47 55 57 41 66 Phone: + 47 55 57 40 00

E-mail: cmi@amadeus.cmi.no

Price: NOK 90

ISSN 0805-505X

Indexing terms

Angola

Norway

Emergency relief

Development aid

Innholdsfortegnelse

Forord	iii
Sammendrag	vi
1 Bakgrunn	1
1.1 Geografi	1
1.2 Før-kolonial historie	2
1.3 Kolonitiden	3
1.4 Frigjøringskampen	7
1.5 Uavhengighet og krig	8
1.6 Økonomisk liberalisering og politisk demokratisering	11
1.7 Sammenbrudd og ny krig	14
1.8 Sosioøkonomisk krise	16
2 Politikk og økonomi	21
2.1 Politiske strukturer	21
2.2 Politisk makt	28
2.3 Økonomiske indikatorer	30
2.4 Økonomisk makt	32
2.5 Alternative utviklingsscenarier	40
3 Internasjonal nødhjelp og bistand	47
3.1 Multilateral bistand	49
3.2 Bilateral bistand	54
3.3 Private organisasjoner	57
4 Norsk bistand	62
4.1 Nødhjelp	64
4.2 Private organisasjoner	66
4.3 Landprogram/Utviklingsbistand	70
4.4 Næringslivsordningene	72
4.5 Bistandsadministrasjonen	73
5 Framtidige relasjoner Norge-Angola	75
5.1 Norsk bistand	75
5.2 Bistand til Angola	76
5.3 Alternative bistandsstrategier	78
6 Litteraturliste	83

Vedlegg

Vedlegg 1: Den angolanske regjering (juni 1996)	94
Vedlegg 2: "United Nations Agencies and Organisations"	95
Vedlegg 3: Nasjonale og internasjonale NGOer i Angola	96
Vedlegg 4: Profiler av provinsene Uíge, Zaire og Cuanza Sul *	

Figurer:

Figur 1: Kart over Angola	xii
Figur 2: Områder mest påvirket av krig	20

Tabeller:

Tabell 1: Sosioøkonomiske indikatorer	19
Tabell 2: Presidentvalget, september 1992	23
Tabell 3: Parlamentsvalget, september 1992	23
Tabell 4: Regional og lokal administrasjon	25
Tabell 5: Makroøkonomiske indikatorer	31
Tabell 6: BNP fordelt på sektorer	39
Tabell 7: Offentlig forbruk etter sektor	39
Tabell 8: Angolas viktigste handelspartnere	40
Tabell 9: Angolas utenlandsgjeld	40
Tabell 10: Bistand til Angola og andre SADC-land 1985-1994	49
Tabell 11: Bilateral og multilateral bistand til Angola 1994	54
Tabell 12: Private organisasjoner i Angola	60-61
Tabell 13: Norsk bistand til Angola 1987-1995	63

* Separat vedlegg. Tilgjengelig ved forespørsel CMI.

Forord

Angola gjennomlever nå en politisk, økonomisk og sosial krise mer fundamental enn i de fleste andre utviklingsland. Fredsprosessen har hatt stadige tilbakeslag. Politisk er utviklingen mot økt demokrati stoppet opp. De strukturelle problemene i økonomien er dyptgripende. Og sosiale indikatorer påviser alle en ekstrem og omfattende fattigdom. Etter i mange år å ha vært offer for internasjonal storpolitikk gjennom kolonitid og Den kalde krigen, hviler ansvaret for fred og utvikling nå i stor grad på angolane selv. Bestrebelsene på å få i gang en positiv utvikling gjennom politisk og økonomisk liberalisering har vært mange de siste årene, men situasjonen i Angola er langt fra avklart. Mange snakker nå om "Angolas siste sjanse".

Det internasjonale samfunn sitter imidlertid også med et betydelig ansvar, og har en viktig rolle å spille både i fredsprosessen og for økonomisk og sosial utvikling. Både klassisk bistand og støtte gjennom internasjonale finansieringsinstitusjoner var svært begrenset fram til slutten av 1980-tallet. Angolas status som oljelasjon og svake mottakerkapasitet var viktige årsaker til dette, men det er liten tvil om at Angolas posisjon på "feil side" i Den kalde krigen også hadde stor betydning. Den internasjonale støtten var fortsatt utilstrekkelig gjennom den viktige freds- og demokratiseringsprosessen fra 1990-1992. Den økte imidlertid betydelig etter 1992, da den mest destruktive konflikten i Angolas historie brøt ut som følge av at UNITA og Jonas Savimbi ikke godtok valgresultatet. Angola mottok i 1994 en total bistand (ODA) på USD 451,5 millioner, hvorav ca. 60 prosent besto av nødhjelp.

Også Norges relasjoner med Angola var fram til midten av 1980-tallet av meget begrenset omfang. Fra da av ble Norge involvert på to hovedområder; energi-relatert faglig bistand og utviklingsbistand gjennom private organisasjoner. Omfanget av samarbeidet økte fra begynnelsen av 1990-årene. Opprinnelig skjedde dette i form av støtte til freds- og demokratiseringsprosessen etter Bicesse-avtalen mellom regjeringen og UNITA i 1991. Etter bruddet på fredsavtalen i slutten av 1992, og den altomfattende krigen som fulgte, har imidlertid det meste av bistanden vært gitt i form av nødhjelp og støtte til rehabilitering. Den totale norske bistanden til Angola i 1995 var på NOK 182 millioner.

I Stortingsmelding nr. 19 1995-96 (*En verden i endring. Hovedtrekk i norsk politikk ovenfor utviklingslandene*) indikeres en ytterligere utvidelse og formalisering av samarbeidet, ved at Angola er omtalt som mulig *prioritert land* for norsk bistand. Mer konkret heter det: "Dersom fredsprosessen i Angola fortsetter vil forholdene kunne ligge til rette for økt vekt på langsiktig bistand. I

første rekke vil rehabilitering av infrastruktur og tiltak for å lette tilbakeføring av krigsrammede grupper til det sivile samfunn være viktige innsatsområder for norsk bistand. Fortsatt vil en vesentlig del av bistanden gå gjennom multilaterale kanaler og frivillige organisasjoner. Avhengig av den videre utvikling i landet vil det i en senere fase kunne bli aktuelt å vurdere støtte til kompetanse-, kapasitets- og institusjonsutvikling" (Stortingsmelding nr.19 1995-96: 41).

Denne rapporten er et bidrag til vurderingen av Angola som prioritert samarbeidsland. Den består av to hoveddeler. I den første gis bakgrunnen for Angolas krise, en analyse av den politiske og økonomiske situasjonen, og en vurdering av alternative utviklingsscenarier. I den andre gis det en oversikt over internasjonal og norsk bistand til landet, og en diskusjon av alternative framtidige relasjoner mellom Norge og Angola. Mer konkret spesifiserer Terms of Reference følgende punkter:

- i) An introduction to Angola emphasizing recent developments, with a particular focus on the elections in 1992, the socio-economic implications of the war between 1992 and 1994, and events leading up to the signing of the Lusaka Agreement in November 1994.
- ii) An analysis of the political and economic situation, the functioning of the civil service and the local authorities, the structure of authorities, their coherence and cooperation in society.
- iii) An assessment of alternative development scenarios, with particular emphasis on the options for democratic development and macro-economic stabilization.
- iv) A description of the magnitude and characteristics of foreign aid and emergency relief to Angola.
- v) An assessment of current Norwegian aid, emergency relief and support to industrial development in Angola.
- vi) An assessment of alternative areas of intervention for Norway, with regard to emergency aid, support to industrial development and possible longer term development interventions.

Studien forsøker dermed å kombinere behovet for en generell introduksjon til Angola, med en diskusjon av bistandsrelaterte problemstillinger. Kunnskapen om Angola innen det norske bistandsmiljøet er begrenset, og det har vært uttrykt behov for en slik generell innføring fra mange hold. Samtidig er det fra Utenriksdepartementet presisert at studien ikke skal være en evaluering av nåværende bistand eller en detaljert diskusjon av framtidig norsk bistand, men et bidrag til å sette norsk bistand til Angola inn i en politisk, økonomisk og sosial

sammenheng. Et så omfattende mandat har åpenbart hatt implikasjoner for dybden i analysen og detalj-nivået i diskusjonen om framtidig samarbeid med Angola. Utviklingen i Angola er imidlertid så komplisert og uforutsigbar at konkrete tiltak innen nødhjelp, rehabilitering og bistand uansett må følges opp med mer oppdaterte studier. Denne rapporten vil forhåpentligvis være et nyttig bidrag til å definere en del sentrale problemstillinger i en slik prosess.

Rapporten ble levert Utenriksdepartementet i juni 1996.

Sammendrag

Bakgrunn

Krisen i Angola har dype historiske røtter, og det er allment akseptert at få land i Afrika i større grad har vært offer for internasjonale politiske prosesser og konflikter. Kolonitiden med slavehandelen og uttak av betydelige økonomiske ressurser har hatt store implikasjoner for utviklingen i landet. Bakgrunnen for den etniske rivaliseringen og regionaliseringen som har preget det post-koloniale Angola kan også spores tilbake til portugisernes 400-årige herredømme. Etter frigjøringen i 1975 ble Angola offer for Den kalde krigen og Sør-Afrikas destabiliserings-politikk, og krigen som preget landet fra 1975 til 1990 kan ikke forklares uavhengig av hendelser på den storpolitiske arena. Det er imidlertid stadig vanskeligere også for angolaneerne selv å forklare krisen de nå befinner seg i utelukkende med referanse til eksterne faktorer. Det var en positiv politisk og økonomisk utvikling i Angola fra 1990 og fram til valget i september 1992. Ansvaret for sammenbruddet av freds- og demokratiseringsprosessen etter dette hviler i avgjørende grad på UNITA og Jonas Savimbi, mens det økonomiske sammenbruddet i stor grad er et resultat av den angolanske regjeringens egen politikk.

Politikk og økonomi

Politisk er utviklingen mot demokratisering og åpenhet stoppet opp. Parlamentet valgt i 1992 har liten reell innflytelse, og makten ligger i realiteten hos en krets rundt president Eduardo dos Santos, innen den militære ledelsen og hos en liten økonomisk elite. Politiske institusjoner på regionalt og lokalt nivå fungerer bare i begrenset grad, grunnet mangel på ressurser og kvalifisert personell. Samtidig kontrollerer opprørsbevegelsen Unita fortsatt store deler av landet. Den gjensidige mistenksomheten mellom sentrale politiske aktører er stor. Fredsprosessen har gjennomlevd flere alvorlige tilbakeslag, men demobiliseringen går nå langsomt framover.

Angola har rike ressurser av olje, diamanter og andre mineraler, store fiskeforekomster og fruktbart jordbruksland, men befinner seg i en dyp økonomisk krise. Produktiviteten er lav bortsett fra i oljesektoren, budsjettunderskuddet stort og utenlandgjelden betydelig. Landet sliter også med hyperinflasjon, varer og tjenester omsettes med få unntak gjennom parallelle markeder, og korrupsjonen er omfattende. De grunnleggende strukturelle problemer knyttet til økonomien gjør gjennomføringen av liberaliserings- eller andre strukturtilpasningstiltak vanskelig.

Flere forsøk har allerede vært gjort, og ytterligere et program blir nå implementert i samarbeid med Verdensbanken og Det Internasjonale Pengefondet (IMF).

Sosioøkonomiske forhold

De fleste sosio-økonomiske indikatorer peker mot en ekstrem nødsituasjon for befolkningen. Barsedødeligheten er blant den høyeste i verden (320/1000), og gjennomsnittlig levealder er på 45 år. Analfabetismen er stor, og øker fordi skolesystemet har brutt sammen. Majoriteten av befolkningen har ikke tilgang til medisiner og medisinsk behandling. Angola har den høyeste andelen amputerte i verden. Det er ca. 300 000 Angolanske flyktninger i nabolandene Zaire og Zambia, og rundt 10 prosent av befolkningen på 12 millioner er flyktninger i eget land. Problemene er ekstra alvorlige fordi det sikkerhetsnett landsbyen og den tradisjonelle familiestrukturen normalt representerer i en afrikansk kontekst i stor grad er brutt sammen. Nærmere 50 prosent av befolkningen bor i slumområder i byene. Angola ble rangert som nummer 164 av totalt 174 land på UNDPs Human Development Index for 1995, på tross av de store eksportinntektene som gir et stort positivt utslag på indeksen.

Samtidig har angolannerne utviklet et vidt spekter av overlevingsstrategier. Disse er knyttet til produksjon og handel spesielt gjennom det altomfattende parallelle markedet (*candongaen*). Angola har imidlertid også et mangfold av private organisasjoner, et levende og fascinerende kulturliv, og aktive kirkesamfunn. Disse er viktige å forholde seg til innen den dominerende rammen av fattigdom og nød.

Utviklingen framover

Situasjonen i Angola er ennå ikke stabilisert, og både et "worst-case" og et "best-case" scenarie er mulig. Et "worst-case" scenarie vil innebære et totalt politisk og økonomisk sammenbrudd, internasjonal isolasjon og en oppsplitting av Angola etter etniske skillelinjer. Et "best-case" scenarie vil innebære umiddelbar fred og forsoning, politisk pluralisme og at Angola realiserer sitt store økonomiske potensial. Det mest sannsynlige er imidlertid et "mellom-scenarie" med en langsom utvikling mot politisk pluralisme og økonomisk liberalisme, og en tilsvarende langsom revitalisering av landsbygda. Utviklingen vil finne sted som et kombinert resultat av sosiale opprør spesielt hos den urban befolkningen, og internasjonalt påvirkning. Det vil være mange tilbakeslag både i forhold til fredsprosessen og politisk og økonomisk framgang, men retningen synes irreversibel. UNITA og Jonas Savimbi sitter med nøkkelen til en positiv utvikling i fredsprosessen, og representerer det største usikkerhetsmomentet. Hovedansvaret for den politiske og økonomiske utviklingen ligger hos MPLA som det regjerende partiet.

Internasjonal bistand

I motsetning til i mange andre land i Afrika sør for Sahara har klassisk bistand (ODA) spilt en beskjeden rolle for samfunnsutviklingen i Angola. Angola var lenge det land i Sørlege Afrika (SADC-området) som mottok minst bistand i forhold til befolkningens størrelse. Det mest dramatiske utslaget av den begrensede støtten har vært FN's og det internasjonale samfunns manglende engasjement i freds- og demokratiseringsprosessen i 1990-92, som mange tillegger en stor del av skylden for krigsutbruddet i oktober 1992.

Bistandsbildet har imidlertid endret seg etter sammenbruddet. Nødhjelp og bistand fra det internasjonale samfunn har økt sterkt i omfang, og FN satser langt større ressurser på sine fredsbevarende oppgaver under Lusaka-avtalen enn under Bicesse-avtalen. FN's Departement of Humanitarian Assistance (DHA/UCAH) har koordinert den massive nødhjelpsinnsetningen, der World Food Programme (WFP), UNICEF og andre store internasjonale private organisasjonene har vært viktige implementerende partnere. De ledende bilaterale bistandsorganisasjonene, som tidligere var involvert i utviklingshjelp, har også i stor grad dreiet sine innsatser mot nødhjelp. Rehabilitering og utviklingshjelp er begrenset, men vil bli gitt mer oppmerksomhet i tiden som kommer. Betydelige midler til slik bistand ble forespeilet Angola under en stor bistandskonferanse i Brussel i september 1995. Verdensbanken er i ferd med å bli en sentral aktør i bistandsbildet. For den langsiktige virkningen av bistanden vil det være avgjørende å involvere angolanske myndigheter i større grad enn det som nå er tilfellet.

Norsk bistand

Fram til midten av 1980-tallet var norsk bistand til Angola begrenset. Den eneste norske organisasjonen med dype røtter i Angola er Metodistkirken. Fra midten av 1980-tallet økte engasjementet noe først og fremst innen områdene olje og energi, og mot slutten av ti-året var det også et begrenset bistandssamarbeid kanalisert gjennom private organisasjoner.

Også for Norges vedkommende har overføringene til Angola økt sterkt de siste årene, fra NOK 45 millioner i 1990 til NOK 105 millioner i 1994. Total norsk bistand var i 1995 på 182 millioner kroner, hvorav NOK 73 millioner (40 prosent) gikk til nødhjelp/humanitær bistand, NOK 39 millioner til næringslivssamarbeid og det resterende gikk til utviklingssamarbeid hovedsakelig kanalisert gjennom private organisasjoner. Ca. 25 prosent av bistanden ble kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner.

Viktige norske aktører i Angola er Norsk Folkehjelp, Kirkens Nødhjelp, Flyktningerådet og Metodistkirken, samt NORCONSULT som har gjennomført det langsiktige samarbeidet knyttet til energisektoren. Norges støtte til Angola har generelt sett vært vellykket, men kvaliteten på bistanden har variert. Det politiske

engasjementet i freds- og demokratiseringsprosessen har vært begrenset. Støtte til nødhjelp har vært omfattende og konstruktiv. Flere tiltak i skjæringspunktet mellom nødhjelp og bistand har havnet i en vanskelig gråsoner. Og den langsiktige bistanden til landsbygdsutvikling og energisektoren har ikke nådd forventede resultater. Problemene henger i stor grad sammen med den uforutsigbare utviklingen i Angola. Norges manglende avklaring av sitt sine langsiktige intensjoner i Angola, og det forhold at Norge ikke har hatt egen representasjon i landet som har kunnet følge opp den politiske utviklingen og bistanden i tilstrekkelig grad, har imidlertid også hatt betydning.

Framtidig norsk bistand

Angola er i Stortingsmelding 19 (1994-95) omtalt som et mulig *prioritert land*, avhengig av den politiske og økonomiske utviklingen i landet. Med referanse til den ekstreme nøden og fattigdommen i Angola blir det argumentert for at Norge bør inngå et mer langsiktig samarbeid, til tross for at prinsippet om aktivt mottakeransvar vil være vanskelig å gjennomføre. Samtidig bør Angola på grunn av sine økonomiske ressurser tillegges et betydelig finansielt ansvar for utviklingen i de sektorer Norge engasjerer seg i. Det bør endelig tas hensyn til at situasjonen i Angola er av en slik karakter at samarbeidet vil stille store krav til planlegging og fleksibilitet. Det blir spesielt viktig å se støtte til fred og forsoning, nødhjelp, rehabilitering og langsiktig bistand i en sammenheng. Mer konkret argumenteres det for:

- i) At Norge gjennomfører planene om å opprette en egen representasjon i Angola, med ansvar både for politisk oppfølging og bistandsvirksomheten.
- ii) At støtten til fredsprosessen opprettholdes inntil Lusaka-avtalen er gjennomført, men med økt politisk engasjement fra norsk side.
- iii) At støtten til nødhjelp opprettholdes primært gjennom FN-systemet, men med en gradvis overgang til lokalt baserte rehabiliteringstiltak.
- iv) At den langsiktige bistanden konsentreres omkring kapasitets- og institusjonsutvikling, forslagsvis i forhold til undervisningssektoren og oppbygging av et sivil samfunn.
- v) At norske private organisasjoner fortsatt tillegges en sentral rolle i bistanden til Angola, men med økte krav til samarbeid mellom dem og med nasjonale institusjoner.
- vi) At den bilaterale bistanden til institusjonsutvikling innen sektorene energi og fiske fortsetter, men at tunge kapitalintensive overføringer begrenses inntil Angola har vist politisk vilje til å omprioritere fordelingen av egne ressurser.

vii) At støtte til næringslivssamarbeid med Angola begrenses inntil de politiske og økonomiske rammebetingelsene bedres, og at engasjementet i en overgangsfase konsentreres om tiltak gjennomført av internasjonale finansieringsinstitusjoner. Norsk kommersielt olje-engasjement bør oppmuntres.

Figur 1 Kart over Angola

Kilde: EIU 1995: Angola. Country Profile 1995-1996

1 Bakgrunn

1.1 Geografi

Angola er et stort land med betydelige ressurser.¹ Landet har et flateinnhold på 1,276,700 km², og er med dette det nest største landet i Afrika sør for Sahara og like stort som Storbritannia, Frankrike og Spania til sammen. Det grenser mot Congo, Zaïre, Zambia og Namibia (Figur 1). Av historiske årsaker vi skal komme tilbake til er befolkningen bare på ca. 12,7 millioner,² noe som innebærer en gjennomsnittlig befolkningstetthet på bare 10,2 per km². I store deler av landet er befolkningstettheten på under 5 per km². Med unntak av Namibia og Botswana gjør dette Angola til landet med lavest befolkningstetthet i Afrika sør for Sahara. Befolkningen er konsentrert i Luanda og sentrale deler av nord-vest Angola (deler av Bengo, Cuanza Norte, Malanje og Uíge) og på det sentrale høyplatået (Huambo, Bié og deler av Benguela, Cuanza Sul og Huíla).³ I tillegg er befolkningstettheten stor i enklaven Cabinda. Befolkningen er ung, med ca. 46 prosent under 15 år og ca. 5 prosent 60 år og mer.

De største etniske gruppene er Ovimbundu (ca. 38 prosent), Mbundu (ca. 23 prosent) og Bakongo (ca. 13,5 prosent). Andre grupper er Lunda-Chokwe, Nganguela, Nyaneka, Owambo og Herero. Etnisitet refererer i utgangspunktet til grupper hvis respektive medlemmer anser seg som kulturelt forskjellige. Det er imidlertid ikke nødvendigvis slik at slike forskjeller gjøres relevante i samhandling, og har sosial betydning. I Angola har etniske forskjeller tradisjonelt vært ansett å ha relativt liten betydning, men mye tyder på at dette har endret seg gjennom den politiseringen av etnisitet som har funnet sted spesielt siden uavhengigheten. Samtidig har andre kilder til kulturell identitet fått økt betydning. Den kanskje viktigste av disse er distinksjonen mellom by og land. Historisk har urbaniserings-graden vært lav med en bybefolkning på 10 prosent i 1960 og 17 prosent i 1975, men det er nå antatt at over 50 prosent av befolkningen bor i byer og tettsteder. 70-80 prosent av disse bor i slumområder (*musseques*).

¹ For referanser og ytterligere bakgrunnsinformasjon om Angolas geografi, se litteraturlisten (kapittel 6).

² FN anslår, med utgangspunkt i valgtellingen i 1992, at Angolas befolkningen i 1995 er 12,7 millioner (UNDP 1995). Regjeringen anslår befolkningen til å være 11,5 millioner. Dette er basert på en årlig vekstrate siden siste folketellingen i 1970 på 2,7 prosent fram til midten av 1980-tallet og 2,9 prosent etter dette (EIU 1995). UNDPs tall er lettere tilgjengelige, og vil bli brukt i denne rapporten.

³ Geografiske navn vil bli stavet i henhold til vanlig angolansk standard, slik den framkommer i offentlig godkjente atlas.

2/3 av landet ligger på et høyplatå på mellom 1050-1350 m.o.h. Landets høyeste fjell (Morro de Moco) er på 2600 m.o.h. Mot kysten består Angola av en lavplatå-sone og en lavtliggende kystsoner. Med unntak av den nord-vestre delen av høyplatået og deler av enklaven Cabinda, som består av tropisk regnskog, er det meste av platået klassifisert som savanne. Ørken finnes bare i Angolas sør-vestre hjørne (provinsen Namibe). Gjennomsnittlig årlig nedbør varierer sterkt, fra 120 mm i sør til over 1700 mm i nord-øst. Det meste av landet får relativt bra med nedbør, selv om nedbørsfattige år med tørke forekommer. Gjennomsnittlige temperaturer varierer fra 14 grader i sør-vest til 27 grader i nord-vest. Klimaet karakteriseres som sub-tropisk. Regntiden begynner normalt i oktober og varer til april/mai. Tørkeperioden er fra mai/juni til september.

De klimatiske forholdene kombinert med et generelt rikt jordsmonn gjør Angola til et særdeles fruktbart jordbruksland. Hovedgrøden er kassava i nord og øst og hirse i sør, mens det primært dyrkes mais i sentrale strøk. Tidligere har det også vært dyrket betydelige mengder ris, bomull, tobakk og kaffe. Kveghold er viktig i sør og sentrale strøk av høyplatået, men er begrenset i nord og øst på grunn av kulturhistoriske forhold og tse-tse fluer. Tidligere hadde også Angola store konsentrasjoner av dyr som giraffer, antiloper, elefanter og bøfler, men disse er praktisk talt utryddet de siste 20 årene. Det er også rike fiskeressurser, ikke bare i havet men også i Angolas mange elver og innsjøer. Angolas lengste elver er Zaire, Cuanza og Cunene. Alle disse representerer også et stort potensial for hydroelektrisk kraft og irrigasjon. Endelig har Angola en betydelig mineralrikdom, som ennå bare delvis er kartlagt og utvunnet. Ved siden av olje og diamanter, som i dag er avgjørende for Angolas økonomi, inkluderer dette jernmalm, kobber, gull, fosfater og uranium.

1.2 Før-kolonial historie

Naturgrunnet var en viktig årsak til tidlig bosetning innen grensene av nåværende Angola, og har influert de ulike typer økonomisk tilpasning som fremdeles preger landet.⁴ Forskere regner med at San eller "buskmenn" har bodd i Angola i så lenge som 25,000 år, og de har funnet spor etter bofaste fiskeribefolkninger langs Zaire-floden fra 7000 f.Kr. Dette var tidlige ætte-baserte samfunn, også i et afrikansk perspektiv. Hovedstrømmen av Bantuer fra områder rundt nåværende Nigeria og Kamerun kom i ulike perioder mellom 800 og 1500 e.Kr. De bosatte seg i tre hovedområder: I nord-vest i områder langs Zaire-floden, i sentrale deler av Angola fra Luanda og innover landet langs Cuanza-floden, og på det sentrale høyplatået. Dette representerer som vist fortsatt områdene med den største befolkningskonsentrasjonen i Angola, og er identiske med kjerneområdene til de tre største etniske gruppene Bakongo, Mbundu og Ovimbundu.

⁴ For referanser og ytterligere bakgrunnsinformasjon om Angolas før-koloniale historie, se litteraturlisten.

Befolkningsgruppene levde i utgangspunktet relativt isolert fra hverandre. Det rike næringsgrunnlaget ga imidlertid grunnlag for overskuddsproduksjon, og dermed for spesialiserte funksjoner knyttet til produksjon, politikk og religiøst liv. Det ble utviklet en betydelig handel mellom gruppene, og den økte kontakten la også grunnlag for rivaliseringer gjennom erobringer og folkeflyttinger i vanskelige tider. Slaveri ble tidlig et middel både til politisk kontroll og økt produksjon. Slavene befant seg nederst på rangstigen sammen med kvinner, mens henholdsvis frie menn og nobiliteten representerte de to øverste lagene i de stadig mer klassesdelte samfunnene.

Utviklingen av spesialiserte samfunn kuliminerte ved etableringen av kongedømmer. Disse var større og mer komplekse enn de tidligere høvdingedømmene, og besatte betydelige områder gjennom avanserte systemer av politisk kontroll og skattlegging. Det mest innflytelsesrike kongedømmet var Kongo, som på sitt største kontrollerte over 25 prosent av Angolas nåværende territorie. Kongo-kongedømmet var i utgangspunktet befolket av Bakongoer, men underla seg også andre befolkningsgrupper. Blant Mbunduene i området fra Luanda og innover i landet var Ndongo det dominerende kongedømmet. Andre mindre politisk enheter blant Mbunduene var Matamba og Kasanje. Ovimbunduene, den største nåværende befolkningsgruppen, kom til høyplatået mellom 1400-1600 e.Kr., men ble aldri konsolidert til et kongedømme og bestod på det meste av 22 ulike politiske enheter. De viktigste av disse var Bie, Bailundu og Ciyaka. Andre kongedømmer, som Lunda og Chokwe, var viktige i kortere historiske perioder.

1.3 Kolonitiden

Da Diogo Cão kom til utløpet av Zaire-floden i 1483 var det, også etter europeisk målestokk, relativt utviklede samfunn han kom i kontakt med.⁵ Det skulle gå flere hunder år før portugiserne faktisk kontrollerte det nåværende angolanske territoriet, slik England og Frankrike etter hvert kontrollerte sine kolonier. Nord-Angola var ikke formelt del av kolonien før i 1880, og ikke egentlig kontrollert før 1920. Det sentrale høyplatået var ikke under effektiv kontroll før på begynnelsen av 1900-tallet. Og selv området som fra 1576 ble etablert som kolonien Angola fra Luanda og innover i landet, gjennomlevde lange perioder utenfor effektiv politisk kontroll. Så sent som i 1845 var det bare 2000 portugisere i kolonien, og antallet var ikke høyere enn 40,000 i 1945. Likevel var implikasjonene av portugisernes herredømme store og dramatiske, og av avgjørende betydning for å forstå sentrale trekk ved det angolanske samfunn i dag. I stikkords form synes begivenhetene referert til i boksen under å være de mest sentrale.

⁵ For referanser og ytterligere bakgrunnsinformasjon om Angolas koloniale historie, se litteraturlisten.

1483	Portugiserne ankrer opp ved utløpet av Zaire-floden, og etablerer relasjoner med Kongo-kongedømmet.
1485-1550	Portugiserne etablerer de første sukkerplantasjene, henholdsvis på São Tomé og i Brasil. Slaveeksporten tar til med hjelp av afrikanske mellommenn.
1550-1600	Kongo-kongedømmet bryter sammen, gjennom uttapping av den mest arbeidsføre delen av befolkningen, reaksjoner på økende utbytting fra nobiliteten, og invasjon fra en ukjent befolkning kalt "Jaga".
1576	Luanda blir etablert som sentral eksporthavn for slaver, og de første forsøk på å etablere herredømme i innlandet tar til. Kolonien Angola etableres.
1610-1620	Portugal kontrollerer hele kysten og etablerer Benguela i 1617. Økende afrikansk reaksjon, eksemplifisert ved dronning Nzingas motstand og allianser med hollenderne.
1641-1648	Hollenderne okkuperer Luanda, og demonstrerer koloniens svakhet.
Ca. 1700	Jakten på sølvgruver gis opp. Økt vekt på andre økonomiske ressurser som gummi og krydder.
1720-1730	Ekspanderende slavehandel bringer konflikter til det sentrale høyplatået.
Fra 1807	Andre europeiske kolonistater erklærer oversjøisk slavehandel illegalt.
1830-årene	Kaffeplantasjer etablert. Slaver brukt av innenlandske settlere.
1836	Internasjonalt forbud mot slaveri innført.
1878	Slaveriet offisielt avskaffet i Angola.
1878 og 1899	Systemet med tvunget arbeid etablert gjennom ulike forordninger.
1884-85	Konferansen i Berlin etablerer Angolas grenser. Cabinda blir "plaster på såret" for tap av territorier i Øst-Afrika.
1880-1912	Økt press for effektiv kontroll og utnyttelse av kolonier. Eksporten av rågummi ekspanderer sterkt.
1885-1917	Anti-portugisiske motstandskamper (Humbe, Bailundu, Dembos).
1910	Portugal blir republikk.
1917	Diamantselskapet Diamang etablert, og gruvedrift initiert.
1926	Etableringen av den fascistiske Nye Stat (<i>Estado Novo</i>) under António Salazar.
1929	Benguela jernbanen åpnet til koppergruvene i Shaba i Zaire (Kongo).
1950-årene	Oljeproduksjonen initiert. Økte investeringer og økt økonomisk vekst.
1953-1957	De moderne nasjonalistiske bevegelsene PLUA, MPLA og UPNA dannet.
1959	Portugisisk sikkerhetspoliti (PIDE) etablert i Angola for å bekjempe nasjonalistiske strømninger. Strategiske landsbyer etableres.
1961	Frigjøringskampen innledes.

Begivenhetene viser to sentrale utviklingsprosesser, begge med viktige implikasjoner for utviklingen av det angolanske samfunn. Den første er tvangsflyttingen av store befolkningsgrupper, først gjennom slavehandel, så gjennom systemet med tvunget arbeid, og endelig gjennom etableringen av strategiske landsbyer under frigjøringskampen. Slaveriet (*escravatura*) førte til sammenbrudd av afrikanske politiske strukturer, både direkte og indirekte gjennom den utbytting av befolkningen slaveriet ledet til blant deler av den afrikanske nobiliteten. Uttaket av millioner av de mest arbeidsføre menn og kvinner hadde også store konsekvenser for afrikanernes mulighet til egen produksjon, i tillegg til alle indirekte implikasjoner av en skjev befolkningsstruktur. En regner med at totalt 4 millioner mennesker ble tatt ut av Angola i løpet av de 400 årene slaveriet varte, og at ytterligere 4 millioner mistet livet på vei fra innlandet til eksporthavnene eller på vei over Atlanterhavet. Uten slaveriet og med en normal befolkningsvekst er det antatt at den angolanske befolkningen i dag ville vært ca. 45 millioner istedenfor 12 millioner.

Systemet med tvunget arbeid (*contratados*) ble etablert for å kompensere for tapet av slaver etter forbudet i 1878. Gjennom et lovverk, som innebar at alle afrikanere som ikke allerede var lønnsarbeidere kunne tvinges til å arbeide på private plantasjer (*fazendas*) eller for staten, fortsatte i praksis slaveriet i nye former. Det var uhyre vanskelig å slippe unna, og i følge en samtidig observatør var det "bare de døde som var virkelig fritatt fra tvunget arbeid". Så sent som i 1951 var 10 prosent av den totale befolkningen kontraktsarbeidere, og var borte fra sine familier i perioder på to år. Arbeidsforholdene var umenneskelige, og hos enkelte arbeidsgivere var dødsraten så høy som 35 prosent. 500,000 mennesker flyktet også i denne perioden til nabolandene Zaïre og Zambia. Implikasjonene av systemet var de samme som under slavetiden, med oppløsning av familier, endringer i sosio-kulturelle strukturer og verdier, og økt fattigdom. I tillegg medførte systemet nye og viktige etniske motsetninger. Som del av kontrollsystemet ble arbeidskraften sendt til andre deler av landet enn den kom fra, der ulike livssituasjoner førte til etniske motsetninger. Ovimbunduene var spesielt hardt rammet av systemet med tvunget arbeid.

Endelig ble systemet med strategiske landsbyer (*aldeamentos*) brukt som middel til undertrykking. Hundre tusener av mennesker i de viktigste konfliktområdene under frigjøringskrigen ble tvangsflyttet til separate landsbyer. I tillegg til de økonomiske og sosiale implikasjonene ble systemet brukt til å undergrave tradisjonell autoritet og skape ytterligere etniske motsetninger. Tradisjonelle ledere (*sobas*) ble satt til å bestyre de forhatte landsbyene på vegne av kolonimakten, og ble således i stor grad koblet til portugisernes destruktive framferd. Tradisjonelle autoritetsstrukturer er ennå svake i de fleste områder i Angola, selv om de nå revitaliseres i enkelte områder.

Den andre sentrale prosessen i kolonihistorien er den ensidige utviklingen av økonomiske sektorer isolert fra det angolanske samfunn, med få positive

implikasjoner for koloniens egen økonomiske utvikling. Det begynte med portugisernes jakt etter sølvgruver fra midten av 1600-tallet, som riktig nok ga få konkrete resultater. Senere ble spesielt eksporten av råvarer som kaffe (fra 1830-årene) og gummi (fra 1880-årene) sentrale. Av disse var kaffeproduksjonen den viktigste, og så sent som i 1974 var Angola verdens fjerde største kaffeprodusent. Også diamanter (fra 1920-årene) og olje (fra 1950-årene) var betydelige eksportprodukter fra Angola, med få ringvirkninger for det angolanske samfunn. Reelle forsøk på å utvikle Angola ble ikke påbegynt før i 1950-årene, etter internasjonalt press. Samtidig økte den portugisiske befolkningen i Angola vesentlig, fra 40,000 i 1940 til 350,000 i 1974. Betydelige investeringer ble foretatt i infrastruktur, byutvikling, industri og fiske, men den angolanske befolkningens delaktighet i denne utviklingen ble begrenset gjennom nye kontrollsystemer, lave lønninger og skattlegging. Jordbrukssektoren, som sysselsatte den store majoriteten av befolkningen, mottok bare 3 prosent av de totale investeringene mellom 1966 og 1970. Samtidig ble det beste jordbruksarealet ekspropriert av portugisiske settlere spesielt på høyplatået, og systemet med tvungen arbeidskraft fortsatt til ut i 1960-årene. Alt dette begrenset den afrikanske befolkningens muligheter til å ta del i den økonomiske utviklingen som fant sted.

I tillegg ble befolkningen inndelt i ulike sosiale klasser. Den store majoriteten av befolkningen bestod av *indígenas* ("innfødte"), som systematisk var fratatt rettigheter knyttet til arbeid, helse og utdanning. Politisk aktivitet ble forbudt, og det ble innført et omfattende system av sosial kontroll som i stor grad lignet apartheid-systemet slik vi kjenner det fra Sør-Afrika. I 1950 gikk under 5 prosent av barn mellom 15 og 14 år på skolen, og 97 prosent av alle over 15 år var analfabeter. *Assimilados* var ikke-hvite som oppfylte kriterier knyttet til utdanningsnivå, portugisisk språk, formelt arbeid og økonomisk uavhengighet, og som tok avstand fra tradisjonell afrikansk livsstil. I 1960 representerte disse 80,000 av en total befolkning på 4,5 millioner. De fleste var av blandingsrase (*mestiços*). Også for disse var det imidlertid klare begrensninger på hvor høyt opp i de politiske og økonomiske systemet en kunne nå, og selv for likt arbeid var det store forskjeller i lønnsnivå og andre ytelser. Europeere (*brancos*) var den siste kategorien, og representerte 2 prosent av befolkningen i 1950 og 6 prosent i 1974. Disse var systematisk favorisert i forhold til de to andre befolkningsgruppene. Samtidig hadde imidlertid de fleste av dem en dårlig bakgrunn fra Portugal, og lav eller ingen utdanning. 55 prosent av de portugiserne som kom til Angola mellom 1955 og 1974 var analfabeter. Mange var tvunget til å ta "svarte" jobber som taxi-sjåfører, småhandlere og hushjelpere. Dette er et spesielt trekk ved det portugisiske koloniveldet som er med på å forklare det lave utviklingsnivået i kolonien, men som også er noe av forklaringen på angolanernes manglende "servile holdning" til hvite.

1.4 Frigjøringskampen

På begynnelsen av 1960-tallet var Angola en koloni preget av utstrakt fattigdom, og store og dyptgripende ulikheter.⁶ Den økonomiske veksten, som i tiåret fram til 1974 var på nærmere 10 prosent per år, kom for sent og var for konsentrert om eksportsektorer til å ha en reell utviklende effekt på det angolanske samfunnet. Med dette som bakgrunn tok den afrikanske motstandskampen til rundt 1960, med dannelsen av *Movimento Popular de Libertação de Angola* (MPLA) ledet av Agostinho Neto i 1956, *Frente Nacional de Libertação de Angola* (FNLA) ledet av Holden Roberto i 1962 og *União Nacional para a Independência de Angola* (UNITA) ledet av Jonas Savimbi i 1966. Bevegelsene hadde utgangspunkt i hver sin av de tre største etniske gruppene i landet.

Ved siden av etnisk tilhørighet utviklet det seg også andre forskjeller mellom gruppene, som bidro til å gjøre en nasjonal samling vanskelig. MPLA var i større grad enn de andre urbant basert, hadde *mestiçer* i mange ledende posisjoner, og hadde oppslutning i de fleste deler av landet. UNITA så i større grad på bønder som på sin maktbase, var konsentrert om enkeltregioner spesielt på høyplatået, og hadde liten oppslutning i andre deler av landet. FNLA var i all hovedsak regionalt basert i nord, hadde nære forbindelser med Zaïre og et nytt "Kongo-dømme" som langsiktig ambisjon. Frigjøringsbevegelsenes ulike religiøse tilknytning er også av betydning. De protestantiske kirkene hadde (i motsetning til den dominerende katolske kirken) spilt en viktig rolle for utviklingen av et nasjonalistisk, afrikansk tenkesett. I Angola dominerte metodistene i de sentrale deler av landet, baptistene i nord og kongregasjonalistene i sør, og lederne av de tre frigjøringsbevegelsene utviklet ulike holdninger og politiske nettverk gjennom sin ulike kirkelige tilknytning.

Det politiske fundamentet for frigjøringskampen var i utgangspunktet knyttet til nasjonal frigjøring fra portugiserne, men bevegelsene utviklet seg etter hvert også i ulike ideologiske retninger. Dette var dels relatert til ideologisk påvirkning av bevegelsenes ledere i utlandet, men også til de allianser bevegelsene etter hvert knyttet. MPLA inntok et klart marxistisk utgangspunkt for sin politikk, FNLA var påvirket av en liberalistisk "free enterprice" ideologi gjennom sine relasjoner med Zaïre, mens UNITA i utgangspunktet kalte seg maoistisk men utviklet seg etter hvert i en mer liberalistisk retning med sterke overtoner av afrikansk (Ovimbundu) nasjonalisme. Politiske ideologier hadde begrensede praktiske implikasjoner, men var viktige for bevegelsenes orienteringer og allianser.

To separate hendelser innledet den væpnede motstandskampen i 1961, eller det angolannerne kaller den første frigjøringskrigen (*a primeira guerra de libertação*). I Malanje gjorde bønder opprør mot tvungen dyrking av bomull, ved å forlate sine

⁶ For referanser og ytterligere bakgrunnsinformasjon om Angolas frigjøringskamp, se litteraturlisten.

åkre, brenne sine identifikasjons-papirer, og angripe portugisiske handelsmenn. Og i Luanda angrep folk fra slumområdene to fengsler for å forhindre at politiske fanger ble ført til Portugal. Kampene som fulgte endte med at 2000 portugisere og 50,000 afrikanere ble drept, og mellom 400,000 og 500,000 flyktet til Zaire. Portugiserne mobiliserte etter dette sikkerhetspolitiet PIDE og hæren, og satt i gang en rekke tiltak for å begrense oppslutningen om opprørsbevegelsene. Fram til midten av 1960-tallet var kampene begrenset til Cabinda og enkelte lommer i nord-Angola. Etter åpningen av øst-fronten i 1966 ble imidlertid kampene utvidet til deler av høyplatået, og spredte seg etter hvert også til andre områder. Ovimbunduene hadde blitt spesielt hardt rammet gjennom ekspropriering av land og tvangsarbeid, og den politiske støtten til frigjøringskampen var stor.

Uavhengigheten i 1975 var et kombinert resultat av frigjøringskampen i Angola, de menneskelige og økonomiske kostnadene frigjøringskampene i de fem portugisiske koloniene påførte kolonimakten, og sammenbruddet av det portugisiske imperiet ved militærkuppet i Portugal i 1974. 300,000 av 340,000 portugisere forlot Angola i løpet av få uker i begynnelsen av 1975. De forlot ikke bare landet med det meste av det som var av penger og ekspertise, men saboterte også det uavhengige Angola blant annet ved å ødelegge kjøretøy, båter, fly, infrastruktur og ulike økonomiske installasjoner.

1.5 Uavhengighet og krig

De tre frigjøringsbevegelsene etablerte en samlingsregjering etter uavhengigheten gjennom den såkalte "Alvor-avtalen", som skulle forberede demokratiske valg i november 1975.⁷ De politiske og personlige motsetningene var imidlertid for store, samtidig som alliansepartnere trakk i ulike retninger. Samlingsregjeringen brøt sammen i juli 1975. MPLA dannet regjering på vegne av hele Angola, og denne ble etter hvert godkjent av hele det internasjonale samfunn med unntak av USA og Sør-Afrika.

UNITA og FNLA henvendte seg til sine gamle alliansepartnere for hjelp til å overta makten militært. UNITA invaderte landet fra sør med støtte fra Sør-Afrikanske styrker, og FNLA marsjerte mot Luanda fra nord med militær støtte fra Zaire og økonomisk støtte fra USA. Begge forsøkene ble stoppet av MPLA regjeringen få kilometer utenfor Luanda, med militær støtte fra Sovjet og Cuba. På det tidspunktet innstilte USA all støtte til FNLA og UNITA gjennom "Clark

⁷ Datagrunnlaget for perioden etter uavhengigheten er mangelfullt, spesielt i forhold til økonomiske indikatorer og sosio-økonomiske og kulturelle forhold. I det følgende er økonomiske data hentet fra ulike Economic Intelligence Unit-rapporter (se spesielt EIU 1993, EIU 1995 og EIU 1996) dersom ikke annet er angitt. Data om sosio-økonomiske forhold er hentet fra ulike UNICEF-dokumenter (se spesielt UNICEF 1996), dersom ikke annet er angitt. Forøvrig vises det til litteraturlisten.

Amendment". Kampene fortsatte imidlertid med MPLA og UNITA som de sentrale angolanske aktørene, og henholdsvis Sovjetunionen/Kuba og Sør-Afrika som viktigste internasjonale støttespillere. UNITA fikk også fra et tidlig tidspunkt økonomisk støtte fra flere vestlige land.

Fram til begynnelsen av 1980-tallet var det angolannerne selv kaller den andre frigjøringskrigen (*a segunda guerra de libertação*) begrenset til det sør-østlige hjørnet av landet (Moxico og Cuando Cubango). MPLA konsoliderte i denne perioden sin politiske makt gjennom ytterligere sentralisering, og slo ned flere forsøk på maktovertakelse inklusive et kuppforsøk fra Nito Alves i 1977. Da Agostinho Neto døde i 1979 kunne Eduardo dos Santos ta over presidentembetet uten reelle motkandidater. MPLAs økonomiske politikk var basert på en "marxistisk" planøkonomi og investeringer i industriproduksjon, snarere enn i bærende sektorer som jordbrukssektoren. Samtidig ble det satset sterkt på sosiale sektorer som helse og utdanning. Dette ga resultater, men var kostbart. De alvorlige problemene som oppstod kan illustreres gjennom nedgangen i BNP per innbygger på hele 40 prosent fra 1973 til 1976.

I begynnelsen av 1980-tallet ble ANCs og SWAPOs tilstedeværelse brukt som argument for en intensivering av Sør-Afrikas direkte militære engasjement i Angola, og de militære konfliktene økte i omfang. Samtidig ble utviklingen i Angola koblet sammen med spørsmålet om uavhengighet for Namibia og tilbaketrekking av kubanske styrker gjennom Ronald Reagans "linkage-politikk". Angola var for alvor trukket inn i Den kalde krigen og Sør-Afrikas regionale destabiliserings-politikk.

Selv om UNITA fortsatt bare hadde effektiv kontroll over provinsene Moxio og Cuando Cubango, ble etter hvert over 80 prosent av landet direkte berørt av krigen. Bare Luanda, Cabinda, Namibe og deler av Huíla var utenfor krigsområdene. Krigen fikk etter hvert ødeleggende konsekvenser for regjeringens politiske kontroll, økonomisk utvikling og befolkningens sosio-økonomiske situasjon.

MPLA utviklet seg i en stadig sterkere sentralistisk og elitistisk retning. Selv partiets formelle strukturer (som partikongress, sentralkomite og politbyrå) hadde liten innflytelse i forhold til mer uformelle maktorgan, og MPLA hadde en svak eller ikke-eksisterende representasjon på provinsnivå. Et tungrodd og ineffektivt byråkrati gjorde også at politiske vedtak var vanskelig å sette ut i livet. Stadig større deler av nasjonalbudsjettet ble brukt til militære formål og til import av matvarer til de store byene, alt i stor grad finansiert gjennom oljeproduksjon. Industriproduksjonen sank dramatisk, og produktiviteten i de statlige jordbruk- og fiskerikooperativene led under lave investeringer, dårlig ledelse og utilgjengelige markeder. Samtidig ble investeringene i sosiale sektorer stadig mindre, og sikkerhetssituasjonen på landsbygda gjorde at småbøndernes egen subsistensproduksjon sank dramatisk.

Store deler av befolkningen dro til byene som en følge av situasjonen på landsbygda, og urbaniseringsraten økte fra under 20 prosent til over 40 prosent i perioden 1975 til 1988. Tilgangen til arbeid i byene var sterkt begrenset fordi industriproduksjonen var brutt sammen, og de fleste måtte livnære seg gjennom deltakelse i en uformell sektor (*candongaen*) som hovedsakelig var basert på handel istedenfor produktiv virksomhet. De økende problemene med å beholde kontakten med landsbygda på grunn av krigssituasjonen gjorde det problematisk å opprettholde den livsviktige forbindelsen mellom byer og landsbygd.

De sosio-økonomiske forholdene ble etter hvert meget vanskelige for hele befolkningen, og sosiale indikatorer knyttet til livslengde, barnedødelighet, tilgang til helse og utdanning og inntekt var på slutten av 1980-tallet blant de aller dårligste i verden.

De økende strukturelle problemene i den angolanske økonomien ble åpent erkjent av MPLA-regjeringen på midten av 1980-tallet, og ble ytterligere forverret gjennom fallet i oljeprisene i denne perioden. Flere strukturtilpasningstiltak ble igangsatt (inklusive programmet *Saneamento Económico e Financeiro*, SEF), men uten å bli fulgt opp med nødvendige virkemidler. Inflasjonen økte, pengeverdien sank, og det ble etterhvert umulig å leve på vanlige lønninger. Korrupsjonen tiltok, og involverte etter hvert alle nivåer av samfunnet. Vanlig økonomisk aktivitet ble etter hvert nærmest en umulighet, og det parallelle markedet (*candongaen*) omsatte det aller meste av varer og tjenester. De utviklet seg etter hvert en liten men betydningsfull økonomisk elite, dels med utgangspunkt i formelle posisjoner i det politiske systemet og dels i den altomfattende *candongaen*.

Parallelt med den negative politiske og økonomiske utviklingen fortsatte krigføringen. Sovjetblokken og Cuba støttet regjeringen med materiell og personell. På det meste var det 50,000 kubanske tropper i landet. Sør-Afrika ble i stigende grad førende i forhold til UNITA, og amerikanerne ble aktivt involvert på UNITAs side gjennom Reagan's "constructive engagement" politikk og opphevelsen av "Clark Amendment" i 1985. Krigen nådde et foreløpig klimaks ved et større militært slag rundt byen Cuito Cuanavale i slutten av 1987 og begynnelsen av 1988, der Sør-Afrika og UNITA led militært nederlag. UNITA var gjennom dette sterkt svekket, oppslutningen om krigen i Angola var sterkt redusert i Sør-Afrika, og også MPLA-regjeringen var presset grunnet økonomiske problemer og minkende oppslutning for sin politikk.

New-York avtalen i desember 1988 innebar at alle kubanere skulle trekke seg ut av Angola i løpet av en toårs periode, at Sør-Afrika skulle innstille sin støtte til UNITA, og at uavhengighet og valg i Namibia skulle forberedes. Prosessen skulle samordnes gjennom den første United Nations Angola Verification Mission (UNAVEM I). Støtten fra Sovjet ble samtidig vesentlig redusert som følge av sammenbruddet i Øst-Europa på slutten av 1980-tallet. USA intensiverte imidlertid sin støtte til UNITA, som rundt 1990 beløp seg til ca. 100 millioner USD per år.

Den finansielle og politiske støtten fra USA var en viktig årsak til at UNITA økte sin militære kontroll fram mot den endelige fredsavtalen i Bicesse (Lisboa) i mars 1991. Samtidig ble den økonomiske situasjonen i Angola ytterligere forverret, ved at utgiftene til militæret økte og mulighetene for økonomisk rehabilitering ble redusert. Til da hadde krigen i Angola medført store menneskelige lidelser og materielle skader. Det er beregnet at 900,000 mennesker døde som følge av krigen mellom 1975 og 1991, og at de materielle ødeleggelsene beløp seg til ca. USD 20 milliarder. De indirekte kostnadene gjennom tapt produksjon var langt høyere (Sogge 1994).

1.6 Økonomisk liberalisering og politisk demokratisering

Etter de noe famlende forsøk på å rette opp de mest negative utslagene av den angolanske planøkonomien gjennom *Programa de Saneamento Económico e Financeiro* (SEF) i 1985, fikk Angola faglig støtte fra Verdensbanken og IMF til å gjennomføre mer omfattende strukturtilpasningsprogrammer mot slutten av 1980-tallet.

Programmene *Programa de Recuperação Económico* (PRE) i 1989 og *Programa de Acção do Governo* (PAG) i 1990 innebar en omfattende liberalisering av økonomien.⁸ Målsettingen var å redusere underskuddet på statsbudsjettet, kontrollere pengemengden, angripe underskuddet på betalingsbalansen, og en almen liberalisering av økonomien. Under ledelse av Aguiar Jaime som finansminister og França van Dunem som planleggingsminister ble pengeenheten *kwanza* endret over natten til *nova kwanza* (NKw) for å redusere pengemengden og redusere prisene på det parallelle markedet. Dette ble etterfulgt av en devaluering som halverte den offisielle verdien av *nova kwanza* fra NKw 29.92 til NKw 59.24 per dollar. Videre opphørte systemet med priskontroll, med unntak av priser på de seks viktigste konsumvarene. Systemet med *auto consumo*, som hadde innebåret at folk i arbeid hadde fått utbetalt deler av sin lønn i kapital og konsumvarer, opphørte også. Dette hadde for mange vært den viktigste kilden til inntekt og subsistens. Endelig ble et stort antall statlige bedrifter privatisert, først i et begrenset omfang men senere i større skala. Disse inkluderte større statlige bedrifter, så vel som omsetningsledd innen jordbruk og annen primærproduksjon.

Flere andre tiltak, som en reduksjon av antallet statsansatte og import av mat, ble imidlertid ikke gjennomført i så stor grad som forutsatt. Slike tiltak ville hatt store politiske konsekvenser for MPLA i tilknytning til valget. I tillegg medførte den fortsatte krigføringen at vesentlige deler av statsbudsjettet ble brukt til import av militært utstyr. Til tross for problemer med implementeringen og begrensede implikasjoner for budsjettbalanse, produksjonsliv og folks levestandard, viste

⁸ I tillegg til Economic Intelligence Unit (se note 7) er Aguilar et.al. 1991, 1992, 1993 og 1995 gode kilder til informasjon om den økonomiske utviklingen. Se også litteraturlisten.

prosessen at det var politisk vilje til å gjennomføre dyptgripende endringer i økonomien. Det var en positiv utvikling på flere områder i perioden, ikke minst innen jordbruksproduksjonen.⁹ Muligheten til å videreføre liberaliseringen av økonomien ble imidlertid effektivt stoppet av utviklingen i den politiske demokratiseringsprosessen.

Bicesse-avtalen fra mars 1991 var et stort og detaljert dokument, som omfattet både freds- og valgprosessen. FN hadde gjennom UNAVEM II i utgangspunktet ansvar for å følge opp våpenhvilen, demobiliseringen av UNITA og regjeringstropper, og dannelsen av en felles hær. Den felles hæren (*Forças Armadas de Angola*, FAA) skulle bestå av 40,000 soldater, mens regjeringen skulle bemanne flyvåpenet og marinen på henholdsvis 6000 og 4000 soldater. 124,000 regjeringstropper og 23,000 UNITA-tropper skulle demobiliseres. I januar 1992 ble FN også tillagt ansvar for å følge opp valgprosessen. Freds- og demokratiseringsprosessen ble overvåket av ulike kommisjoner, med Joint Political-Military Commission (CCPM), bestående av representanter for regjeringen, UNITA, USA, Portugal og Russland, som den sentrale.

Grunnlaget for overgangen til et demokratisk system ble lagt gjennom en rekke konstitusjonelle vedtak og forordninger. Både MPLA og UNITA var i utgangspunktet skeptiske og mistenksomme. Det endelige sammenbruddet av kommunismen, og det internasjonale samfunns press gjennom å koble demokratiseringsprosessen til bistand og andre former for økonomisk støtte, ga imidlertid prosessen forgang fra midten av 1990. Flerpartisystemet ble vedtatt i juni 1990, og nødvendige konstitusjonelle endringer og en ny valglov ble vedtatt i oktober 1990. Andre forordninger knyttet til organisasjonsfrihet, pressefrihet, streikerett etc. ble vedtatt i løpet av første halvdel av 1991. Overgangen var i stor grad styrt av MPLA gjennom det som har vært kalt en "udemokratisk overgang til demokrati", men konstitusjonen tar i prinsippet vare på grunnleggende demokratiske rettigheter.

Utover i 1990 framsto to forhold som spesielt problematiske. For det første gikk demobiliseringen av soldater betydelig langsommere enn forutsatt, og enhetshæren var ennå ikke etablert. Inntil umiddelbart før valget var 43 prosent av UNITA-hæren og 24 prosent av regjeringshæren fortsatt ikke demobilisert, og store områder var i praksis kontrollert av UNITA. Det andre problemet knyttet seg til tidspunktet for selve valget. UNITA ønsket å avholde valget innen 12 måneder etter fredsslutningen (dvs. innen mars 1992). I realiteten var dette for å dra nytte av sine militære posisjoner, og den internasjonale støtten UNITA fortsatt hadde

⁹ Det er usikkert hvor mye av produksjonsøkningen som skyldtes de økonomiske tiltakene, og hvor mye som skyldtes fraværet av krig og klimatiske forhold. Det er imidlertid ingen tvil om at tiltakene hadde en positiv effekt for på landsbygda. Den umiddelbare effekten av tilpasningstiltakene på bybefolkningen er diskutabel.

som "demokratiets spydspiss". UNITA viste også til valgene i Namibia, Zimbabwe og Nicaragua, som alle var blitt avholdt innen et år etter freds slutningen. MPLA argumenterte for 32 måneder med referanse til at fredsprosessen gikk for langsomt, at partiene trengte mer tid for å bygge opp sine organisasjoner, og at problemene knyttet til den praktiske gjennomføringen av valg var av en annen karakter i Angola enn i andre land. "Kompromisset" ble 15 måneder, med valg stipulert til 29-30 september 1992.

MPLA og UNITA dominerte valgprosessen. Begge forsøkte gjennom sine valgkampanjer å framstå som demokratiske og ansvarlige, med økonomisk liberalisering som hovedbudskap. MPLAs hovedproblem var det åpenbare økonomiske forfallet under deres regjeringstid, mens UNITA i stor grad ble sett på som ansvarlig for krigføringen spesielt etter New York avtalen i desember 1988. På folkemunne var det vanligste alternative slagordet til partienes retorikk "*MPLA rouba e UNITA mata*" eller "MPLA stjeler og UNITA dreper". Til tross for dette klarte ingen av de 11 andre partiene som var dannet å framstå som reelle alternativer. De manglet et klart uttrykt politisk alternativ og troverdige frontfigurer, og hadde i tillegg problemer med å nå fram gjennom massemedia. Mot slutten av valgprosessen argumenterte MPLA for nødvendigheten av en eller annen form for samlingsregjering etter valget, mens UNITA aktivt støttet "vinneren-tar-alt" prinsippet. Dette reflekterer den utstrakte oppfatning at Jonas Savimbi og UNITA ville vinne valget, ikke minst blant toneangivende utenlandske observatører inklusive USA. All erfaring fra Afrika tilsa at regjeringer ansvarlige for den type dype kriser Angola hadde gjennomgått ville tape valg.

Mot valgdagen var skepsisen økende til om valget overhode ville la seg gjennomføre. Margaret Anstee, lederen for UNAVEM II, hadde lenge forfektet at ressursene hun var tildelt både i form av personell og penger var for begrensede, og at sikkerhets-situasjonen ikke var tilfredsstillende. I tillegg hadde Jonas Savimbi få dager før valget kommet med uforsonlige uttalelser om at han ikke ville godta et nederlag. FNs generalsekretær Boutros Boutros Gali uttrykte forsiktig optimisme ("qualified optimism").

Selve valget ble gjennomført uten store problemer, og med en imponerende oppslutning. 92 prosent av de ca. 5.3 millioner stemmeberettigede ble registret i perioden mai-august 1992, og over 91 prosent av disse stemte på valgdagen. Mange av de 5800 valglokalene i Angolas 18 provinser var istykker-skutte hus uten strøm eller andre fasiliteter, og folk ventet i flere timer på å få stemme, ofte etter å ha gått nærmere et døgn for å komme fram til lokalene. Samtaler utenfor lokalene viste at folk var klar over hensikten med valget, og feilvoteringen var mindre enn i mange andre tilsvarende valg. 1,81 prosent av stemmene ble forkastet, og 8,58 prosent var blanke. 450 observatører fra 90 forskjellige overvar valget.

Resultatet av opptellingen viste at MPLA fikk 53 prosent av stemmene til parlamentsvalget, mens MPLAs presidentkandidat Eduardo dos Santos fikk 49,5 prosent. Tilsvarende tall for UNITA og Jonas Savimbi var 34,1 prosent og 40,0 prosent. MPLA hadde som ventet størst oppslutning i byene og kystprovinsene, mens UNITA hadde størst oppslutning i det sentrale høylandet. MPLA fikk klart flertall i provinsene utenom MPLAs og UNITAs respektive kjerneområdene. De mindre partiene fikk bare få stemmer, med unntak av FNLA og Holden Roberto som fikk ca. en tredjedel av stemmeantallet i sitt tradisjonelle støtteområde i nord (Uíge og Zaire). Etter at stemmene var talt opp to ganger som resultat av protester fra UNITA, ble valget erklært "fritt og rettferdig" den 30 oktober 1992.

UNITA og Jonas Savimbi likte imidlertid ikke å tape valg. Etter å ha truet med å gjenoppta krigshandlingene få dager etter at valget var avholdt, gjorde Jonas Savimbi alvor av sine trusler i siste halvdel av oktober. Han besatte store deler av landet med militær makt. Regjeringen, som hadde demobilisert det meste av sin hær, kunne ikke møte offensiven. 30 oktober angrep UNITA Luanda, men gjennom mobilisering av egne soldater, sivile og en hemmelig politistyrke ("*ninjas*") ble angrepet slått tilbake. Tusenvis av mennesker ble drept i løpet av tre døgn. De fleste av disse var faktiske eller antatte UNITA-tilhengere. Også deler av UNITAs ledelse ble drept. På slutten av november kontrollerte UNITA ca. 70 prosent av det angolanske territoriet. Krigshandlingene var mer omfattende og ødeleggende enn noen gang tidligere i Angolas blodige historie.

1.7 Sammenbrudd og ny krig

De positive tendensene perioden 1990 til 1993 representerte med hensyn til demokratisering, økonomisk liberalisering og bedre sosio-økonomiske forhold for befolkningen led etter sammenbruddet alvorlige tilbakefall.

UNITA fortsatte sin offensiv i provinsene etter nederlaget i Luanda, og fikk for første gang siden krigen startet i 1975 kontroll med flere provinshovedsteder inkludert Caxito, M'Banza Kongo, N'Dalatando og Uíge. I april 1993 falt også Huambo, Angolas nest største by med en viktig symbolverdi som Ovimbunduenes "hovedstad". På midten av 1993 kontrollerte UNITA 75 prosent av landets kommuner. UNITA kontrollerte også viktige økonomiske sentre, inkludert oljehavnen Soyo og provinsene Lunda Sul og Lunda Norte som er sentre for diamantproduksjonen.

I løpet av våren 1994 snudde krigslykken, og regjeringsstyrken kom på offensiven. Regjeringen hadde brukt store deler av oljeinntektene til våpenkjøp på det internasjonale marked, og tvangsutskrevet titusener av nye soldater for å kompensere for de som ble demobilisert under fredsprosessen. Samtidig hadde UNITA problemer med å skaffe våpen som følge av stengte markeder, også i USA og Sør-Afrika. De våpen de skaffet ble i stor utstrekning finansiert ved hjelp av

diamanter og kjøpt illegalt via Zaïre. Regjeringen gjenerobret etter hvert de store byene gjennom massive konvensjonelle angrep, inklusive Soyo, N'Dalatando, Caxito, Uíge og, i juni 1994, Huambo.

Meklingsforsøk mellom partene ble initiert umiddelbart etter sammenbruddet av fredsprosessen i oktober 1992, men med få resultater. FNs og USAs reaksjoner var av mange observatører oppfattet som tvetydige. De henstilte til begge partene om å følge Bicesse-avtalen og respektere valgresultatet, istedenfor å adressere reaksjonene direkte til UNITA som var de som faktisk hadde brutt avtalen. Samtidig kom uttalelser om nødvendigheten av maktdeling, i strid med de prinsipper FN og USA selv hadde presset på for å gjennomføre. USAs diplomatiske godkjenning av MPLA-regjeringen 19 mai 1993 (8 måneder etter at den var valgt), og FNs embargo mot salg av olje og våpen til UNITA 15 september 1993 (et år etter at UNITA hadde brutt Bicesse-avtalen), kom for sent og var for halvhjertet.

Formelle fredsforhandlinger ble initiert i Lusaka i november 1993, men heller ikke disse ga umiddelbare positive resultater. Det ble raskt oppnådd enighet om å basere de nye freds-forhandlingene på Bicesse-avtalen fra 1991, men ikke mye mer. Regjeringens vellykkede offensiver i løpet av høsten 1994 førte imidlertid til fortgang i forhandlingene. For regjeringen var det viktig å unngå en videre gerilja-preget krig nå som de hadde tatt tilbake de store byene og i stigende grad hadde fått det internasjonale samfunn på sin side, og for UNITA var det viktig å inngå våpenhvile for å unngå tap av ytterligere terreng og dermed et viktig forhandlingskort.

Den nye fredsavtalen ble signert i Lusaka i november 1994. Lusaka-avtalen inneholdt følgende sentrale forordninger: i) Ny våpenhvile, ii) atskillelse av UNITA og MPLA-tropper i områder der de stod nær hverandre, iii) frigivelse av krigsfanger, iv) etablering av en FN-kontrollert fredsbevarende styrke (UNAVEM III), v) innkvartering av UNITA-styrker i 15 FN-kontrollerte leire spredt over landet, vi) gjenopptakelse og slutføring av prosessen med å integrere UNITA-tropper i den nasjonale hæren FAA og politiet, vii) nødvendige tiltak for UNITAs deltakelse i regjering og regional og lokal administrasjon, og viii) gjennomføring av andre runde av presidentvalget når FN erklærer at de nødvendige forutsetningene er tilstede.

FNs Sikkerhetsråd ga grønt lys for at en fredsbevarende styrke på 7000 personer skulle sendes til Angola i februar 1995, og de første troppene ankom i april. Implementeringen av avtalens øvrige punkter gikk langsomt ut over høsten 1995. Alvorligst var forsinkelsen av innkvarteringen av UNITA-soldater. Tross dette og flere mindre brudd på våpenhvileavtalen var den allmenne oppfattelsen utover våren 1996 at fredsprosessen ikke kunne reverseres. På samme måten var oppfattelsen at den økonomiske utviklingen ville gå i riktig retning, om enn med stadige tilbakeskritt og kriser (se kapittel 2.5).

1.8 Sosioøkonomisk krise

Krigen har med rette blitt beskrevet som en av de mest alvorlige og blodigste av alle konflikter i 1990-årene. Rundt 300,000 mennesker er beregnet døde som en direkte eller indirekte følge av krigen fra høsten 1992 til høsten 1994 (Human Rights Watch 1994).¹⁰ Da kampene raste som verst fra mai til oktober 1993 døde 1000 mennesker per dag, mer enn i noen annen konflikt i verden på den tiden. De store tapene er et resultat av at krigen, i motsetning til tidligere, var konsentrert om de store befolkningsentraene.¹¹

Kunnskapen om hvilke implikasjoner den dype og langvarige krisen har hatt for befolkningen er begrenset. Det har ikke vært foretatt tilstrekkelig omfattende undersøkelser og studier, og Angola mangler alt fra en velfundert befolkningsstatistikk (siste folketelling er fra 1970) til kunnskap om mer dyptgripende sosio-kulturelle prosesser. Viktig informasjon for planlegging og implementering av utviklingstiltak som befolkningens fordeling og struktur, relasjonene mellom by og land, overlevingsstrategier blant fattige, organiseringen av familie og lokale institusjoner, betydningen av etnisitet og den psyko-sosiale virkningen av krigen er ufullstendig. En del nasjonale og internasjonale institusjoner har innsett betydningen av slik informasjon og arbeider med å utvikle anvendt forskningskompetanse.¹²

De fleste sosio-økonomiske indikatorer som finnes peker mot en ekstrem nødsituasjon for befolkningen (se tabell 1 og figur 1). Barsedødeligheten er blant den høyeste i verden (320/1000), og gjennomsnittlig levealder er bare 45 år. Analfabetismen er stor, og har økt fordi skolesystemet har brutt sammen. Faktisk lese og skrivekyndighet blant voksne er beregnet til 43 prosent. 46 prosent av barn i skolepliktig alder går på skole. Bare et lite mindretall av disse får en akseptabel undervisning. Den stor majoriteten av befolkningen (over 70 prosent) har ikke tilgang til medisiner og medisinsk behandling, og bare 41 prosent har tilgang til rent vann. Angola har den høyeste andelen amputerte i verden, hovedsakelig som

¹⁰ Antallet døde er usikkert. Andre kilder opererer med 100,000 døde for samme periode (se f.eks. Maier 1996).

¹¹ Av de 100-300,000 døde er det beregnet at 30-40,000 døde under beleiringene av henholdsvis Huambo og Kuito, som resultat av bombing eller utsulting. Det forhold at det ikke har vært reist internasjonale krav om krigsrett mot UNITA for disse hendelsene er ytterligere en indikasjon på det internasjonale samfunns tvetydige holdning til UNITA.

¹² Den mest etablerte nasjonale forskningsinstitusjonen er *Instituto Nacional de Estatística* (INE). UCAH forbereder et større prosjekt kaldt "Study on Angolan communities and Community Based Institutions in the Immediate Post-War Environment". Den kanskje mest profesjonelle bistandsorganisasjonen i Angola, kanadiske Development Workshop, har også lagt vekt på grunnlagsstudier.

følge av de store antallet landminer. Det er ca. 300,000 flyktninger i nabolandene Zaire og Zambia, og rundt 10 prosent av befolkningen på 12 millioner flyktninger i eget land (*deslocados*). Ca. halvparten av landets befolkning bor i byer, og de fleste av disse bor i slumområder (*musseques*) som mangler den mest basale infrastruktur inklusive vann og kloakk-systemer. Kontaktmuligheter mellom urbane områder og landsbygda er i stor grad brutt. Også bevegelsesmulighetene innen og mellom regioner har vært strekt begrenset på grunn av krigstilstanden og de mange millioner minene som er spredt utover hele landet. Det er antatt at ca. 2,7 million mennesker fortsatt er totalt avhengig av nødhjelp fra det internasjonale samfunn. Angola rangeres som nummer 164 av totalt 174 land på UNDPs Human Development Index, på tross av de store eksportinntektene som gi et stort positivt utslag på indeksen.

Fattigdommen og nøden gir seg forskjellige utslag på landsbygda og i byene. På landsbygda har krigen og den økonomiske krisen hatt stor innvirkning på befolkningens sammensetning, og mange landsbyer består hovedsakelig av kvinner, barn og eldre. Jordbruksproduksjonen har i stor grad stoppet opp. Det er mangel på de fleste sosiale tjenester. Og tilgangen på konsum- og kapitalvarer er sterkt begrenset. I byene er fattigdommen like utbredt, samtidig som sårbarheten kanskje er enda større. Folk er avhengige av lave og usikre inntekter, og kriminaliteten er sterkt økende. Samtidig er det sosial sikkerhetsnett i de fleste tilfeller svakere enn på landsbygda. Både landsbygda og byene har lidd under at relasjonene mellom dem ha vært vanskeliggjort av krig og kommunikasjonsproblemer.

Ser vi nærmere på sektorene utdanning og helse ha vi vist at det ble gjort store investeringer i disse fra frigjøringen og til begynnelsen av 1980-tallet. Fra da av har det imidlertid vært en dramatisk nedgang i andelen barn på skole og i kvaliteten på den utdanningen som gis. Dette har vært et kombinert resultat av krigen og de stadig mindre budsjettallokeringene til sektoren. Utdannelsesystemet består av grunnskole (*ensino basico*) på tre ulike nivå som til sammen varer i 8 år. Etter dette er det tre kategorier skoler: En for teknisk utdanning (*ensino medio*), en lærerskoleutdanning og en universitetsforberedende utdanning (*liceu*). Angola har også et universitet, med avdelinger i Luanda, Huambo og Lubango.

Ved begynnelsen av 1995 var 80-90 prosent av skolene stengt, fordi de var bombet i stykker, manglet materiell eller manglet lærere (UNDP 1995). Regjeringen er, i samarbeid med Verdensbanken, i ferd med en dyptgripende gjennomgang av utdannelses-systemet inklusive pensumets innhold. Samtidig har regjeringen opphevet forbudet mot private skoler. Dette inkluderer også skoler drevet av kirken, som nå spiller en viktig rolle innen utdannelses-sektoren. Oppgradering av skolesystemet vil være en forutsetning for en langsiktig positiv utvikling i Angola.

På samme måte som for utdannelses-sektoren har kvaliteten på helsesektoren blitt dramatisk redusert. I 1994 gikk bare 2,8 prosent av statsbudsjettet til helsetiltak.

Det legges nå vekt på forebyggende arbeid. Mange provinser har i praksis ingen fungerende helseinstitusjoner, og de sykehus, helsesentra og helseposter som finnes drives i overveiende grad av FN (UNICEF), kirken og private organisasjoner. Den bybaserte eliten bruker i stigende grad private klinikker. Overførbare sykdommer som meslinger, malaria, diaré, tetanus og sovesyke er de vanligste dødsårsakene i Angola. Dokumentert underernæring blant barn varierer fra 20-40 prosent, og opp til 50 prosent av dødsfall blant barn på sykehus skyldes underernæring. Dødeligheten blant fødende kvinner er den høyeste i verden. I Luanda er det 15 dødsfall per 1000 fødsler. Offisielle tall viser at HIV/AIDS ikke er så utbredt som for eksempel i nabolandene Zaire og Zambia, men det er sannsynligvis en stor grad av under-rapportering.

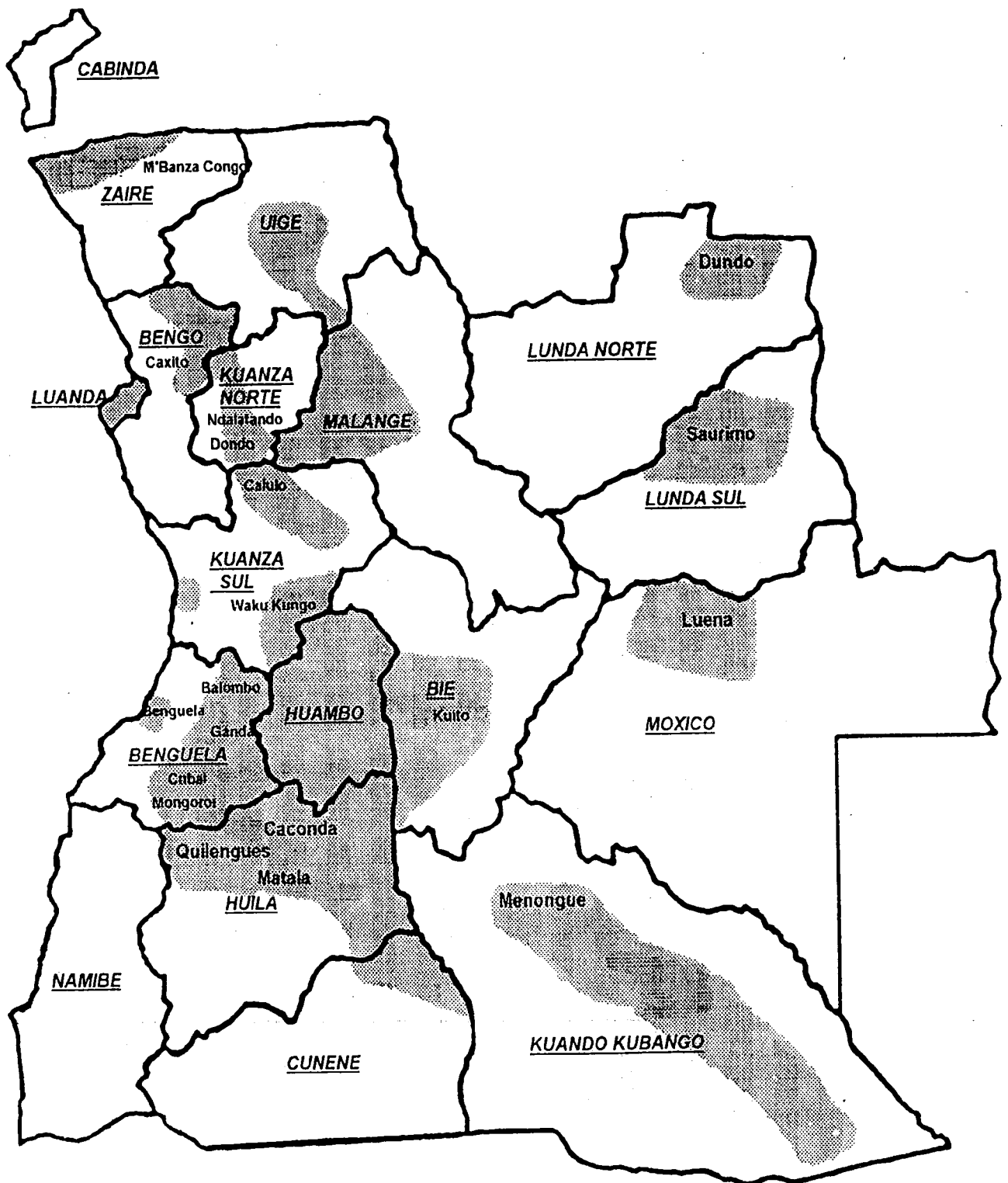
Midt oppe i de overveldende sosiale og økonomiske problemene har angolannerne tilegnet seg et stort spekter av overlevingsstrategier (Sogge 1994). På landsbygda har motstandsdyktige plantearter som kassava og hirse erstattet mais og andre arter som krever mer kontinuerlig tilsyn. Menn og kvinner har påtatt seg økonomiske og sosiale oppgaver som tradisjonelt har vært negativt stigmatisert. Og tradisjonelle gjensidige støtteordninger (som *onduluca*) har blitt gjenopplivet. I byene har folk lært å livnære seg på mange forskjellige måter, først og fremst gjennom *candongaen*. Det meste av varer og tjenester omsettes for penger. Roque Santeiro skal være det største markedet i Afrika. Mer enn 500,000 mennesker oppsøker det hver dag, og mer enn 20,000 selgere er organisert. Spesielt etter den politiske liberaliseringen i begynnelsen av 1990-årene er det dannet et stort antall profesjonelle assosiasjoner og private organisasjoner. Og viktige kulturelle institusjoner er opprettholdt gjennom kriseårene. Angola har et stort antall produktive og spennende forfattere. Det finnes aktive teater og dansegrupper. Angola er blant afrikas beste i basketball og fotball. Tradisjonell kultur er gitt holdbare arbeidsvilkår, eksemplifisert ved det godt vedlikeholdt og spennende *Museum de Antropologia de Luanda*. Og det tradisjonsrike angolanske karnevalet *Carnival de Victória* med røtter til 1620-tallet spiller fortsatt en rolle som møtested for myndighetens propaganda og Luanda-befolkningens sarkastiske uttrykk ovenfor den samme politiske ledelsen. De enorme sosiale og økonomiske problemene i Angola er det dominerende bildet, men innovative overlevingsstrategier, spiren til et aktivt sivilt samfunn og en spennende kultur er også viktige aspekter ved det angolanske samfunnet.

Tabell 1 *Sosioøkonomiske indikatorer (1994)*

<i>Indikator</i>	Størrelse
Befolkning (mill)	12,7
Befolkning avhengig av humanitær assistanse (mill)	2,7
Internflyktninger (mill)	1,25
Flyktninger i naboland	300,000
Befolkning med amputasjoner	70,000
BNP per kapita (USD)	396
Human Development Index (HDI) plassering av 174	164
Spedbarnsdødelighet (0-1 år per tusen)	195
Barnedødelighet (1-5 år per 1000)	320
Barselsdødelighet (per 100,000 fødsler)	1,500
Forventet levealder (år)	45
Tilgang til helsetjenester (%)	30
Tilgang til rent vann (%)	41
Tilgang til sanitærinstallasjoner (%)	19
Andel av statsbudsjett til helse (%)	2,8
Lese- og skrivekyndighet blant voksne (%)	42,5
Andel skolepliktige barn i skolen (%)	46
Andel av statsbudsjett til utdanning (%)	4,4

Kilde: *Africa Recovery* (United Nations), Vol.9, No.4, December 1995

Figur 2 Områder mest påvirket av krig

Kilde: Department of Humanitarian Affairs/UCHA, Angola.

2 Politikk og økonomi

Krigen fra slutten av 1992 til slutten av 1994 har innebåret omfattende og dyptgripende politisk og økonomisk tilbakefall. De formelle demokratiske strukturene som ble etablert før sammenbruddet fungerer bare i begrenset grad, og er erstattet av en maktkonsentrasjon rundt president Eduardo dos Santos og en innflytelse for UNITA basert på militær styrke og fortsatt okkupasjon av store deler av landet. På samme måte har utviklingen mot en mer liberal og åpen økonomi brutt sammen, og blitt erstattet av en økende konsentrasjon av økonomisk makt, tiltakende korrupsjon og en ytterligere forverring av de strukturelle problemene knyttet til utenlandgjeld, budsjettunderskudd og lav produktivitet i alle sektorer utenom oljesektoren. Noen vil hevde at utviklingen har gått så langt at den ikke kan reverseres til situasjonen før sammenbruddet av fredsprosessen, mens andre vil argumentere for at strukturene og prosessene som ble etablert mellom 1990 og 1992 tross alt representerer et viktig utgangspunkt for en positiv utvikling i Angola.¹³

2.1 Politiske strukturer

De omfattende endringene av konstitusjon og lovverk som fant sted i 1991 etablerte Angola som en demokratisk stat, basert på flerpartisystem. Konstitusjonen inneholder forordninger knyttet til den utøvende (presidenten), lovgivende (parlamentet) og dømmende (domstolen) myndighet i landet (se Vedlegg 1). I tillegg ble det i løpet av 1991 vedtatt lover knyttet til spørsmålet om statsborgerskap (Lov 13/91), organisasjonsfrihet (Lov 14/91), politiske partier (Lov 15/91), retten til å avholde demonstrasjoner (Lov 16/91), unntakstilstand (Lov 17/91), pressefrihet (Lov 22/91) og streikerett (Lov 23/91). Til sammen ivaretar disse formelt grunnleggende demokratiske rettigheter.

Presidenten velges direkte for en periode på fem år, og kan maksimum sitte i tre perioder. Han utpeker regjeringen (*Conselho de Ministros*) og høyesterettsdommere, og er øverste leder for forsvaret (*Forças Armadas de Angola*, FAA). I mai 1995 ble det inngått en avtale mellom regjeringen og MPLA som i tillegg etablerer to visepresident-stillinger. Den ene av disse er tilbudt Jonas Savimbi.

¹³ Vedrørende datagrunnlaget for den nåværende økonomiske og politiske situasjonen vises det igjen til litteraturlisten og note nr. 7.

Regjeringmøtene ledes av statsministeren. Regjeringen består av lederne for til sammen 21 ulike ministerier (se Vedlegg 2). I tillegg finnes to ministre uten portefølje. Alle ministeriene har i perioden etter valget vært ledet av ministre fra MPLA, med unntak av to. I henhold til Lusaka-avtalen skal 4 ministerier ledes av UNITA, men ingen av disse er ennå besatt. De aktuelle ministeriene er geologi og gruver, helse, offentlig arbeid og byplanlegging, og handel og turisme. UNITA er i tillegg tilkjent 7 viseminister-poster.

Forsvaret vil i en overgangsfase bestå av 200,000 soldater. Dette vil være de største væpnede styrker i Afrika sør for Sahara. Ca. 60,000 av disse vil være integrerte UNITA-soldater. Forsvaret skal gradvis reduseres til ca. 90,000 gjennom demobilisering av soldater, og bestå av hær, flyvåpen og marine. Det er også planlagt at det skal opprettes en egen avdeling for rekonstruksjon av infrastruktur. Fordelinger av lederstillinger i forsvaret mellom MPLA og UNITA er ikke avklart.

Parlamentet (*Assembleia Nacional*) har 220 representanter, som velges for en periode på 4 år. 130 av disse velges på basis av nasjonale lister, og i tillegg velges 5 representanter fra hver av Angolas 18 provinser. Partier må ha minimum 3000 medlemmer for å kunne registreres. Av disse må minst 150 komme fra 14 eller flere av Angolas 18 provinser. Argumentet er å unngå regionalt eller etnisk baserte partier. Ved valget i 1992 var det registrert 17 partier, og en koalisjon av mindre partier. 11 av disse fikk nok stemmer til å få sete i parlamentet.

Valget i 1992 innebar at Eduardo dos Santos fikk 49,57 prosent av stemmene i presidentvalget, mot 40,07 prosent for Jonas Savimbi. Andre kandidater fikk 10,46 prosent (tabell 2). Med under 50 prosent av stemmene skulle det vært avholdt en andre runde i presidentvalget, men denne er ennå ikke gjennomført. I parlamentsvalget fikk MPLA 53,74 prosent av stemmene, mot UNITAs 34,10 prosent. Andre partier fikk 12,16 prosent (tabell 3). Dette ga MPLA en absolutt majoritet i parlamentet med 129 representanter, mot UNITAs 70 representanter. 10 andre partier fikk tilsammen 21 plasser. I henhold til Bicesse-avtalen skal det holdes nyvalg i september 1996. Bare et fåtall av UNITAs 70 representanter har inntatt sine plasser i nasjonalforsamlingen, og disse har ingen politisk legitimitet i moderpartiet. Parlamentet har vært regelmessig samlet, men har i inneværende periode bare i begrenset grad utøvet sin lovgivende myndighet.

Tabell 2 og 3 demonstrerer MPLA og UNITAs dominerende posisjon i angolansk politikk. Det er i praksis ingen reelle utfordrere fra andre partier, verken til presidentembetet eller til parlamentet. De andre partiene har generelt relativt ukjente ledere, de er sterkt urbant basert, og har ikke utviklet egne selvstendige politiske programmer. Partiene har også etter valget hatt problemer med å markere seg.

Tabell 2 *Presidentvalget, september 1992 (%)*

Kandidat	Parti	Stemmer
José Eduardo dos Santos	MPLA	49,57
Jonas Savimbi	UNITA	40,07
Alberto Neto	Partido Democrático Angolano, PDA	2,16
Holden Roberto	FNLA	2,11
Honorato Lando	Partido Democrático Liberal de Angola, PDLA	1,92
Luís dos Passos	Partido Renovador Democrático, PRD	1,47
Bengue Pedro João	Partido Social Democrático, PSD	0,97
Simão Cacete	Frente para a Democracia, PPD	0,67
Daniel Chipenda	Partido Nacional Democrática de Angola, PNDA	0,52
Analia Pereira	Partido Liberal Democrático, PLD	0,29
Rui Pereira	Partido Reformador Angolano, PRA	0,23

Tabell 3 *Parlamentsvalget, september 1992.*

Parti	Parlaments-medlemmer
MPLA	129
UNITA	70
Partido Renovação Social, PRS	6
FNLA	5
Partido Liberal Democrático, PLD	3
Angola Democrático, AD	1
Forum Democrático Angolano, FDA	1
Partido da Aliança Juventude Operários e Camponeses de Angola, PAJOCA	1
Partido Democrático para o Progresso de Aliança Nacional de Angola, PNDA	1
Partido Renovador Democrático, PRD	1
Partido Social Democrata, PSD	1

Kilde: Hodges, T. 1993: *Angola to 2000. Prospects for Recovery*. London: EIU.

Angolansk politikk er dermed fortsatt i stor grad et spørsmål om MPLA og UNITA. Stemmefordelingen mellom de to presidentkandidatene viser at Savimbi i sine tradisjonelle kjerneområder (Benguela, Bie, Huambo og Cuando Cubango) hadde en gjennomsnittlig oppslutning på 80 prosent. Dos Santos tilsvarende gjennomsnittlige oppslutning i sine kjerneområder Luanda, Bengo, Cuanza Norte og Malanje var på 81 prosent. Avgjørende for valget ble oppslutningen i de 10 regionene utenfor disse kjerneområdene, som har ca. 40 prosent av de stemmeberettigede velgerne. Her gikk så mange som 72 prosent av stemmene gitt til de to presidentkandidatene til dos Santos. I provinser som Lunda Sul og Cunene tok dos Santos henholdsvis 92 prosent og 90 prosent av stemmene. Totalresultatet viser at dos Santos har større oppslutning enn Savimbi i 14 av de 18 provinsene.

I parlamentsvalget er bildet i stor grad det samme. MPLA fikk 85 prosent av stemmene avgitt til de to partiene i sine fire viktigste regioner, mens UNITA fikk 76 prosent av stemmene i sine fire sentrale regioner. Sagt på en annen måte stemte 24 prosent på MPLA i UNITA-regionene, mens 15 prosent stemte på UNITA i MPLA regionene. I de 10 regionene utenfor disse kjerneområdene fikk MPLA 77 prosent av stemmene, mot UNITAs 23 prosent. I parlamentsvalget fikk MPLA dermed flere stemmer enn UNITA i 13 av 18 provinser, inklusive Cuanza Sul og Huíla de Ovimbunduer utgjør majoriteten av befolkningen. Bortsett fra UNITAs kjerneområder er det på denne bakgrunn grunnlag for å hevde MPLA har en klart bredere nasjonal oppslutning enn UNITA (Pereira 1994).

Angola er administrativt inndelt i 18 provinser (*provinças*), 164 distrikter (*municípios*) og 578 kommuner (*comunas*). På provinsnivå er staten representert ved en guvernør (*governador*). Han er assistert av 3-4 assisterende guvernører, normalt med ansvar for henholdsvis produktive sektorer, sosiale forhold og militære anliggender. Et eget planleggingskontor (*Gabinete do Plano*) er også knytte til provinsguvernørene. Endelig er staten representert på provinsnivå gjennom delegater for sektorministerier, normalt ministeriene for jordbruk, industri, handel, helse, og utdanning. Alle provinsguvernørene er nå fra MPLA. I henhold til Lusaka-avtalen skal UNITA få tildelt 3 provinsguvernører, og 6 assisterende provinsguvernører. Det er ikke endelig avklart hvilke provinser dette gjelder. UNITA ønsker Huambo og andre provinser der de står sterkt, men regjeringen er negativ til dette.

Hver provins er inndelt i fra 4 til 16 *municípios*, og hvert *município* er igjen inndelt i fra 10 til 65 *comunas*. Begge nivåene er ledet av administratorer (*administradores*), som skal ha en mindre støttestab. Mange av disse administratorene har ikke tiltrådt sine stillinger, grunnet sikkerhetssituasjonen og manglende ressurser. I henhold til Lusaka-avtalen skal UNITA tildeles 20 administratorposter og 25 assisterende administratorposter på *município*-nivå, og 45 administratorposter på *comuna*-nivå. Det er ingen formell statlig representasjon på nivå av landsbyer (*povoações*) eller urbane nabolag (*bairros*), men tradisjonelle

ledere (*sobas*) er i praksis et viktig bindeledd mellom befolkningen og offentlige institusjoner.

De tre administrative nivåenes kapasitet varierer, men er generelt sett meget dårlig. De mangler personell, får få eller ingen ressurser allokert fra sentralregjeringen, og deres formelle beslutningsmyndighet er uklar. De fleste mangler også nødvendig administrativ kompetanse. Alt dette, sammen med det forhold at lønningene ikke er tilstrekkelige til å leve av, gjør også at fraværet blant offentlige ansatte er stort. På *município* og *comuna* nivå er store deler av landet (ca. 40 prosent) fortsatt kontrollert av UNITA, som sitter med den reelle politiske makten i de aktuelle områdene. De provinser som har en sterkere administrasjon er ansett som politisk eller økonomisk viktige (som Luanda, Benguela og Huambo) og/eller har guvernører som er sterke nok til å gjøre noe tross begrensede ressurser. Tabell 4 gir en oversikt over antallet *municípios* og *comunas* i hver provins, samt antatt befolkning og befolkningstetthet.

Tabell 4 *Regional og lokal administrasjon*

Provinser	<i>Municípios</i>	<i>Comunas</i>	Befolkning	Befolkning per km ²
Cabinda	4	12	180,000	24,6
Zaire	6	23	250,000	6,2
Uíge	16	49	855,000	14,6
Luanda	9	29	2,449,000	1012,9
Bengo	8	32	333,000	10,6
Kwanza Norte	10	31	350,000	17,9
Kwanza Sul	12	36	700,000	11,9
Malanje	14	49	742,000	8,4
Lunda Norte	9	26	350,000	3,4
Lunda Sul	4	10	391,000	4,9
Benguela	9	38	1,400,000	35,2
Huambo	11	42	1,386,000	42,6
Bié	9	38	950,000	13,5
Huíla	14	65	1,062,000	13,4
Moxico	9	31	336,000	1,7
Cuando Cubango	9	30	334,000	0,7
Namibe	5	15	239,000	4,9
Cunene	6	22	352,000	3,9
Totalt	164	578	12,659,000	10,2

Kilde: UNDP 1995 (Hovedrapport og provinsrapporter).

Angolas konstitusjon forfekter en desentralisering av myndighet, men med avgrensninger mot utviklingen av en føderal stat. En viss desentralisering av myndighet vil være avgjørende for en positiv utvikling og demokratisk legitimitet. Det er argumenter for å gjennomføre en sterkere desentralisering allerede nå. Det vil bl.a kunne løse politiske spenninger spesielt i Cabinda og UNITAs kjerneområder. En desentralisering vil imidlertid også innebære en far for at sentrale myndigheter mister kontroll og innflytelse. Situasjonen er nå at en stor del av de offentlige institusjonene på alle de tre nevnte administrative nivåene er avhengige av bistandsorganisasjoner for i det minste å kunne utføre deler av sine oppgaver. På lengre sikt vil dette kunne være negativt både i forhold til egen administrativ kapasitet og politisk legitimitet.

Den politiske liberaliseringen i 1991-92 førte til opprettelsen av et stort antall politiske partier. Hele 60 partier ble etablert før valget i september 1992. En fjerdedel av disse klarte å møte kravene for deltakelse i valget. De viktigste partiene (i henhold til oppslutning i valget) er *Frente Nacional para a Libertação de Angola* (FNLA) som fortsatt ledes av Holden Roberto, *Frente para a Democracia* (FPD) ledet av Simão Cacete, *Partido Nacional Democrático de Angola* (PNDA) opprinnelig ledet av Daniel Chipenda,¹⁴ *Partido Liberal Democrático* (PLD) ledet av Anália de Victória Pereira og *Partido Reformador Angolano* (PRA) ledet av Rui Pereira. Alberto Neto fra *Partido Democrático Angolano* (PDA), Honorato Lando fra *Partido Democrático Liberal de Angola* (PDLA), Luís dos Passos fra *Partido Renovador Democrático* (PRD) og Bengue Pedro João fra *Partido Social Democrata* (PSD) fikk flest stemmer under presidentvalget utenom Savimbi og dos Santos, uten at deres partier ble representert i parlamentet. Ingen av disse partiene eller politikerne representerer noenreelle utfordring for MPLA og UNITA.

Som følge av de konstitusjonelle endringene ble det betydelig større spillerom for det sivile samfunn som del av Angolas politiske system. Mest iøyenfallende var opprettelsen av et stort antall private organisasjoner og uavhengige profesjonelle assosiasjoner. Den største gruppen består av private organisasjoner (NGOs), som hovedsakelig arbeider med nødhjelp og utviklingsrelatert virksomhet. Totalt 86 nasjonale NGOs er registrert av FN (se Vedlegg 3). De fleste av disse er drevet av et begrenset antall individer og mangler kapasitet og ressurser, men seks-syv er relativt store med en betydelig virksomhet. Disse inkluderer Angolan Development Action (AAD), Action for Rural and Environment Development (ADRA-A), Christian Solidarity of Mutual Aid (SCAM) og Fraternal Group for the Development of Society (COFDES).

De uavhengige assosiasjonene består hovedsakelig av yrkesrelaterte interessegrupper, som fungerer som fagforeninger. De inkluderer assosiasjoner for

¹⁴ Daniel Chipenda døde i 1995.

lastebilsjåførere, hotel-eiere, taxi-sjåførere, leger, advokater og oversettere. Også de fleste av disse mangler ressurser og har begrenset administrativ kapasitet, men noen (som den største lærerorganisasjonen) er etablert på nasjonalt nivå. I tillegg til de yrkesrelaterte interessegruppene ble det også etablert en lang rekke mer lokalt baserte organisasjoner, som nabolagsgrupper, miljøorganisasjoner, ungdomsgrupper og kvinnegrupper. Den nasjonale kvinneorganisasjonen *Organização Mulheres de Angola* (OMA) er fortsatt nært knyttet til MPLA-regjeringen, men synes å være i ferd med å få en friere stilling.

Angolas nasjonale fagforening (*União Nacional de Trabalhadores Angolanos*, UNTA) har også vært nært knyttet til MPLA-regjeringen etter uavhengigheten, uten en selvstendig posisjon i forhold til de politiske myndigheter. Den var imidlertid en aktiv pådriver bak liberaliseringen på begynnelsen av 1990-tallet blant annet gjennom organisering av flere store streiker, og det er på at også fagbevegelsen er i ferd med å få en mer selvstendig stilling i forhold til regjeringen. Den har blant annet vært med å organisere flere nasjonale streiker, senest blant lærere i januar 1996 og blant helsearbeidere i februar 1996.

Også kirken har fått bedre arbeidsforhold og en sterkere posisjon etter den politiske liberaliseringen. Angolanske kirker arbeidet under vanskelige forhold etter uavhengigheten, selv om forkynnelsesvirksomheten ble opprettholdt. Den katolske kirken er den viktigste, både i termer av oppslutning (beregnet til mellom 55 prosent og 65 prosent) og innflytelse. Av de protestantiske kirkene er baptistkirken, metodistkirken og kongregasjonistene de største med en beregnet samlet oppslutning på mellom 10 prosent og 20 prosent. Også tidligere forbudte afrikanske kirkesamfunn (som Tocoister og Kimbangister) er legalisert og arbeider relativt åpent, etter å ha vært aktivt motarbeidet gjennom det meste av uavhengighets-perioden. Kirken er nå i ferd med å gjenoppta arbeid knyttet til helse og undervisning.

Loven om pressefrihet førte til opprettelse av nye radiostasjoner, aviser og tidsskrifter, og ble bemerkelsesverdig informativ og kritisk. Etter sammenbruddet i 1992 har imidlertid arbeidsforholdene blitt dramatisk forverret. Den nasjonale radioen (*Radio Nacional de Angola*) og den nasjonale TV-stasjonen (*Televisão Popular de Angola*) arbeider under streng sensur. Aviser og tidsskrifter (som *Jornal de Angola*, *Correio da Semana*, *Comercio Externo* og *Tempos Novos*) er strengt kontrollert. Og flere journalister er myrdet etter 1992. De mest kjente av disse er Ricardo do Melo fra *Imparcial Fax* og David Bernardino fra *Jango*. Kontrollen innen UNITA-kontrollerte områder er enda sterkere. Både ukeavisen *Terra Angolana* og radiostasjonen *Voice of the Resistance of the Black Cockerel* (*Vorgan*) brukes aktivt av UNITA i propaganda-øyemed. Radioen er den viktigste kilde til informasjon, og de portugisisk-talende sendingene til *Voice of America* og *British Broadcasting Corporation* har et stort antall lyttere.

2.2 Politisk makt

Den reelle politiske makten i Angola er i stor grad konsentrert omkring president Eduardo dos Santos og presidentpalasset *Futunga de Belas*. Ved siden av et utvalg fra regjeringen, er deler av den militære ledelsen og den økonomiske eliten med i den "indre krets". Samtidig har Jonas Savimbi og UNITA stor innflytelse i kraft av sin *de facto* okkupasjon av store deler av landet, og den posisjon de har skaffet seg gjennom Lusaka-avtalen og senere tilføyelser. Kontakten mellom disse to maktsentrene er preget av den dype skepsisen mellom dem. President dos Santos og Jonas Savimbi har foreløpig hatt fire møter etter Lusaka-avtalen. Tre av disse fant sted mellom mai og september 1995. Det fjerde fant sted i Libreville i begynnelsen av mars 1996, etter en lang periode uten kontakt mellom de to politiske lederne. Viktige vedtak med implikasjoner for den framtidige politiske strukturen i landet blir altså nå fattet uten aktiv deltakelse av regjeringen, parlamentet og regionale politiske strukturer. De demokratiske institusjonene er dermed marginalisert både i forhold til dem militære, politiske og økonomiske utviklingen. Samtidig mangler fortsatt MPLA og UNITA som partier demokratiske fundament. MPLA har ikke avholdt partikongress siden 1991, og UNITAs nylig avholdte kongress demonstrerte til fulle Savimbis eneveldige ledelse.

Sentrale personer omkring presidenten inkluderer Fernando França van Dunem (tidligere president i nasjonalforsamlingen og statsminister fra juni 1996); Faustino Muteka (minister uten portefølje, og leder av regjeringsdelegasjonen til Joint Commission); Santana André Pitra "Petroff" (innenriksminister); ; general João de Matos (stabssjef FAA, og militær "hardliner"); general Ndalú (tidligere sjef for FAA, nå ambassadør i Washington); Fernando dos Santos "Nando" (sjef for politiet og sikkerhetstjenesten) og Lopo do Nascimento (generalsekretær for MPLA og tidligere statsminister). I tillegg har Aldemiro da Conceição (som ivaretar presidentens forretningsinteresser), João Lourenço (MPLAs talsmann), José Leitão (leder for de såkalte "Futungistas") og presidentens kone Ana Paula stor innflytelse.¹⁵

Sentrale personer omkring Jonas Savimbi inkluderer General Lukamba Paulo "Gato" (generalsekretær i UNITA); general António Sebastião Dembo (vise generalsekretær og leder for UNITA i nord-vest region); general Arlindo Chenda Pena "Ben-Ben" (stabssjef i UNITAs hær FALA); brigader Isaias Samakuva (leder for UNITAs delegasjon til Joint Commission); Altino Bango Sapalalo "Bock" (sjef for sikkerhetstjenesten); Eugénio Ngala "Manuvakola" (tidligere generalsekretær for

¹⁵ Marcolino Moco (tidligere statsminister), Emanuel Carneiro (tidligere økonomisk rådgiver for presidenten); José Pedro de Morais (tidligere minister for planlegging og økonomisk koordinering); Augusto da Silva Thomas (tidligere finansminister) og António Furtado (tidligere sjef for *Banco Nacional de Angola*) mistet alle sine posisjoner i forbindelse med regjeringsendringene i juni 1996.

partiet og underskriver av Lusaka-protokollen); og Abel Chivukuvuku (Savimbis personlige utsending til presidenten). Alle disse er enten Ovimbunduer eller Bakongoer.

Det er åpenbart, og i stigende grad erkjent, at Jonas Savimbi og UNITA sitter med nøkkelen til en løsning av den politiske krise som nå utspiller seg. Demobilisering av hans tropper er en forutsetning for at det skal skapes et klima for videreføring av demokratiseringsprosessen. Det er imidlertid like åpenbart at president dos Santos og MPLA sitter med nøkkelen til løsningen på den økonomiske krisen. De er stadig mindre åpenhet omkring de økonomiske beslutninger som fattes av president dos Santos og hans "indre krets". Hensyn tas til personlig makt, og det er en utbredt oppfatning at korrupsjonen er utstrakt på dette nivået. Betydelige summer er knyttet til oljevirkomheten ikke forevist i nasjonale budsjetter, og det er sannsynlig at store summer er plassert i banker i utlandet. Mens korrupsjonsanklager tidligere var mest utbredt på høyere nivåer i byråkratiet, innbefatter de nå også den politiske ledelsen.

Det meste tyder på at både dos Santos og Savimbi har en relativt stor grad av politisk kontroll. Dos Santos viktigste utfordrere er representert ved deler av militæret, som argumenterer for en militær løsning på konflikten og er imot innrømmelser overfor UNITA utover det som ble oppnådd under valget i 1992.¹⁶ Savimbis viktigste utfordrere er de deler av partiet som ønsker en større politisk åpenhet og raskere implementering av Lusaka-avtalen. Disse synes imidlertid å være effektivt marginalisert, og Savimbis kontroll er nærmest total.¹⁷

Den mest åpenbare politiske utfordringene for MPLA og UNITA ligger i relasjonene til det internasjonale samfunn. Det er klart at både FN, andre bistandsorganisasjoner, Verdensbanken/IMF og toneangivende land som USA, Russland, Portugal og Sør-Afrika har innflytelse på utformingen av freds- og demokratiseringsprosessen og den økonomiske politikken. I motsetning til tidligere er det også nå en felles forståelse av betydningen av å gjennomføre demokratisering og økonomisk liberalisering. Innflytelsen er likevel ikke stor nok til å presse fram en raskere implementering av Lusaka-avtalen. Årsakene til dette synes å være en kombinasjon av den dype mistillit som eksisterer mellom partene, at sanksjoner fra FN og det internasjonale samfunn tidligere ikke har vært fulgt opp i tilstrekkelig grad, og at så mye står på spill for partene både i form av politiske posisjoner og økonomisk gevinst.

¹⁶ Det største spørsmålet er knyttet til president dos Santos helsetilstand. Han skal, ifølge en rekke meldinger, ha kreft. Det er alment antatt at dos Santos er en av de få som kan holde partiet og regjeringen samlet.

¹⁷ Det har også gjennom flere år vært spekulert i Savimbis helsetilstand.

I tillegg til internasjonalt press har den sterkt økende sosiale uroen i Angola potensielt store politiske implikasjoner. Uroen har foreløpig hovedsakelig spontane uttrykk, men foregår også innen rammen av fagforeninger og organisasjoner etablert etter 1990. En serie opptøyer (spesielt i Luandas *musseques*) og landsomfattende streiker (senest blant lærere og helsearbeidere) har gjort inntrykk på regjeringen. Den har vært tvunget til økonomiske innrømmelser, og regjeringendringene i juni 1996 (som hovedsakelig gikk ut over de ansvarlige for den økonomiske sektoren) er sett på som en reaksjon på den tiltakende uroen. Sosiale opprør har en ekstra dimensjon i Angola på grunn av krigserfaringen og det enorme antallet våpen i omløp.

2.3 Økonomisk politikk

Vi viste i bakgrunnskapitlet (kapittel 1) hvordan den angolanske økonomien utviklet seg mot slutten av kolonitiden, dens sammenbrudd etter at portugiserne tok med seg ressurser og kunnskap, og forsøkene på økonomisk utvikling gjennom en sentralstyrt planøkonomi. Vi har også vist hvordan de første forsøkene på å omstrukturere økonomien gjennom programmene *Saneamento Económico e Financeiro* (SEF) i 1987 og *Programa de Recoperação Económico* (PRE) i 1989 slo feil, blant annet grunnet manglende kapasitet, krigstilstanden og politisk motstand. Endelig har vi beskrevet de dramatiske endringene mot liberalisering og privatisering i begynnelsen av 1990-tallet, som hadde positive effekter til tross for at flere grunnleggende problemer ikke ble løst. Utbruddet av krigen høsten 1992, og den sterke økningen i militærutgiftene, førte til et sammenbrudd av denne prosessen i begynnelsen av 1993 og reformen ble "frosset" av den nye finansministeren Manuel Carneiro på midten av året.

Den økonomiske krisen antok nye dimensjoner utover 1994, og tvang regjeringen til å gjenoppta reformarbeidet. Budsjetunderskuddet var i 1994 på 23 prosent av BNP, underskuddet på betalingsbalansen med utlandet på 872 mill. USD eller 20 prosent av BNP, og innenlands produksjon nådde sitt laveste nivå siden uavhengigheten. Programmet ble denne gang kalt *Programa Económica Social* (PES).

Ved siden av de "gamle" utfordringene knyttet til krig, manglende kapasitet og ødelagte produksjonsenheter var en ny utfordring kommet til i løpet av 1993-94 i form av en sterk reduksjon i kontrollen over offentlige finanser. Det var blitt utviklet et "parallelt system" der kreditter til forsvaret og andre tunge utgiftsposter ble trukket direkte fra oljeselskapet SONANGOL, uten å gå innom finansministeriet, skattedirektoratet og nasjonalbanken (BNA). Regjeringen har erkjent at rundt 60 prosent av statens inntekter fra oljen ikke gikk gjennom dette såkalte "triangellet" slik forutsetningene er i 1994. Resultatet har vært mangel på kontroll over statens inntekter, en dramatisk reduksjon i skatteinntektene, og usikkerhet

omkring hvor mye av framtidens oljeinntekter som allerede er bundet opp i kreditter.

Heller ikke PES har kommet i nærheten av å realisere sine målsettinger, men programmet representerer likevel ifølge både IMF og Verdensbanken et grunnlag for videre reformarbeid. De makroøkonomiske indikatorene gjengitt i tabell 5 indikerer alle en fortsatt dyp økonomisk krise.

Tabell 5 *Makroøkonomiske indikatorer*

Indikator	1993	1994	1995
BNP (mrd NKw)	31,510	679,510	-
BNP vekst (%)	-25,0	8,6	10,0
Inflasjon (%)	1,838	972	3,000
Eksport (USD mill)	2,901	3,002	3,880
Import (USD mill)	1,463	1,633	1,700
Budsjettbalanse (USD mill)	-1,501	-872	- 420
Utenlandgjeld (USD mill)	9,7	11,2	11,9
Oljeproduksjon (fat/dag)	503,000	556,000	620,000

Kilde: EIU. *Country Report Angola*. 2nd Quarter 1996

IMF vil være involvert som rådgivere for PES fra oktober 1995 til september 1996. Også Verdensbanken forbereder assistanse, foreløpig først og fremst til rehabiliteringsformål. Dersom PES blir vurdert positivt vil dette åpne muligheter for ytterligere støtte gjennom IMF's "Enhanced Structural Adjustment Facility", som igjen vil gjøre det mulig å reforhandle gjeld med Paris-klubben. Akseptable resultat vil avhenge av bedre budsjettkontroll og en reduksjon av underskuddet på statsbudsjettet. Dette skal ifølge PES gjøres gjennom en regulering av relasjonene mellom finansdepartementet, nasjonalbanken og Sonangol ("trianglet"), prisøkninger på bensin og andre subsidierte varer, gjenopprettelse av privatiseringsprogrammet og bekjempelse av den omfattende skatteunndragelsen fra store statlige og private bedrifter. De forventede negative sosiale implikasjonene vil bli møtt gjennom et omfattende sosialt rehabiliteringsprogram som er utarbeidet i samarbeid mellom regjeringen og UNDP. Programmet fokuserer på produksjonsøkning gjennom jordbruket, tradisjonelt fiske og småbedrifter i urbane strøk, parallelt med gjenoppbygging av lokale veier, vann og sanitæranlegg, helse og utdanning. Tilsagn om ca. 6 milliarder NOK for gjennomføringen av programmet ble gitt på en internasjonal rundebordskonferanse

høsten 1995, men implementeringen vil avhenge av utviklingen av fredsprosessen (se kapittel 3).

Erfaringen fra tidligere strukturtilpasningsprogram gir ikke spesielt stor grunn til optimisme. PES er det fjerde omfattende programmet som er forsøkt gjennomført på 8 år, og tre sentrale problemer er det vanskelig umiddelbart å gjøre noe med. Utgiftene til militæret vil forbli høye selv med fred, på grunn av omstruktureringen av forvaret og inkorporeringen av UNITA-tropper. De sosiale implikasjonene av et strukturtilpasningsprogram vil være av en slik karakter at de vil underminere den nødvendige politiske stabiliteten. Og muligheten til å reagere på positive makroøkonomiske signaler er begrenset spesielt innen jordbruket, grunnet problemene med infrastruktur og miner. Det er likevel grunn til å gjenta at dersom forutsetningene i landet bedres gjennom fred og politisk stabilitet har Angola gjennom sin betydelige ressursbase bedre forutsetninger for økonomisk utvikling enn de fleste andre land i regionen.

2.4 Økonomiske sektorer

Det er anslått at ca. 73 prosent av den økonomisk aktive delen av befolkningen er sysselsatt i jordbruket, 17 prosent i handel og servicenæringer og 10 prosent i industrien. Den formelle sektor sysselsetter ca. 650,000 mennesker, eller 15 prosent av den voksne befolkningen. Blant de som er sysselsatt i den formelle er ca. 75 prosent ansatt i statsadministrasjonen, mens bare ca. 130,000 (21 prosent) er ansatt i privat virksomhet (World Bank 1996).¹⁸

Olje

Ser vi nærmere på de enkelte økonomiske sektorer, er oljesektorens betydning åpenbar. Sektoren er den eneste som har fungert relativt uavhengig av krigen. Produksjonen i 1995 var på 620,000 fat per dag (f/d), og er forventet å øke til 730,000 f/d i 1996. Inntektene fra oljeproduksjonen er forventet å stige med 10 prosent i 1996. 75 prosent av oljen produseres off-shore utenfor enklaven Cabinda. Felt som allerede er utviklet for produksjon inneholder omkring 1,95 milliarder fat, mens kjente reserver er på 3,28 milliarder fat. Med den nåværende produksjonsnivået vil disse ta slutt om 16 år. Nye felt blir imidlertid funnet i et omfang som tilsier at olje vil fortsette å være en betydelig inntektskilde for Angola i mange år framover.

Det meste av oljen produseres gjennom "production-sharing-agreements" (PSAs) mellom det nasjonale oljeselskapet *Sociedade Nacional de Combustiveis de Angola* (Sonangol) og utenlandske selskaper. Alternativet til PSAs er "joint ventures", der

¹⁸ I tillegg til EIU-rapporter er McCormick 1994 en god kilde til informasjon. Se forøvrig litteraturlisten.

utenlandske selskaper og Sonangol deler utviklingskostnader og oljeinntekter i henhold til deres prosentvise andel i en blokk. Denne metoden er imidlertid ikke like vanlig. PSAs innebærer at utenlandske selskaper betaler for utviklingen av et felt, mot at de får deler av oljen som feltet produserer. I tillegg må de utenlandske selskapene betale skatt til Angola for oljen. Ordningen er ansett for å være relativt gunstig for Angola. Oljeselskapene ser likevel på Angola som et viktig produsentland, på grunn av den store sannsynligheten for å finne olje, og lave utviklings- og produksjonskostnader. 18 av 30 definerte blokker er ikke tildelt.

Av de utenlandske selskapene er Chevron den største operatøren med 400,000 f/d. Elf produserer rundt 180,000, mens Texaco som den tredje største operatøren produserer omkring 70,000 f/d. Mobil er også i ferd med å inngå en større "production-sharing agreement" med Sonangol. De norske oljeselskapene Statoil og Hydro er partnere med henholdsvis British Petroleum/Total (Blokken Cabinda Central/Blokk 8 utenfor Bengo) og Elf Aquitaine/Texaco (Blokk 17 utenfor Luanda/Blokk 9 utenfor Cuanza Sul). Angola har også et stort gass-potensial, som ennå ikke er utnyttet.

Olje representerte i 1994 54,5 prosent av BNP og 96,5 prosent av Angolas totale eksportinntekter. Mens store deler av oljeinntektene nå går til å dekke militærutgifter, gjeld og import av mat, representerer de en betydelig ressurs for Angola i en fredelig rehabiliteringsfase. Samtidig gjør imidlertid den store avhengigheten av oljen Angola svært sårbar i forhold til internasjonale konjunkturer.

Jordbruk

Den andre sentrale sektoren for Angolas utvikling er jordbruket. 75 prosent av den angolanske befolkningen er avhengig av sektoren som kilde til mat og inntekt. I tillegg vil en rehabilitering av jordbrukssektoren og innenlandsk jordbruksproduksjon være helt sentral for den økonomiske utviklingen som helhet.

Det er beregnet at Angolas potensielle jordbruksareal er på 5-8 millioner hektar. Nå dyrkes bare ca. 3 prosent av dette. Før uavhengigheten var Angola en betydelig produsent og eksportør av jordbruksprodukter. Det meste ble produsert på store private plantasjer (*fazendas*), der angolanere arbeidet som tvunget arbeidskraft. Afrikanske småbønder var samtidig helt avhengig av portugiserne for tilgang på innsatsvarer, og distribusjon gjennom nettverket av "bush-traders". Arealet dyrket av portugisiske settlere var ved uavhengigheten ett hundre ganger større enn arealet dyrket av de afrikanske småbønderne.¹⁹

¹⁹ Afrikanske småbønder reagerte i utgangspunktet positivt på muligheten til å produsere eksportprodukter for salg. Lave priser gjorde imidlertid at de fleste forble marginale, og mange ble tvunget til å arbeide på portugisiske plantasjer.

Ved uavhengigheten brøt både *fazendaene* og nettverket av "bush-traders" sammen. Den sentraldirigerte økonomiske politikken, opprettelsen av statlige kooperativer og priskontrollen som fulgte var ikke egnet til å gjenoppbygge jordbrukssektoren. På midten av 1980-tallet ble det gjort forsøk på å endre politikk gjennom å omgjøre de statlige brukene til bonde-assosiasjoner, og å etablere et nett av utviklingsenheter kalt *Estações de Desenvolvimento Agrícola* (EDAs). Heller ikke dette var imidlertid nok. Produksjonen forble lav, og over 90 prosent av det som ble produsert ble omsatt på det parallelle markedet.

De økonomiske omstruktureringstiltakene fra 1990 innebar en ytterligere liberalisering gjennom fri prisfastsettelse, økt engasjement av privat sektor i transport og salg, opprettelse av kredittinstitusjoner og desentralisert planlegging. Jordbruksproduksjonen viste en bemerkelsesverdig økning i perioden 1990-92. Det er usikkert hvor mye av dette som skyldtes tiltakene i seg selv og hvor mye som skyldtes fraværet av krig, men perioden viste klart sektorens potensiale.

Krigssituasjonen etter 1992 har gjort at matproduksjonen nå sannsynligvis er lavere enn noen gang siden uavhengigheten. Produksjonen av viktige matvarer som kassava, mais, hirse, sorghum og bønner er ca. 20 prosent av 1974-nivå, mens produksjonen av "cash-crops" som kaffe, bomull, jordnøtter, palmeolje, sisal og tobakk er på mellom 5-10 prosent av 1974-nivå. Totalproduksjonen av jordbruksprodukter i 1994 er beregnet til 226,000 tonn, mens behovet er beregnet til mellom 800,000 og 1 million tonn. Import av matvarer har vært en stor utgiftspost helt siden begynnelsen av 1980-tallet.

Det store potensialet innen jordbrukssektoren gjør at produksjonen vil kunne øke vesentlig selv med relativt begrensede tiltak. For produksjon ut over subsistensnivå vil det være nødvendig å rehabilitere transport og omsetningsleddene. En forutsetning for å revitalisere jordbrukssektoren vil være at fredsprosessen gjør det mulig å bruke de tilgjengelige jordbruksområdene.

Kveg

Angola har også et stort potensiale innen kveghold. Kveghold er mest utbredt i den sør-vestre delen av landet (Namibe, Cunene, Huíla). I nord og deler av de sentrale strøkene av Angola har tradisjon og utbredelsen av tse-tse fluen gjort kveghold problematisk. Studier har vist at tradisjonelle afrikanske pastoralister var mer produktive enn portugisiske settlere (Heywood 1987). Ved uavhengigheten var området egnet for kveghold på ca. 20,000 hektar, og den nasjonale kvegbeholdningen var på ca. 2,8 millioner dyr. Omsetningen av kveg har sunket dramatisk etter uavhengigheten. Av det som omsettes selges en stor del til nord-Namibia. Den begrensede omsetningen i Angola henger sammen med de politiske og økonomiske begrensningene vi har behandlet flere ganger, men også med at større områder har blitt infisert av tse-tse fluer. Det er imidlertid antatt at antallet

dyr nå ikke er vesentlig lavere enn det var ved uavhengigheten, og at bedre rammebetingelser knyttet til fred og omsetning (inkl slakterier) vil kunne bedre tilgangen vesentlig i løpet av relativt kort tid.

Fiske

Angola har en kystlinje på 1600 kilometer, og betydelige fiskeressurser (Alberts 1991). Det største potensialet for industrifiske finnes i sør, mens småskalafiske er mest utbredt i nord. Umiddelbart før uavhengigheten (1973) produserte portugiserne 730,000 tonn fisk. Det meste av dette ble bearbeidet i ulike typer fabrikker, og eksportert. Etter uavhengigheten ble fiskeindustrien i stor grad overdratt til utenlandske interesser, mot en angolansk andel (normalt 40 prosent) av fangsten. De viktigste utenlandske interessentene har vært Sovjetunionen, Spania og Portugal. Offisielle tall viser at produksjonen mot midten av 1980-tallet var på ca. 300,000 tonn. De viktigste pelagiske fiskesortene er hestemakrell, sardin og tuna. Myndighetenes kontroll med fangsten har imidlertid vært meget begrenset, og mye tilsier at fangsten har vært betydelig høyere. Overfiske indikeres ved den store nedgangen i offisiell fangst i begynnelsen av 1990-årene (93,000 tonn i 1991). På denne tiden ble flere av de eksisterende avtalene avsluttet og nye inngått, blant annet med EU og Sør-Korea. Disse er primært interessert i reker og bunnfisk, og fiske etter pelagiske arter er for tiden begrenset.

Utfordringene for å rehabilitere fiskersektoren er store. Angolas egen kompetanse innen fiskeriforskning må bedres vesentlig, og effektive systemer for kontroll av den utenlandske flåten må utarbeides. Også Angolas egen fiskeriflåte, som i dag er liten og i dårlig forfatning, må utvikles. Endelig bør den tradisjonelle fiskeriflåtens interesser ivaretas. Fiske er en viktig sektor for et stort antall mennesker både langs kysten og innlandet, og har kanskje vært den viktigste kilde til proteiner for den angolanske befolkningen etter uavhengigheten. Myndighetene anslår en bærekraftig produksjon til å være 450,000 tonn per år.

Diamanter og andre mineraler

Andre økonomiske sektorer er, i Angolas nåværende situasjon, viktigere for sitt potensiale enn for sitt bidrag til Angolas økonomi. En av disse er produksjonen av diamanter og andre mineraler. Ved uavhengigheten var Angola verdens fjerde største produsent av diamanter, med en produksjon på mer enn 2 millioner karat årlig. Diamanter var med dette Angolas tredje viktigste eksportartikkel. Diamantene ble produsert i provinsene Lunda Norte og Lunda Sul.

Ved uavhengigheten overtok staten de fleste aksjene i utvinningselskapet DIAMANG, og kontrakterte de Beers til å omsette diamantene gjennom Central Selling Association (CSO). På grunn av begrenset kapasitet og krig sank imidlertid produksjonen til 333,000 karat allerede i 1977. Samarbeidet med de Beers (som kontrollerer omtrent 80 prosent av diamantomsetningen i verden) ble brutt i 1985.

I store deler av 1980-årene var diamantområdene i Lunda Sul og Lunda Norte kontrollert av UNITA, og den faktiske produksjonen er ukjent. De er imidlertid klart at diamanter har representert en betydelig inntektskilde for UNITA fram til slutten av 1980-årene. En ny avtale ble inngått mellom regjeringen og de Beers i 1989, og produksjonen kom under større kontroll. I det første månedene av 1992 ble det produsert hele 1,32 millioner karat, til en verdi av USD 229 millioner. Etter sammenbruddet av fredsprosessen har imidlertid diamantområdene igjen kommet under kontroll av UNITA. Offisiell produksjon var i 1993 46,000 karat, men dette er sannsynligvis bare en liten del av den faktiske produksjonen. Smuglerproblemet er nå betydelig. Det er antatt at ca. 40,000 illegale diamantgravere (*garimpeiros*) for tiden befinner seg i Lunda-provinsene. Ved en fredelig situasjon, der de selskaper som har kontroll med ENDIAMA vil kunne gjenoppta produksjonen, er det anslått at det vil kunne produseres 1.6 mill karat årlig. Potensialet er stort for ytterligere funn.

Andre typer mineraler representerer også et vesentlig potensiale i Angola. Foruten diamanter er det bare jernmalm som har vært produsert i større skala, mens forekomster av uranium, gull, kobber, titanium, kronium, fosfater, manganet, bauxitt og kull ikke er utvunnet. Jernmalm var Angolas fjerde viktigste eksportartikkel før uavhengigheten. De kjente forekomstene ligger i Cassinga i provinsen Húila. Mellom 1967 og 1974 ble det produsert mellom 5 og 6 millioner tonn per år. Portugal bygget en jernbane fra Cassinga til havnen i Lobito for å frakte jernmalmen på 1960-tallet. Forekomstene ble nasjonalisert i 1977 under statsselskapet *Empresa Nacional de Ferro de Angola* (FERRANGOL). Produksjonen har ligget nede etter frigjøringen, men en rekke internasjonale selskaper (hovedsakelig fra Japan, Sør-Afrika og Storbritannia) har uttrykt interesse for å investere i sektoren.

En ny lov i 1992 ga utenlandske interessenter vide rettigheter, og begrenset statsselskapenes kontroll. Verdensbanken har anbefalt å stramme inn lovverket når forholdene tillater videre arbeid med tanke på produksjon.

Hydroelektrisk kraft

Angola har et stort potensiale for produksjon av elektrisk kraft. De viktigste kraftkildene inkluderer: i) Cambambe-dammen på Cuanza-elven som hovedsakelig forsyner Luanda med elektrisk kraft; ii) Biopo-dammen på Catumbela-elven som forsyner Lobito-Benguela; iii) Gove-dammen på Kunene-elven, som forsynte Huambo med kraft inntil 1986 da den ble ødelagt av UNITA; iv) Matala-dammen på Cunene som forsyner Namibe, Lubango og Casinga med kraft; og v) Ruakana og Caleque-dammene på grensen til Namibia som idag bare avgir kraft til Namibia. Den totale kapasiteten på Angolas ledningsnett var i 1994 på 1028 GWh.

Luanda stod i 1994 for 65 prosent av Angolas totale konsum av elektrisk kraft. Store deler av de tre uavhengige produksjons- og distribusjonssystemene i landet er ødelagt, og store deler av landsbygda og mange tettsteder er ikke koblet til ledningsnettet i det hele tatt. Kraftforsyningen er drevet av det statlige selskapet *Empresa Nacional de Electricidade* (ENE), bortsett fra i Luanda der det statlige *Empresa de Electricidade de Luanda* (EDEL) er ansvarlig.

Ved en eventuell ferdigstilling av den store Capanda prosjektet i Malanje vil Angolas hydroelektriske kapasitet øke med 100 prosent, og generere nok strøm for Angolas antatte behov fram til år 2030. Prosjektets totale kostnader er beregnet til 2 milliarder USD. Mange (inklusive UNDP og Verdensbanken) har argumentert mot prosjektet, og hevder at investeringene heller bør brukes til å reparere og oppjustere det eksisterende nettet og sørge for at større deler av landet får tilgang til elektrisk kraft. Angola har potensiale til å bli den største eksportøren av elektrisk kraft i Sørlege Afrika.

Industri

Forbruksvareindustrien var i sterk utvikling i Angola de siste 15 årene før uavhengigheten. I 1974 var det ca. 4000 bedrifter med mer enn 200,000 ansatte i sektoren. De produserte til en verdi av USD 650 millioner, som representerte 16 prosent av BNP. Varene inkluderte biler, maling, dekk, pasta, øl og klær.

Sammenbruddet i forbruksvaresektoren var om mulig mer dramatisk enn i andre sektorer. Krigen, den sentral-dirigerte økonomien, mangelen på kapital til import av nødvendige innsatsfaktorer og ødeleggelsen av vei og jernbanenettet gjorde at den store majoriteten av bedriftene gikk inn eller produserte minimalt. Allerede i 1976 var bare 280 av de 4000 bedriftene som fungerte ved uavhengigheten operative. I 1994 ble over 90 prosent av omsatte forbruksvarer i Angola importert.

Mat-, drikke- og tobakksindustrien er den som har klart seg best i tiden etter avhengigheten. Øl har vært det viktigste enkeltproduktet, med mineralvann, sukker, pasta, matolje og salt som andre viktige produkter. Potensialet for økt produksjon er til stede, men investeringene vil måtte være betydelige for å kunne utvikle en konkurransedyktig industri spesielt i forhold til sør-afrikanske produkter. Ødeleggelsene har vært spesielt store etter 1992, da krigen i motsetning til tidligere berørte byene der de fleste produksjonsenhetene finnes. Av produkter utenom matvareindustrien har klær vært det viktigste. Det har også vært produsert sko, fyrstikker såpe, maling etc., men alt i betydelig mindre omfang enn før uavhengigheten.

Tungindustrien står for ca. 15 prosent av industriproduksjonen. De viktigste produktene er sement, stål og raffinert petroleum. I større grad enn for de andre industrigrenene har tungindustrien blitt holdt oppe ved store statlige subsidier, og

den vil ha problemer med å konkurrere innen rammen av en liberal økonomisk politikk i Angola.

Fraværet av et effektivt bank- og kredittvesen er en viktig begrensning for utvikling av de ulike økonomiske sektorene. Det er åpnet opp for private institusjoner, men verken banker eller kredittinstitusjoner fungerer effektivt. I tillegg til sentralbanken *Banco Nacional de Angola* finnes det to kommersielle banker (*Banco de Comércio e Indústria* og *Banco de Poupança e Crédito*), samt en bank spesielt rettet mot jordbruk og fiske (*Caixa Agro-Pecuaría e Pescas*). Utenfor Luanda er det, med få unntak, ingen fungerende banktjenester. Mangelen på tillit til *kwanzaen* og Angolas økonomiske politikk gjør at banker og kredittinstitusjoner uansett ikke oppleves som relevante for den store majoriteten av bedrifter og individer, men en utvikling av økonomisk virksomhet vil forutsette at slike institusjoner finnes og fungerer tilfredsstillende.

Brutto nasjonalprodukt, offentlig forbruk og utenlandshandel

De ulike sektorenes andel av Angolas BNP i 1994 framgår av tabell 6. BNP økte ifølge offisiell statistikk med 3,5 prosent under fredsperioden i 1992 og totale investeringer representerte 4,8 prosent av BNP. Begge deler var klare tegn på bedring i økonomien. Med sammenbruddet i fredsprosessen i 1993 falt imidlertid BNP med 26 prosent i reelle termer, mens investeringene ble redusert med mer enn 50 prosent og representerte 2,9 prosent av BNP. BNP økte noe i 1994 med 7,6 prosent, men var fortsatt 20 prosent mindre enn 1992-nivået. Samtidig har det offentlige forbruks andel av BNP økt kraftig som en følge av krigen, fra 15 prosent i 1990, til mer enn 50 prosent i 1993 og til nærmere 60 prosent i 1994 (EIU 1996, World Bank 1995).

Oversikter over Angolas offentlige forbruk (tabell 7) viser at det brukes store summer på militæret, lov og orden og offentlig administrasjon, og tilsvarende lite på sosiale sektorer som helse og utdanning. En positiv utvikling i Angola vil forutsette en dramatisk omfordeling i forhold til dette bildet, og som vi har understreket har Angola i større grad enn de fleste land i regionen økonomiske muligheter til en slik omfordeling dersom den politiske viljen er tilstede.

Angolas viktigste handelspartnere har gjennom hele uavhengighetsperioden vært vestlige land; ser vi bort fra importen av militært utstyr. Eksporten har i stor grad gått til USA i form av olje, mens Portugal lenge har vært den viktigste kilden til import. Sør-Afrika har siden 1990 blitt en stadig viktigere handelspartner, både for eksport og import. Tabell 8 gir en oversikt over Angolas viktigste handelspartnere i 1994.

Fram til midten av 1980-tallet var Angola ansett som kredittverdig og en god tilbakebetaler. Store låneopptak for å finansiere krigføring og matimport har

imidlertid ført til en betydelig gjeldsbyrde, og et stadig økende underskudd på betalingsbalansen tross et overskudd i handelen med utlandet. Underskuddet var i 1994 på \$1,3 milliarder. Dette har vært finansiert ved akkumulering av gjeld (arrears) og tæring på utenlandsreservene, som sank fra ca. \$500 millioner i slutten av 1992 til \$ 192 millioner på slutten av 1994. På slutten av 1994 var den totale gjelden offisielt på \$11,8 milliarder, tilsvarende 379 prosent av verdien av totale eksport av varer og tjenester det året. Ca. 56 prosent av låneverdien er fra tidligere Sovjetunionen, 37 prosent fra land som er medlemmer i Parisklubben og resten fra østeuropa, Kina og Kuba. Det er ennå ikke opptatt lån i de store internasjonale finansieringsinstitusjonene, som Verdensbanken, IMF og Afrikabanken. Angolas gjeldssituasjon framgår av tabell 8.

Tabell 6 *BNP fordelt på sektorer (prosent av totalen)*

Sektor	1994
Olje	49,9
Tjenester	32,0
Jordbruk	12,0
Industri	3,4
Bygg og anlegg	1,6
Andre	1,1

Kilde: IMF 1995: Angola - Recent Economic developments

Tabell 7 *Offentlig forbruk etter sektor (prosent av totalt forbruk)*

Sektor	1992	1993	1994
Forsvaret	9,5	28,9	35,3
Lov og orden	8,4	15,2	21,2
Utdannelse	6,3	6,3	2,6
Helse	3,2	5,0	3,4
Sosial støtte	8,2	5,3	1,4
Utenlandske relasjoner	-	1,2	2,0
Administrasjon	8,0	19,9	29,9
Andre	55,5	18,2	5,2

Kilde: IMF 1995: Angola - Recent Economic Developments

Tabell 8 Angolas viktigste handelspartnere 1994 (prosent av total)

Eksport til:		Import fra:	
USA	70,1	Portugal	24,3
Tyskland	5,2	USA	17,2
Belgia-Luxemburg	4,8	Frankrike	11,5
Spania	4,6	Sør-Afrika	5,1

Kilde: EIU 1996: *Country Report 2nd Quarter 1996*.

Tabell 9 Angolas utenlandsgjeld

Kreditorer	1992	1993	1994
Vestlige kreditorer (mill USD)	3,034	3,251	3,842
Tidl. østblokk kreditorer (mill USD)	4,957	5,276	5,387
Multilaterale kreditorer (mill USD)	30	112	174
Gjeld som prosent av BNP (%)	92,2	130,0	199,8
Gjeld som prosent av eksport (%)	200,9	286,3	379,3

Kilde: IMF 1995: *Angola - Recent Economic Developments*

2.5 Alternative utviklingsscenarier

Vi har vist at Angola befinner seg i en dyp krise, både politisk, økonomisk og sosialt. Det knytter seg også mange usikkerhetsmomenter til utviklingen framover. Det er som kjent vanskelig å spekulere om framtiden, og kanskje ennå vanskeligere i tilfellet Angola enn i de fleste andre tilfeller. Tre alternative hovedscenarier peker seg imidlertid ut.

"Best-case-scenarie"

I et "best-case" scenarie vil fredsprosessen slik den er definert i Lusaka-protokollen implementeres, med fortsatt støtte fra FN og det internasjonale samfunn. Med fredsprosessen vel i havn blir det skapt et grunnlag for å revitalisere

utviklingen mot politisk liberalisering og demokratisering. Jonas Savimbi godtar stillingen som 1ste visepresident, og UNITA besetter de andre postene de er tilbudt i statsadministrasjonen. UNITA gjenopptar også sine plasser i Parlamentet, som får en sterkere stilling slik det er tiltenkt i konstitusjonen. På provins-, distriks- og kommunenivå lærer MPLA og UNITA å leve med hverandre gjennom praktisk samarbeid. Den demokratiske utviklingen får et ytterligere incitament ved at politiske alternativer til MPLA/UNITA får økt oppslutning. Andre runde av presidentvalget (som etter konstitusjonen skal gjennomføres fordi ingen av kandidatene fikk 50 prosent av stemmene) blir ikke avholdt, men både parlamentsvalg og presidentvalg avholdes i 1998 (seks istedenfor fire år etter valget i 1992). Innen den tid er det oppnådd enighet om fordelingsnøkler på politiske posisjoner som alle parter kan leve med. Demokratiet blir gjenopprettet på "afrikanske premisser".

Freden medfører at jordbruksproduksjonen kan gjenopptas, og at det enorme presset på byene letter, noe som gir befolkningen et pusterom. Freden og den politiske stabiliteten gjør det mulig for regjeringen å bruke større deler av de store oljeinntektene til å foreta strategiske investeringer både i produktive og sosiale sektorer. Fullt medlemskap i Verdensbanken/IMF gjør reforhandlinger med Parisklubben om Angolas gjeld mulig, og med hjelp av Verdensbanken gjennomføres strukturtilpasningsprogrammer som langsomt retter opp sentrale strukturelle skjevheter i økonomien. Med en fungerende økonomi er det grunnlag for investeringer i viktige eksportsektorer som gruveindustri, fiske og energi. Utenlandske investeringer, først og fremst fra Sør-Afrika og Portugal, bidrar positivt til den økonomiske utviklingen. Majoriteten av angolaneerne livnærer seg fortsatt som småbønder, men relasjonene med de store byene (der snart 50 prosent av befolkningen bor) gjenoprettes. Dette medfører stor økonomisk aktivitet, som etter hvert også medfører investeringer i produksjon av forbruksvarer. Den økonomiske utvikling Angola alltid har hatt et potensial for er i gang. Med politisk stabilitet og en fungerende økonomi bedres den sosio-økonomiske situasjonen for befolkningen vesentlig.

Et "best-case" scenarie som dette er ikke umulig, men heller ikke spesielt sannsynlig. Mistenksomheten mellom ledende politiske aktører er for stor, de strukturelle økonomiske problemene er for grunnleggende, og viljen til å bidra til en slik situasjon er ikke i tilstrekkelig grad tilstede hos viktige aktører som tjener på en annen utvikling.

"Worst-case-scenarie"

I et "worst-case" scenarie stopper fredsprosessen helt opp, og partene går tilbake til en kombinasjon av konvensjonell krigføring og geriljakrig. FN og det internasjonale samfunn har fått nok av de stadige bruddene på Lusaka-protokollen og den manglende vilje til fred hos sentrale aktører. UNAVEM III trekker seg ut

av Angola. I stedetfor å gjenoppta den politiske demokratiseringsprosessen forsterkes tendensen mot maktkonsentrasjon og en oppdeling av landet. Regjeringen mister kontrollen de nå har over provinshovedsteder, og en "balkaniseringsprosess" innebærer at UNITA får kontroll over provinsene i nord og øst, mens regjeringen kontrollerer kystprovinsene. Områdene sammenfaller i stor grad med historiske etniske skillelinjer, noe som på sikt ytterligere vil segmentere bruddet. UNITA kontrollerer på denne måten ca. 70 prosent av landområdet og 40 prosent av befolkningen. Makthaverne i de to nye separate områdene utvikler seg i stadig mer autokratisk retning, korrupsjonen florerer og de mangler etter hvert enhver demokratisk legitimitet. Politisk kontroll opprettholdes gjennom et utstrakt voldsapparat, finansiert av henholdsvis diamanter i UNITA-områder og olje i MPLA-områder.

Med en *de facto* krigssituasjon, fortsatt bruk av store økonomiske ressurser til militære formål og internasjonal isolasjon fortsetter det økonomiske sammenbruddet. Underskuddet på handelen med utlandet øker, budsjettunderskuddet når nye høyder og hyperinflasjon gjør økonomisk styring og planlegging nærmest umulig. Mangelen på fred gjør også at produktiv virksomhet forblir en umulighet på landsbygda, og en stadig større del av befolkningen drives inn til byene der de må livnære seg innen den uformelle økonomiske sektor og i stigende grad gjennom kriminalitet. En mindre gruppe i byene opprettholder et visst minimum av kjøpekraft gjennom kraftige subsidier, mens en stadig mindre elite blir stadig rikere gjennom en altomfattende korrupsjon. De grunnleggende strukturelle problemene i økonomien forsterkes på grunn av mangel på nødvendig ekspertise og manglende politisk vilje til å gjøre noe med dem. De sosio-økonomiske forholdene for befolkningen blir forverret i forhold til en situasjon som allerede er meget vanskelig. Forsøk på sosialt opprør blir imidlertid holdt nede ved bruk av hemmelige tjenester og voldsapparatet.

Et "worst-case" scenarie som dette er heller ikke spesielt sannsynlig, men ingen umulighet. Partene synes å erkjenne at ingen vil tjene på tilbakevending til en total krig ingen vil kunne vinne. Det internasjonale samfunn har investert så mye i Angola at en viss tilstedeværelse vil opprettholdes nærmest uansett hva som skjer. Og økonomisk vil en internasjonal isolasjon kunne føre til alvorlige problemer som også vil ramme den politiske og økonomiske eliten.

Det realistiske scenarie ?

Den mest sannsynlige utviklingen er en mellomting mellom "best-case og "worst-case" scenariet. Den avgjørende faktor vil bli utfallet av fredsprosessen. Den er nå sterkt forsinket i forhold til tidsplanen i Lusaka-protokollen, og har vært preget av gjentatte brudd. Nærmere 40 prosent av landet kontrolleres fortsatt *de facto* av UNITA, bare et fåtall av UNITAs 60,000 soldater er demobilisert, og det er fortsatt ingen bevegelsesfrihet i store deler av landet. Dette er en forutsetning ikke

bare for fredsprosessen, men også for at økonomiske aktiviteter skal komme i gang.

Som et kombinert resultat av at deler av at viktige deler av angolas maktelite (om enn halvhjertet) støtter Lusaka-avtalen, stadig tiltagende sosial uro og internasjonalt press, er det sannsynlig at fredsprosessen vil gå i riktig retning. Det vil imidlertid skje sakte, og med mange tilbakeskritt. Muligheten for å framskynde implementering vil øke dersom FN og toneangivende nasjoner som USA, Sør-Afrika og til dels Russland viser at de mener alvor ved å korte ned på mandatperiodene for UNAVEM III og faktisk foreta en gradvis tilbaketrekking av personell dersom fredsprosessen ikke følges opp. Presset må også mer ensidig legges på UNITA, som nå sitter med nøkkelen til fredsprosessen.

Forutsetter vi at UNITAs soldater demobiliseres i løpet av en periode på 1-2 år, og at integreringen av ca. 20 prosent av disse soldatene i det angolanske forvaret vil være gjennomført mot slutten av denne perioden, vil situasjonen i provinsene fortsatt være meget ustabil. Store områder vil kontrolleres av UNITA, og forsoningsprosessen, som er en forutsetning for varig fred, vil være avhengig av rehabilitering på lokalt nivå som vil ta tid.²⁰ Mineproblemet vil også fortsette å være et stort problem over hele landet i mange år fremover, selv om en i løpet av en 4-5 års periode regner med å ha deminert de fleste viktigste veier og minebeltene rundt de største byene. I de tre-fire største byene vil ustabiliteten først og fremst være knyttet til økende og stadig mer voldelig kriminalitet, med senter i ekspanderende slumområder (*musseques*). Også her vil ulike forsoningsinitiativ være nødvendige.

Prosessen med å få demokratiseringsprosessen tilbake på skinnene vil bli tilsvarende langsom. Mistenksomheten forblir dyp mellom UNITA og MPLA, både på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Et presidentvalg i 1996 som forutsatt i Bicesse-protokollen vil være for risikabelt i forhold til forsoningsprosessen. Valgene vil muligens bli avholdt i 1998, men da med avtaler om fordeling av posisjoner og innflytelsesområder. MPLA vil ha vært presset til større innrømmelser av de internasjonale samfunn enn de synes 1992-valget gir grunnlag for, og forblir grunnleggende skeptiske til løsningen. Og UNITA vil fortsette å bruke sin posisjon til økt formell politisk innflytelse spesielt i sine kjerneområder.²¹

Det er sannsynlig at UNITA har tapt mest på gjenopptakingen av krigen etter valget i 1992, og at MPLA vil vinne både parlaments- og presidentvalget. Også

²⁰ Som i andre tilsvarende konflikter er det også sannsynlig at isolerte områder vil kontrolleres av uavhengige "krigsbaroner" gjennom illegal virksomhet.

²¹ Den store betydningen som er tillagt fordelingen av provinsguvernør-poster må sees i forhold til spillet om regional innflytelse.

MPLA vil imidlertid få mindre oppslutning enn under valget i 1992, men dette vil hovedsakelig gi seg utslag i lavere valgdeltakelse. Det økonomiske forfallet er intensivert, og korrupsjonen er langt mer åpenbar. MPLA og UNITA er imidlertid så dominerende som politiske aktører at det fortsatt ikke vil være grunnlag for et stort tredje alternativ.

Selv med formelle politiske institusjoner tilbake på plass er det sannsynlig at en krets rundt presidenten, i samråd med UNITAs ledelse, fortsatt vil ha stor innflytelse på utviklingen. Det har vært spekulert i om militære ledere med en spesielt uforsonlig holdning til fredsprosessen vil foreta militærkupp, men dette synes nå ikke spesielt sannsynlig. Situasjonen vil kunne bli en annen dersom dos Santos ikke fortsetter som president.²²

Statsadministrasjonen vil være preget av mangel på ressurser og kompetanse. Dette vil gjelde både på lokalt, distriks og regionalt nivå, selv om enkelte provinser vil bli tilgodesett av politiske grunner. Dette vil skape problemer ikke bare for demokratisk legitimitet, men også for gjennomføringen av ulike utviklingstiltak. Faren for at lokal og regional administrasjon vil bli marginalisert av utenlandske bistandsgivere vil være stor, og det vil være viktig å hindre en slik utvikling. Flere år med krig og en ikke-fungerende statsadministrasjon har i mange områder revitalisert tradisjonelle lederes rolle (*sobas*). De formelle strukturenes manglende kapasitet vil også gi rom for andre deler av det sivile samfunn (kirke, organisasjoner, assosiasjoner). Disse vil være viktige samarbeidspartnere for institusjoner som arbeider med rehabilitering og utvikling, men vil kunne forsinke rehabiliteringen av de statlige strukturene dersom det ikke tas spesielle hensyn.

Gitt at utviklingen av freds- og demokratiseringsprosessen vil foregå med to skritt fram og ett tilbake, vil den økonomiske utviklingen i første omgang ta to skritt tilbake for hvert skritt fram. Problemene knyttet til underskuddet på handelsbalansen med utlandet, gjeldsbyrden, den lave produktiviteten, budsjettunderskuddet og hyperinflasjonen vil kreve en dramatisk omlegging av økonomisk styring og ressursallokering for å løses. I tillegg vil det bli nødvendig med en sterk reduksjon av importen både av militært utstyr og forbruksvarer. Ved siden av de rent tekniske problemene knyttet til den type struktursanering som synes nødvendig, vil den type dramatiske endringer de er snakk om møte motstand fordi de påvirker den politiske og økonomiske elitens posisjoner.

Også en langsom økonomisk reformprosess preget av mange tilbakeskritt vil kreve politisk vilje, ressurser og teknisk kapasitet. I praksis vil Verdensbanken/IMF måtte være dypt og direkte involvert i prosessen, og viljen til å gjennomføre den vil måtte komme som en kombinasjon av press utenfra og innenfra.

²² I skrivende stund (juni 1996) er spekulasjonene omkring sykdom og tidlig pensjonering i Brasil intense (Africa Confidential, Vol.37, No. 12).

Verdensbanken vil sitte med en nøkkelrolle, som en sosialt bevisst aktør i forhold til IMF og som politisk pådriver i forhold til regjeringen. Sosialt press nedenfra vil dra i samme retning, men kompliseres ved at implikasjonene av tiltakene vil være forskjellige på landsbygda og i byer.

En bedring i den sikkerhetspolitiske situasjonen vil etter hvert gjøre det mulig å gjenoppta jordbruksproduksjonen, selv med vanskelige makroøkonomiske rammebetingelser. Potensialet er betydelig i de fleste områder av landet, og på den angolanske landsbygda vil en relativt raskt kunne nå en stor grad av selvforsyning. Mangelen på institusjoner og mekanismer for distribusjon av innsatsfaktorer i jordbruket og jordbruksprodukter vil imidlertid fortsatt i lang tid fungere som en effektiv brems på en ytterligere økning av produksjonsnivået. De økonomiske relasjonene mellom landsbygda og de raskt voksende byene ("rural-urban links") vil utvikle seg langsomt både av økonomiske og sikkerhetsmessige årsaker, med den følge at tilgangen til mat i de store byene vil bli begrenset.

Liten tilgang på mat fra landsbygda vil være spesielt alvorlig siden den betydelige importen av matvarer til byene de siste årene vil bli redusert som et ledd i den økonomiske strukturtilpasningen. Folk i byene vil være avhengig av deltakelse i den uformelle sektor, der tilgangen til varer i det minste i en overgangsfase vil bli redusert. I dag omsettes ca. 85 prosent av alle varer og tjenester på det parallelle markedet. Etablering av innenlandske industribedrifter, og dermed arbeidsplasser, vil gå svært langsomt.

De mest dramatiske sosio-økonomiske problemene vil være å finne i de enorme slumområdene (*musseques*) i de store byene i årene som kommer. De dårlige indikatorene på sosio-økonomisk levestandard er ikke primært et resultat av mangel på mat, men dårlige sanitære forhold kombinert med dårlig tilgang til helsetjenester og utdanning. Helse og utdanning vil være helt nødvendige satsningsområder dersom en bedret politisk og økonomisk situasjon skal gi seg utslag i bedret levestandard for befolkningen.

Bildet som tegner seg er altså et Angola som fortsatt i mange år vil befinne seg i en sosial krisesituasjon, der store deler av befolkningen vil befinne seg i grunnleggende fattigdom. Alle sosio-økonomiske indikatorer peker mot dramatiske problemer i forhold til tilgang på fundamentale goder som mat, klær, husvære, arbeid, helse og utdanning. Fattigdommen og sårbarheten forsterkes av at det sosiale sikkerhetsnett er knyttet til familie, landsby og nabolag i stor grad er brutt sammen, noe som påvirker folks overlevelsesmuligheter som fattige.

Samtidig er det klart at Angola har økonomiske forutsetninger til selv å kunne bidra vesentlig i utviklingsprosessen. Det knytter seg stor usikkerhet til utviklingen både av de makro-økonomiske og politiske situasjonen, men regjeringen og UNITA har å selv betydelig påvirkningsmuligheter. Dels er det et spørsmål om opprioriteringer av bruken av de inntektene Angola nå har, og dels er det et

spørsmål om politisk vilje til å føre en økonomisk politikk som er utviklingsfremmende.

Denne kontrasten mellom befolkningens faktiske levekår og det økonomiske potensialet Angola har, vil måtte få konsekvenser for bistandens omfang og innretning. Samtidig innebærer den "no-war-no-peace" situasjonen som nå eksisterer at bistanden potensielt har en betydelig påvirkningskraft.

3 Internasjonal nødhjelp og bistand

Klassisk bistand (ODA) har spilt en beskjeden rolle for samfunnsutviklingen i Angola i forhold til i de fleste andre land i Afrika.²³ Angola var lenge det landet i sørlige Afrika (SADC-området) som mottok minst bistand i forhold til befolkningens størrelse (OECD 1996). Dette gjaldt både multilateral bistand gjennom FN-systemet, bilateral bistand, og støtte gjennom de internasjonale finansieringsinstitusjonene (Verdensbanken, Det Internasjonale Pengefondet).

Samtidig har behovet for bistand sett i forhold til alle klassiske sosio-økonomiske indikatorer, vært åpenbart siden uavhengigheten. Når bistanden til Angola likevel har vært begrenset synes dette å ha tre hovedårsaker. Mange potensielle bistandsgivere har hevdet at Angola selv besitter så store økonomiske ressurser at regjeringen i langt større grad enn det som har vært tilfelle burde prioritere utviklingsfremmende tiltak. Videre har muligheten for å implementere bistanden for de land som har inngått samarbeid vært begrenset av krigssituasjonen og Angolas manglende kapasitet til å håndtere bistand på en tilfredsstillende måte. Og endelig har Angolas politiske stilling vært viktig. Deres tilhold på "feil side" i Den kalde krigen har ført til begrensede bistandsoverføringer fra mange potensielle bistandsgivere inklusive Norge, og også hatt negative implikasjoner for landets relasjoner til toneangivende långivere som Verdensbanken og IMF.

Det mest dramatiske utslaget av det internasjonale samfunns manglende engasjement i Angola var de utilstrekkelige ressursene investert i freds- og demokratiseringsprosessen etter Bicesse-avtalen våren 1991. Noen få hundre soldater, et totalt budsjett på USD 132 millioner og et begrenset mandat var, som vi har vist, en vesentlig årsak til sammenbruddet høsten 1992.

De siste 2-3 årene har imidlertid omfanget av nødhjelpen og bistanden til Angola økt kraftig, både fra FN og andre multilaterale organisasjoner, bilaterale bistandsgivere og internasjonale private organisasjoner. Dette henger sammen med det endrete politiske klimaet etter kommunismens fall, det forhold at nøden og bistandsbehovene etter hvert har blitt så åpenbare og påtrengende at det internasjonale samfunn ikke lenger kunne lukke øynene for dem, og endrete bistandspolitiske prioriteringer med økt vekt på å forholde seg til konfliktområder. For FN har det økte engasjementet i tillegg vært utløst av den tillitskrisen som

²³ Kapittel 3 og 4 er basert på kildene under "Bistand" i litteraturlisten (kapittel 6), upubliserte rapporter, årsmeldinger etc. fra norske og internasjonale bistandsorganisasjoner, samt intervjuer med personer fra angolanske myndigheter og norske og internasjonale bistandsorganisasjoner.

oppstod mellom organisasjonen og afrikanske stater etter håndteringen av fredsprosessen i Angola gjennom UNAVEM II (Vines 1993). Den økte oppmerksomheten mot Angola kuliminerte med en stor donorkonferanse i Brussel i september 1995, der det internasjonale samfunn ga løfter om støtte på NOK 6 milliarder til et rehabiliteringsprogram presentert av den angolanske regjering og UNDP (UNDP 1995).

Fra Angolansk side har det økte bistandsvolumet funnet sted uten at Angolas forutsetninger for å koordinere og håndtere bistanden har blitt vesentlig bedret. Dette gjelder både på sentralt, regionalt og lokalt nivå. Sikkerhetssituasjonen og den fortsatt svake administrative kapasiteten er viktige forklaringsfaktorer, men det er også forhold som indikerer at regjeringen og UNITA til en viss grad fraskriver seg ansvaret for nødhjelp og rehabilitering. Dette gjøres med referanse til det internasjonale samfunns medansvar for situasjonen, og Angolas manglende ressurser og administrative kapasitet. Det er imidlertid åpenbart at internasjonale bistandsorganisasjoners marginalisering av angolanske myndigheter har gjort det lettere for dem å fraskrive seg sitt ansvar.²⁴

Formelt skal den multilaterale bistanden koordineres gjennom Finansministeriet (Planleggingssekretariatet), mens den bilaterale bistanden skal koordineres gjennom Utenriksdepartementet (Sekretariatet for samarbeid, SECOOP). Denne delingen vanskeliggjør i seg selv samordningen av bistanden, samtidig som institusjonenes kapasitet er meget begrenset. Koordineringen har fungert bedre for nødhjelpsinnsettene, der regjeringen har overført det meste av koordineringsansvaret til Department for Humanitarian Affairs (DHA/UCAH).

Omfanget av den bilaterale og multilaterale bistanden til Angola er gjengitt og sammenlignet med andre land i regionen i tabell 10. Bistanden til Angola representerer ca. 6 prosent av landets BNP, eller ca. 10 dollar per innbygger. Til sammenligning representerer Angolas oljeinntekter 54,5 prosent av BNP eller ca. 300 dollar per innbygger. Som vi vil argumentere for i det følgende har imidlertid bistanden potensielt stor betydning. Behovet for ressurser, kompetanse og støtte spesielt innen sosiale sektorer er stort. Og Angolas begrensede kapasitet gjør at bistandsorganisasjonenes innflytelse potensielt er meget stor.

De langsiktige virkningene av de intervensjonene som nå finner sted vil avhenge av relasjonene mellom bistandsorganisasjonene og angolanske myndigheter, og deres evne til å se tiltak for fred og forsoning, nødhjelp, rehabilitering og langsiktig bistand i en sammenheng.

²⁴ Enkelte bistandsorganisasjoners holdning til angolanske myndigheters rolle er eksemplifisert i organogrammet gjengitt i vedlegg 2. Ikke bare er regjeringen satt på sidelinjen, men den er også sidestilt med UNITA som samarbeidspartner.

Tabell 10 Total bistand til Angola og andre SADC-land 1985-1994 (USD mill)

Land	Befolkning	BNP/Kapita	HDI/Pos.	Bistand (USD mill)			
				1985	1989	1993	1994
Angola	10,7	350	164	91,5	170,6	298,0	451,5
Botswana	1,4	2800	74	102,7	159,8	133,9	89,0
Lesotho	1,9	700	131	94,2	137,0	143,1	116,6
Malawi	10,8	140	157	113,0	433,3	497,7	469,8
Mosambik	16,6	80	167	300,1	820,5	1187,7	1230,7
Namibia	1,5	2030	108	6,0	58,9	154,7	137,9
Sør-Afrika	41,6	3010	95	-	-	275,4	298,8
Tanzania	28,8	-	147	486,9	918,3	953,3	968,4
Zambia	9,2	350	136	328,5	374,2	871,9	718,6
Zimbabwe	11,0	490	121	237,1	264,9	500,1	561,7

Kilde: OECD 1996: *Geographical Distribution and Financial Flows to Aid Recipients* 1985-1989 og 1990-1994.

3.1 Multilateral bistand

United Nations Verification Mission III

United Nations Angolan Verification Mission (UNAVEM III) har en sentral posisjon i det multilaterale bistandsbildet, gjennom deres rolle i forhold til den avgjørende fredsprosessen. Beslutningen om å opprette UNAVEM III ble tatt i februar 1995. Styrken fikk en foreløpig mandatperiode på 2 år, og involverer 7000 fredsbevarende soldater i tillegg til militære observatører, mineryddingsekspert og sivil stab. Gjennom FNs generalsekretærs spesielle representant i Angola, malieren Alioune Blondin Baye, leder UNAVEM III oppfølgingen av våpenhvilen og atskillelsen av regjerings- og UNITA tropper gjennom en "Joint Commission", som i tillegg til FN består av representanter for regjeringen, UNITA, USA, Russland og Portugal. UNAVEM III har også ansvar for demobiliseringen av UNITA-tropper, og integreringen av disse i den felles angolanske hæren *Forças Armadas de Angola* (FAA).

Implementeringen av Lusaka-avtalens bestemmelser om våpenhvile og demobilisering har gått svært langsomt, og bruddene på våpenhvilen har vært mange. FN-styrker har også vært angrepet og holdt som gisler ved flere anledninger. Den viktigste årsaken til den forsinkede implementeringen har vært UNITA, som fram til midten av november 1995 ikke hadde sendt en eneste av de

ca. 62,000 soldatene som i henhold til avtalen skal demobiliseres til de 15 innkvarterings-sentrene som er opprettet. Etter sterkt internasjonalt press begynte demobiliseringen i November 1995, og i juni 1996 var ca. 50,000 av soldatene registrert ved disse sentrene (Department of Humanitarian Affairs 1996: 27 juni).²⁵ I tillegg er bestemmelsene om fri bevegelse av personer og varer fortsatt ikke innfridd, og ca. 40 prosent av landet kontrolleres fortsatt av UNITA.

Det har imidlertid også vært reist berettiget kritikk mot UNAVEM III (Vines 1993, Human Rights Watch 1996). Utplasseringen av de 7000 troppene har tatt lengre tid enn planlagt, og det har vært stilt spørsmål ved styrkens kvalitet. De største kontingentene kommer fra Brasil, India, Romania, Zimbabwe og Uruguay. Ingen av disse landene har hatt større ansvar i tilsvarende operasjoner tidligere, og land som har hatt slikt ansvar er bare tilstede med observatører. Disse har liten eller ingen innflytelse på gjennomføringen av oppdraget. UNAVEM III har heller ikke klart å sette i stand de 15 innkvarterings-sentrene som planlagt, noe som har vært brukt av UNITA som påskudd til å forsinke prosessen. UNAVEM III koster \$1 million per dag. Dette er mye i forhold til FNs tidligere investeringer i Angola, men fortsatt begrenset i forhold til tilsvarende operasjoner i andre land.²⁶

Problemene knyttet til demobiliseringsprosessen og de stadige bruddene på våpenhvilen har gjort at FN foreløpig har forlenget det opprinnelige mandatet på 2 år fram til 11 juli 1996. Trusselen om ikke å forlenge mandatet utover denne perioden synes nå å være reell. En aktiv tilstedeværelse av UNAVEM III synes, tross alle problem, å være helt avgjørende for en positiv utgang av fredsprosessen.

United Nations Department of Humanitarian Affairs (DHA/UCAH)

Problemene knyttet til demobiliseringen har i avgjørende grad vanskeliggjort arbeidet for andre institusjoner ansvarlig for nødhjelp, rehabilitering og bistand. Nødhjelpsinnnsatsen har vært koordinert av FNs Department of Humanitarian Affairs (DHA, i Angola kjent under akronymet UCAH). UCAHs mandat i Angola er knyttet til tilbakeføring av demobiliserte soldater og deres familier til et sivilt liv, samt minerydding. UCAH har hatt begrensede ressurser til rådighet for gjennomføring av sitt oppdrag. Bare ca. halvparten av midlene forespeilet gjennom *United Nations Consolidated Interagency Appeal for Angola* i februar 1995 var faktisk allokert på slutten av året. UCAHs arbeid i forhold til demobilisering og tilbakeføring har også vært preget av at prosessen egentlig ikke har kommet i gang. UCAHs Mine Action Office (CMAO) har hatt ansvar for minekartlegging, minebevisstgjøring og minerydding i prioriterte områder. Problemene har her vært

²⁵ En stor andel av disse har vært barn, eldre og andre mindre våpenføre. Bare en liten andel av UNITAs våpen er innlevert, også dette i strid med Lusaka-avtalen. Det er dermed sannsynlig at en relativt stor gruppe av UNITAs beste soldater holdes tilbake.

²⁶ FN-operasjonen i det tidligere Jugoslavia har kostet USD 70 millioner per dag.

knyttet til manglende samarbeidsvilje fra regjeringen og UNITA, og uklare ansvarsforhold spesielt i forhold til UNAVEM III.

UCAH har imidlertid i tillegg hatt en meget viktig koordinerende rolle i forhold til andre institusjoner som har vært involvert som implementerende partnere i nødhjelpsarbeidet (Lanzer 1996). Dette gjelder både multilaterale, bilaterale og private organisasjoner. UCAH har hovedsakelig gjort dette gjennom sitt hovedkontor i Luanda, men har også opprettet 9 feltkontorer ledet av egne "field-officers", hver med ansvar for 1-3 provinser. Koordinering av nødhjelp har vært en viktig del av arbeidet også på dette nivået. UCAH har i stor grad klart å opprettholde positive forbindelser både med regjeringen og UNITA, noe som har vært helt avgjørende i det arbeidet de har utført.

Det er allment erkjent at UCAH, under ledelse av den tidligere mosambikanske utenriksministeren da Silva og briten Peter Simkins har spilt en viktig og konstruktiv rolle som koordinator. De problemene som har eksistert har vært knyttet til relasjonen til store aktører som UNAVEM III, UNDP og Verdensbanken som til dels har overlappende ansvarsområder. De sistnevnte har hatt ansvar for koordinering av henholdsvis *Community Rehabilitation and National Reconciliation Programme* og *Fundo de Apoio Social* (FAS). Samarbeidet med angolanske myndigheter har heller ikke vært tilfredsstillende i alle faser av arbeidet.

UCAHs mandat er begrenset til nødhjelpsarbeidet. Det vil være avgjørende å videreføre aktiv koordineringen også av rehabilitering og bistand, fortrinnsvis med angolanske myndigheter i en mer sentral rolle.

Andre FN-organisasjoner

FNs særorganisasjoner har tradisjonelt vært svake og spilt en beskjeden rolle i forhold til de dominerende bilaterale organisasjonene Angola. Også dette har endret seg de siste 3-4 årene.

World Food Programme (WFP) har gjennomført en av de største og dyreste humanitære operasjonene i FN's historie. I 1994 distribuerte organisasjonen mer enn 200,000 tonn mat til ca. 2 millioner mennesker. Så sent som i januar 1995 måtte 80 prosent av hjelpen distribueres med fly som følge av sikkerhetssituasjonen. Den omfattende matutdelingen ble omorganisert i april 1995, da relativt gode utsikter for jordbruksproduksjonen gjorde at matutdelingen ble erstattet med utdeling av såkorn og enkle jordbruksredskaper. Mat ble bare utdelt til spesielt utsatte grupper, hovedsakelig i Cuando Cubango, Moxico, Huíla, Cuanza Norte og Malanje. WFPs operasjon er ansett for å ha vært vellykket.

United Nations Children's Fund (UNICEF) har en lang historie i Angola. Organisasjonen har lenge hatt en sentral rolle innen helsesektoren, selv om deres rolle har vært kritisert. Deres arbeid har de siste to årene vært fokusert på utdeling av medisiner og vaksinasjon (UNICEF 1996). Mer langsiktig innsats innen helse og utdanning, som normalt ligger innenfor deres ansvarsområde, har ikke vært prioritert. UNICEF har hatt 8 feltkontorer som hver dekker 1-3 provinser. Deres arbeid har vært negativt influert av manglende bevilgninger og manglende tilgang på medisin og vaksiner. Dette har imidlertid til dels vært kompensert for ved at de har vært effektivt på plass når nye områder har vært åpnet opp, enten gjennom feltkontorer eller gjennom "rapid response teams" med sete i Luanda. På denne måten har UNICEF spilt en viktig rolle, men flere organisatoriske problemer må løses før de vil kunne spille en ledende rolle i det mer langsiktige arbeidet innen helse og utdanning.

United Nations Development Programme (UNDP) er den fjerde store FN-organisasjonen i Angola. Også UNDP har vært lenge i landet, og har vært sterkt kritisert for manglende effektivitet og evne til å fylle sin rolle som koordinerende bistandsorgan. Den har hatt et begrenset ansvar i nødhjelpsarbeidet de 2-3 siste årene, men har spilt en sentral rolle i utarbeidelsen av et omfattende "Community Rehabilitation and National Reconciliation Programme" (UNDP 1995). Dette ble presentert på en stor rundebordskonferanse i september 1995, og resulterte i tilsagn om støtte på hele 6 milliarder NOK. Rehabiliteringsprogrammet består av 18 individuelle provinsprogrammer, med et sterkt landsbygdutviklingspreg. Større nasjonale prosjekter knyttet til rehabilitering av infrastruktur, helse, utdanning etc. er ikke inkludert. 44 prosent av midlene til rehabiliteringsprogrammet er øremerket til produktiv sektor (jordbruk og småindustri), 28 prosent til sosiale tjenester (helse og utdanning) og 26 prosent til lokal infrastruktur (veier, broer, vann og sanitæranlegg). Programmet er stort, detaljert og imponerende i sin utforming, men det har vært reist berettiget tvil om dets gjennomførbarhet. Dels henger dette sammen med den fortsatt ustabile fredsprosessen, men mange argumenterer også for at UNDP mangler tilstrekkelig organisatorisk tyngde og en feltadministrasjon som kan koordinere et så stort program. Bare deler av de utlovede midlene er hittil stilt til disposisjon for UNDP. Deler av programmet er i ferd med å bli "lagt ut" til bilaterale givere, som påtar seg ansvar for regioner eller sektorer.

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), International Office of Migration (IOM), Food and Agricultural Organization (FAO), United Nations Fund for Population Activities (UNFPA) og World Health Organization (WHO) har også egne representasjoner i Angola, men har spilt beskjedne roller også de 2-3 siste årene. UNHCR har et potensielt viktig rolle i forbindelse med repatrieringen av anslagsvis 320,000 flyktninger i nabolandene Zaïre, Zambia, Congo og Namibia, men den skjøre freden har gjort at repatrieringen ikke er kommet i gang. I tillegg knytter det seg stor usikkerhet til hvor mange som faktisk vil vende tilbake, og dermed hvor stor deres operasjon vil bli. En betydelig andel av flyktningene har bodd i landflyktighet i flere tiår, og skepsisen til å vende

tilbake er stor etter sammenbruddet av den tilsvarende prosessen høsten 1992. IOM har ansvar for transporten av demobiliserte soldater tilbake til sine hjemsteder, og transport av internflyktninger. Organisasjonens arbeid har foreløpig vært begrenset av forsinkelsene i demobiliseringsprosessen, finansielle problemer og problemer med ansvarsavgrensning i forhold til andre organisasjoner. Endelig har FAO, UNFPA og WHO begrenset tilstedeværelse og små ressurser. De yter personellstøtte, men implementerer ikke egne prosjekter.

Generelt har FN-organisasjonene hatt en viktig rolle i Angola de 2-3 siste årene, og deres håndtering av nødhjelpssituasjonen har vært relativt god. Spesielt gjelder dette UCAH og WFP. De har også en potensielt viktig rolle å spille i den rehabiliteringsfasen Angola nå går inn i, men det kan her stilles spørsmål ved deres kapasitet. Dette gjelder både UNDP som er tiltenkt en koordinerende rolle og UNICEF, FAO, UNFPA, WHO og andre med en mer implementerende funksjon. Problemene FN-organisasjonene har hatt har både vært av finansiell og organisatorisk karakter.

Verdensbanken

Verdensbanken er i ferd med å bli en viktig aktør i Angola, ikke bare i tilknytning til det økonomiske reformarbeidet men også for rehabilitering og utvikling. De har etter eget utsagn innsett at situasjonen i Angola er så spesiell at Verdensbankens og IMF's "standardløsninger" ikke vil kunne gjennomføres uten spesiell sektorassistanse. Ved hjelp av lån gjennom International Development Association (IDA) gir banken støtte til rehabilitering av fysisk infrastruktur i flere større byer inklusive Benguela, og det forberedes et stort prosjekt for rehabilitering av vann og sanitæranlegg i Luanda. Endelig er Banken involvert i implementeringen av et et landsomfattende kredittgivingsprosjekt initiert av regjeringen, kalt *Fundo de Apoio Social* (FAS). Hovedhensikten er å støtte etableringen av mindre rehabiliteringsprosjekter på lokalt nivå, først og fremst fysisk infrastruktur. Selv om Verdensbanken i utgangspunktet vil konsentrere sin virksomhet til byer og tettsteder, er det her klare paralleller til UNDPs rehabiliteringsprogram diskutert over. Problemet knyttet til koordinering blir dermed ennå mer påtrengende. En "myk" Verdensbank vil kunne spille en viktig rolle for rehabilitering og utvikling i Angola, også på grunn av sin åpenbare politiske innflytelse. Det er tegn på at Verdensbanken i stigende grad "allierer seg med" andre multilaterale og bilaterale organisasjoner i forsøk på å endre IMF's tilnærming til strukturendringer.

Europeiske Fellesskapet

Også EF er i ferd med å bli en betydelig bistandsgiver. Det meste av medlemslandenes bistand går fortsatt gjennom bilaterale kanaler, men det er en nær koordinering mellom de fleste av dem. Av den totale bistanden fra EF land

i 1994 på USD 187,8 millioner var 70 prosent bilateral bistand, mens 30 prosent ble allokert som multilateral bistand gjennom EF-kommisjonen (OECD 1996).

Tabell 11 gir en oversikt over de største multilaterale bistandgiverne, og de største bilaterale giverne som vil bli diskutert nedenfor. Den totale bistanden til Angola i 1994 var på USD 451,5 millioner. Den bilaterale bistanden utgjorde 49,7 prosent og den multilaterale bistanden 50,3 prosent av dette. Omkring to tredjedeler av den totale bistanden gikk i 1994 til humanitære innsatser.

Tabell 11 *Bilateral og multilateral bistand til Angola 1994 (USD mill)*

Bilateral givere	USD mill	Multilaterale givere	USD mill
USA	34,0	WFP	106,9
Sverige	32,0	EU	56,5
Frankrike	27,4	IDA/WB	33,3
Storbritannia	25,1	UNICEF	18,4
Portugal	20,1	UNHCR	5,9
Italia	19,2	UNDP	2,0
Tyskland	18,2	UNTA	1,4
Norge	14,9	Andre	2,5
Spania	11,0	Total	227,0
Canada	6,0		
Nederland	5,9		
Total	224,4		

Kilde: OECD 1996: *Geographical Distribution and Financial Flows to Aid Recipients 1990-1994*.

3.2 Bilateral bistand

Tradisjonelt har Sverige, Nederland, Portugal, Frankrike og Italia vært de største bilaterale giverne i Angola. Bildet har endret seg de to siste årene (1994-95) ved at USA, Storbritannia og Tyskland har foretatt betydelige overføringer til nødhjelp. Også de tradisjonelle giverne har justert sin støtte mot nødhjelp og rehabilitering, på bekostning av langsiktig bistand. Den bilaterale bistanden har tidligere vært gitt til et vidt spekter av sektorer, med helse og utdanning som de viktigste. Helt siden slutten av 1970-tallet har bistanden vært sterkt påvirket av sikkerhetssituasjonen. Den har vært konsentrert i Luanda og byer langs kysten som har vært utenfor krigssonene, mens støtten til provinsene (landsbygdsutvikling) har vært meget begrenset.

Sverige har både økonomisk og politisk vært den dominerende bilaterale bistandsgiverne fra slutten av 1970-tallet, og det kan være nyttig å se mer spesielt på erfaringene SIDA har gjort (SIDA 1995a og b). Overføringene har vært store og økende gjennom hele perioden. Det har vært overført totalt SEK 2,5 milliarder fra 1975 til 1994. Ca. en tredjedel av dette beløpet har vært gitt til importstøtte (en bistandsform som ble avsluttet i 1991), mens resten har gått til nødhjelp og utviklingstiltak. Utviklingstiltakene har hovedsakelig vært innen sektorene fiske, helse, telekommunikasjon og energi. I 1989 representerte svensk bistand hele 42 prosent av den bilaterale bistanden til Angola, og 25 prosent av den totale bistanden (ODA) til landet. Sverige er nå involvert i følgende tiltak:

- Fiskerisektoren (SEK 40 millioner, juli 1995-juni 1996). Støtten går til fiskeriskolen CEFOPESCAS, kystfiskeinstituttet IPA, fiskeriforskningsprogrammet IIP og støtte til planleggingsavdelingen i Fiskeriministeriet.
- Helsesektoren (SEK 76 millioner, juli 1994-desember 1995). Den største delen av denne støtten går til et mødrehelseprogram i Luanda, med mål å redusere den ekstremt høye dødelighetsraten blant fødende kvinner. Støtte gis også til et legemiddel og et vaksinasjonsprogram drevet av UNICEF, og til å øke den angolanske blodbankens kapasitet for HIV-testing.
- Telesektoren (SEK 80 millioner, juli 1994-juni 1997). Støtten går i første rekke til det angolanske TELECOM, og omfatter utdanning av teknisk og administrativt personell, utvikling av relevant datateknologi og organisasjonsutvikling. Det gis også støtte til rehabilitering av telenettet i Benguela og Lobito (gjennom SADC-bevilgningen).
- Innen energisektoren er det gitt støtte til rehabilitering av gassturbiner i Luanda og Cabinda (SEK 30 millioner, juni 1994-juni 1995), og rehabilitering av det elektriske distribusjonsnettet og offentlig belysning i deler av Luanda (SEK 45 millioner juli 1994-juni 1997).
- De øvrige mer langsiktige prosjektene inneholder støtte til utvikling av makroøkonomisk kompetanse blant senior-sjiktet i finansministeriet og nasjonalbanken (SEK 10 millioner juli 1994-juni 1996); et personell og konsulentfond brukt til utvikling av kompetanse inne feltene bistandskoordinering og nasjonal statistikk; mindre spesialprogram relatert til kvinneorganisasjoner, kulturutveksling, og demokrati og menneskerettigheter; og endelig langsiktig støtte til de svenske private organisasjonene Røde Kors og Afrikagrupperna (ARO) og den angolanske private organisasjonen *Acção para o Desenvolvimento Rural e Ambiente (ADRA)*.

Den humanitære bistanden har blitt en stadig viktigere del også av svensk bistand. I perioden 1993-94 ble det bevilget ialt SEK 121 millioner til humanitær støtte, noe som representerte ca. 40 prosent av total svensk bistand. Det meste av den humanitære bistanden (56 prosent) ble kanalisert gjennom FN organisasjonene UNICEF (60 millioner) og WFP og UCAH (25 millioner). Støtten har gått til et vidt spekter av innsatser, inklusive vann og sanitæranlegg, helsetiltak og minerydding. I tillegg er det gitt støtte til 26 ulike internasjonale og nasjonale

NGOs, som til sammen driver 45 ulike prosjekter. Støtten til private organisasjoner er implementert i nær samarbeid med UCAH gjennom et eget NGO Fond på SEK 50 millioner (ENS Consult 1995). Den såkalte "SIDA-UCAH kanalen" innebærer at de prosjektforslag som kommer til SIDA overleveres til UCAH, som samordner disse med andre NGO-prosjekter før prosjektforslagene sendes tilbake til SIDA for endelig godkjenning og finansiering. Arbeidsmåten har vært effektiv, og bidratt til å bedre koordineringen av det store antallet NGOs som er aktive i Angola.

Svensk bistand har altså vært kostnadskreven og omfattende. Erfaringene varierer mellom ulike typer av innsatser, men er jevnt over negative. Opprinnelig var bistanden tenkt å være begrenset til gavefinansiert bistand i en kortere periode, før relasjonene med Angola kunne baseres på et kommersielt samarbeid. I virkeligheten ble bistanden langvarig, og vanskelig å gjennomføre. Rammebetingelsene har vært meget vanskelige på grunn av krigen, de makro-økonomiske rammebetingelsene og manglende angolansk kompetanse. Sverige har, i større grad enn andre bistandsgivere, lagt vekt på et nært samarbeid med angolanske myndigheter. Det har imidlertid også vært mer spesifikke problemer knyttet til de sektorene der SIDA har vært involvert.

- Helseprogrammet hadde som opprinnelig mål å styrke myndighetenes evne til å arbeide på landsbygda gjennom institusjonsutvikling. Innsatsen har i praksis blitt langt mer operativ og prosjektorientert. Mangel på angolansk kapasitet til å følge opp har vært et spesielt problem.
- Fiskeriprogrammet har vært omfattende, med støtte til forskning, utdanning og produksjon (tradisjonelt fiske). Resultatene har ikke vært oppløftende. Krigen har her ikke vært et dominerende problem, mens de økonomiske rammebetingelsene først og fremst har hatt implikasjoner for bistanden til tradisjonelt fiske. Hovedproblemet har vært manglende kapasitet og uoversiktlige forhold innad i ministeriet. De siste års "liberalisering" har ført til økt produksjon, men også gjort forholdene i ministeriet enda mer uoversiktlige.
- Telestøtten har bidratt til endringer i sektorens oppbygging, men implikasjonene av dette har vært negativt influert av manglende oppfølging knyttet til økonomiske og juridiske policy-spørsmål.
- Endelig har den kostnadskreven satsingen på fysiske installasjoner innen energisektoren ikke ført til ønskede resultater, fordi vedlikehold og drift har vært svært mangelfull. Installasjonene har i flere tilfeller sluttet å produsere etter kort tid.

På grunnlag av de erfaringene som har vært gjort, planlegger SIDA en endring i bistandens innretning. Det totale volumet vil i beste fall opprettholdes, men det åpnes også for en reduksjon i støtten. På kort sikt vil støtten til rehabilitering og demokratisering bli prioritert. Dette vil inkludere støtte til demobilisering og reintegrering av soldater og minerydding, og støtte til demokratiske valg og den parlamentariske prosessen. Det siste vil skje gjennom opprettelsen av et informasjons-sekretariat for parlamentarikere.

Forøvrig vil Sveriges langsiktige bistand bli konsentrert om de sosiale sektorene, med hovedvekt på primærhelsetjenester. Dette blir i stor grad gjort med referanse til humanitære argumenter. Sektorene tele, fiske og energi vil alle, slik det nå ser ut, bli utfaset. Erfaringene tilsier at de økonomiske og politiske rammebetingelsene er for begrensende for tunge prosjekter av denne typen, og SIDA forventer ikke at disse rammebetingelsene vi endre seg vesentlig i tiden som kommer. Skulle de endre seg ser Sverige for seg en økt satsing på næringslivsinnrettet bistand, i tråd med de opprinnelige intensjonene for 20 år siden.

3.3 Private organisasjoner

Internasjonale private organisasjoner har hatt en usedvanlig sentral rolle i det angolanske bistandsbildet, spesielt de siste 3-5 årene. De er viktige implementerende partnere for de fleste av de store multilaterale og bilaterale organisasjonene, i tillegg til at mange av de større NGOene driver egen selvstendig bistandsvirksomhet.

Behovet for fleksibilitet og effektivitet i den aktuelle krisesituasjonen har vært en viktig årsak til de private organisasjonenes sentrale posisjon. Det er imidlertid liten tvil om at deres posisjon også er et resultat av at mange av de store donorene ser på samarbeidet med de private organisasjonene som en måte å omgå forpliktende samarbeid med angolanske myndigheter og deler av FN-systemet som er ansett for ikke å ha tilstrekkelig kapasitet. For NGOene selv er har Angola spesielt de siste 3-4 årene vært et viktig sted å være. Det har vært stor etterspørsel etter deres tjenester, og relativt lett tilgang til finansielle ressurser.

Det er totalt 62 registrerte utenlandske private organisasjoner i Angola (vedlegg 3). De fleste av de store internasjonale private organisasjonene har vært virksomme i Angola de 2-3 siste årene. Mange organisasjoner har hovedsakelig vært involvert i nødhjelpsarbeid, og vil trekke seg ut når denne fasen er over. Noen har imidlertid lengre erfaring fra Angola og ser på sin tilstedeværelse i et mer langsiktig perspektiv. Disse inkluderer Care, World Vision International, Save the Children, Médecins Sans Frontières, German Agro Action og kirkeorganisasjoner som Lutheran World Service og Caritas. Endelig er det et mindre antall internasjonale private organisasjoner med lang erfaring fra Angola, og som bare arbeider med rehabilitering og mer langsiktig bistand. Disse inkluderer Oxfam, Accord og Development Workshop. Development Workshop er kanskje den mest erfarne og beste av alle internasjonale private organisasjonene, tross sin beskjedne størrelse. DW arbeider spesielt med utvikling av virksomheter og institusjoner i slumområder i urbane strøk (hovedsakelig Luanda), de samarbeider konsekvent med nasjonale organisasjoner og utmerker seg ved en grundig kjennskap til de samfunn de arbeider i forhold til. Dette er dels et resultat av lang erfaring, men også en systematisk vektlegging på sosio-økonomiske forundersøkelser og studier.

Det er også et stort antall angolanske private organisasjoner. 86 NGOer var registrerte i april 1996 (vedlegg 3). Med unntak av kirkeorganisasjonene er de fleste av disse etablert etter 1991, da endringer i konstitusjonen åpnet for retten til å danne organisasjoner av denne typen ("Law of Association"). Av de ikke-kirkelige private organisasjonene er det store antallet små, med begrensede midler og kapasitet. Bare 6-8 er store og aktive i nødhjelp, rehabilitering og utviklingsbistand. Blant de viktigste av disse er Angolan Development Action (AAD), Action for Rural Environment and Development (ADRA) og Christian Solidarity of Mutual Aid (SCAM). Mange av de mindre organisasjonene samarbeider under paraply-organisasjonen FONGA (Forum for Angolan NGOs).

Kirkeorganisasjonene er relativt godt organisert og administrert, og er representert også i provinsene. Den katolske kirken er den største, mens de evangeliske kirkene er samlet i Christian Council for Angola (CICA) og den bistandsfokuserende organisasjonen Christian Action for Angola (CAA). Samarbeidet mellom kirkene i Angola er fortsatt begrenset og preget av mistenksomhet, og de fleste av dem driver bistandsvirksomhet i samarbeid med internasjonale "moderkirker". Katolikkene samarbeider nær med internasjonale Caritas, mens de evangeliske kirkene samarbeider gjennom Church Action Angola (AAC). Kirkens betydning er økende innen helse og utdanning, og har relativt stor politisk innflytelse gjennom ledere som den katolske biskopen de Nascimento og den metodistiske biskopen de Carvalho.²⁷

Selv om de private organisasjonene har vært viktige for implementeringen av den internasjonale bistanden til Angola, er det også sentrale problemer knyttet til deres rolle. Det har for det første vært vanskelig å koordinere deres innsatser. Dette gjelder ikke bare de mindre organisasjonene som ikke har vært integrert i UCAHs koordinerende virksomhet, men også flere av de store og toneangivende som foretrekker å drive sitt arbeid uavhengig av koordinerende organer. Organisasjonene har konsentrert seg om et mindre antall oppgaver (nødhjelp, helse), mens andre viktige oppgaver (jordbruk og utdanning) har fått mye mindre oppmerksomhet. Samtidig har det vært en sterk konsentrasjon om visse regioner, tilsynelatende snarere ut fra praktiske hensyn enn eksisterende behov. Det har for eksempel vært opp til 26 private organisasjoner i virksomhet i Benguela, mens det bare har vært to organisasjoner i Zaire som er en av de provinsene som har vært hardest rammet av krisen de siste årene.

Et annet problem har vært det manglende samarbeidet mellom internasjonale og nasjonale NGOs (Dow 1994). Mange av de nasjonale organisasjonene har åpenbart begrenset kapasitet, og er mer å betrakte som "private entrepriser" enn bistands-

²⁷ Kirken har åpenbart en viktig rolle å spille også innen helse og utdanning, men det er samtidig en fare for at den vil komme til å representere parallelle strukturer som kan underminere offentlige institusjoners funksjoner og legitimitet.

organisasjoner. Andre har imidlertid klart et potensial til å bli viktige institusjoner for utviklingen av et sivilisert samfunn i Angola. Dette gjelder ikke bare nødhjelps- og bistandsorganisasjoner, men også organisasjoner som arbeider innen produktiv sektor (assosiasjoner for bønder, fiskere, småhandlere etc), interesseorganisasjoner (kvinner, studenter, tradisjonelle ledere, slumbaserte assosiasjoner) og kirken. Disse trenger i første rekke støtte til institusjonsutvikling, og gir selv uttrykk for at nært samarbeid med internasjonale NGOs er en viktig måte å bedre sin kapasitet på.

Et siste problem er at så mange av de private organisasjonene arbeider i forhold til et kortsiktig perspektiv. Et stort antall vil sannsynligvis forlate Angola, eller trappe ned virksomheten betydelig, når nødhjelpsfasen er over. Noen av disse har et begrenset mandat, mens andre ikke har kapasitet til å skaffe finansiering og implementere mer langsiktige innsatser. Dette vil kunne skape problemer for implementeringen av videre rehabilitering og bistand gjennom multilaterale og bilaterale organisasjoner, som satser på private organisasjoner som viktige partnere også i framtiden. Vektlegging på samarbeid mellom internasjonale og nasjonale NGOs blir viktig også i et slikt perspektiv.

Problemene knyttet til de private organisasjonenes rolle reflekteres i oversikten under (tabell 12). Organisasjonene er konsentrert om et begrenset antall aktivitetsområder, det er langt flere aktive organisasjoner i enkelte provinser enn i andre, og de fleste store og toneangivende organisasjonene er utenlandske. Private organisasjoner bør fortsatt spille en viktig rolle i Angola. Det vil være viktig for Angolas utvikling å bygge opp et aktivt sivilisert samfunn, og det vil være behov for private organisasjoner for rehabilitering og langsiktig bistand. Behovet for å styrke koordineringen er imidlertid minst like stort for de private organisasjonene som for de multilaterale og bilaterale bistandsorganisasjonene. Koordineringsbehovet er dels knyttet til fordeling i forhold til regioner og sektorer. Like viktig er det imidlertid å samordne de ulike fasene i Angolas oppbygging, fra nødhjelp, via rehabilitering og til langsiktig bistand. Et overgripende mål ved alle typer av intervensjoner må være å styrke freds- og forsoningsprosessen.

Tabell 12 Private organisasjoner, etter innsatsområde og region

PROVINCE	Food Aid	Health/Nutrition	Relief/Survival	Water/Sanitation	Agriculture	Mine Action	Education	Demob/Other
KWANZA SUL								
	AAA AAD ACJ ACM IKA NPA OMAS SCAM SCF-US+	AAA AAD AFRICARE* AMI IFRC/ARC IKA IMC* OMAS SCAM	AAA*/AAD ACJ ACM AFRICARE* CRS* IKA NPA* SCAM	NPA	AAA* AAD* ACJ CRS IERA MOLISV NPA* OMAS OIKOS SCAM	NPA SCF-US	AFRICARE	AAA/AAD NPA SCF-UK
LUANDA								
	ACORSDR ADRA-I AEA AMMIGA ASBC+ ASDU CARITAS CICS COFDES DW IERA IEUA LWF+ MOLISV SCAM SODAR	AALSIDA ACJ ACORSDR ADPP* ADRA-I AKM AMA AMI ASDC CBA CICA CIC* COFDES CONCERN DW FONGA GOAL IERA IEUA IFRC/CVA IPMP LWF MDM-F MM MOLISV MSF-B SCAM SODAR TRINDADE	AAA/AAD ACJ* ACM* ACORSDR* ADPP* ADRA AJAH DW* IEUA LWF* NPA* OXFAM* SCAM SODAR TRINDADE	ACJ ADPP* CICS DW* MSF-B PHCO SCAM TRINDADE	ACORSDR ADRA-A AEDS AHCI APS COFDES IERA* LWF SCAM SODAR TRINDADE FAD	ACJ AKM NPA SCAM	AALSIDA ADPP* AEDS AKM AMA APV* ASDC CAAFE CCF CICS COFDES DW FAD FONGA IED IERA IEUA IKA MDM-S MOLISV SCAM SODAR TRINDADE USODEC YMCA	AFRICARE ANA ITUNGU ANDC ASDC CreaAngola FONGA* IEUA MNVLA MULEMBA SCF-UK SODAR TRINDADE
LUNDA NORTE								
	LWF	ADRA-I*	CARITAS* LWF		LWF	NPA	LWF	
LUNDA SUL								
	LWF ACJ	LWF GOAL*	CARITAS* LWF		LWF	NPA	LWF	LWF SCF-UK
MALANGE								
	ADRA-I* CARITAS CONCERN+ IERA MSF-H+ OIKOS+ WV	AAD ADRA-I CICA CONCERN IERA MSF-H VRD	ADRA-A* CARITAS* CONCERN MSF-H* OIKOS*		ADRA-A* APPDA OIKOS WVI	NPA WVI	CONCERN	CCF SCF-UK WVI=
MOXICO								
	LWF SCF/US ACJ	ADRA-I LWF MSF-B* MI/VVAF	ACJ CARITAS IKA LWF		ACJ LWF*	ACJ MAG* NPA	ACJ LWF	AHA LWF SCF-UK
NAMIBE								
	CARE	CESTAS	CARE	ADPP	ADPP CARE		ADPP	CESTAS
UIGE								
		AMDA CARITAS CIC CICA CICS IMC MSF-F MSF-S*	CARITAS IEU-CAA		COFDES IERA IEUA SCAM UJCA			CICS = NRC SCF-UK
ZAIRE								
		CICA MSF-H			HODER TECARE	NPA		SCF-UK AFRICARE=

PROVINCE	Food Aid	Health/Nutrition	Relief/Survival	Water/Sanitation	Agriculture	Mine Action	Education	Demob/Other
BENGO								
	AAA/AAD + ACM + ADRA/A + AEA + ASDU CARITAS IKA NPA SCAM SCF-US SODAR	ADPP * CBA CIC * COFDES IFRC/CVA IKA IPMP NPA ACJ SCAM SODAR	AAA AAD ACJ ACM ADPP IKA NPA SODAR	ADPP NPA OXFAM	AAD ACJ ACM ADPP * COFDES HODER NPA SCAM SODAR TECARE	ACJ AKM NPA SCAM	ACJ ADPP * AKM NPA SCAM	AAA = CESTAS = IPMP = SCAM SCF/UK USODEC
BENGUELA								
	AAA AAD CARITAS CBA CPAR CRS + CVA ICRC IFRC ORA SCAM SCF-UK	AAA/AAD ADPP CBA CICA CRS HI ICRC JUH MDM-F MSF-F Nuova Front. SCAM SCF-UK	AAA AAD ADPP CRS DW LWEI * MSF-F * OXFAM * SCF-UK *	AAA/AAD ADPP CRS OXFAM	AAA AAD ADPP * ADRA-A * COFDES CPAR CRS OIKOS OXFAM SCAM	NPA SCAM CRS	ADPP COFDES DW IED MNVLA Nuova Front. PIACI SCAM	AAA AAD CCF CRS = SCF-UK
BIE								
	CARE	ADPP AFRICARE CARE CONCERN * ICRC IPMP MSF-B	CARE	CVA OXFAM	CARE CONCERN	HALO TRUST	AFRICARE CONCERN	SCF-UK AFRICARE = IPMP =
CABINDA								
		CICA	LAASP *			NPA	ADPP	SCF-UK
CUNENE								
	CARE	AICF * KCM	CARE* CARITAS *	AICF * CARE	CARE	KCM		SCF-UK
HUAMBO								
	ADRA-I+ ICRC OIKOS SCF-UK	ADRA-I* AMI CICA CICS ICRC IMC MOLISV MSF OIKOS* SCF-UK	CONCERN ICRC MOLISV OIKOS* SCF-UK	ICRC MSF	ADRA-I * CARITAS CONCERN * GAC ICRC OIKOS SCF-UK	HALO TRUST	ADPP CONCERN OIKOS SCF/UK	C/PC CCF CESTAS Crea Angola LAASP MOLISV = SCF-UK
HUILA								
	AAD CARE MOLISV SCAM	ADRA-A AICF FOS-B MOLISV MSF-S Nuova Front. SCAM	CARE* IFRC MOLISV OXFAM*	ADRA-A AICF CARE FOS MOLISV MSP-S	AAD ADRA-A CARE * CESTAS FOS MOLISV SCAM	NPA SCAM	ACCORD ADPP ADRA-A CESTAS MOLISV PHCO SCAM SOS	SCF-UK MOLISV =
KWANDO KUBANGO								
	AEA CARE	CARE CICS*+ IMC*	CARE* CARITAS		CARE	CARE		SCF-UK CESTAS = CICS =
KWANZA NORTE								
	COFDES SCAM WVI+	COFDES CVA/IFRC MSF-B NPA SCAM WVI	ADPP CARITAS* COFDES SCAM	WVI	COFDES SCAM WVI *	SCAM	COFDES SCAM	SCAM SCF-UK SwedRelief AFRICARE = AMI = AAA = CESTAS =

Kilde: Department of Humanitarian Affairs (DHA/UCAH), Luanda, Angola.

4 Norsk bistand

Fram til midten av 1980-tallet var norsk bistand til Angola svært begrenset. Spørsmålet om tosidig bistand til Angola ble første gang behandlet i Stortinget våren 1987, og i juli samme år undertegnet Norge og Angola en avtale om faglig bistand innen energisektoren. Avtalen innbefattet faglig bistand til det angolanske oljeministeriet og det statlige sekretariatet for energi og vann, og midler til SADCs energisekretariat som ligger i Luanda. Angolanske myndigheter tok i 1989 kontakt med norske myndigheter med forespørsel om å utvide det statlige tosidige samarbeidet til nye områder, men det ble fra norsk side meddelt at dette ikke var aktuelt. Selv om rene bistandsrelaterte vurderinger og mangelen på fagfolk med nødvendig språk og landkunnskap er relevante forklaringsfaktorer for den begrensede bistanden i denne perioden, er det liten tvil om at spørsmålet om bistand til Angola også i Norge har vært sterkt politisert.

Den totale bilaterale bistanden økte imidlertid vesentlig på begynnelsen av 1990-tallet, parallelt med endringene i den internasjonale politiske situasjonen og fredsprosessen i Angola. Dette skjedde gjennom økte bevilgninger til private organisasjoner, næringslivssamarbeid og øremerket multilateral bistand. Norsk Folkehjelp etablerte seg med egen representasjon i Angola i 1989, og startet et landsbygdutviklingsprosjekt i Bengo-provinsen. Andre private organisasjoner som fikk støtte i denne perioden var Redd Barna, Caritas Norge, Kirkens Nødhjelp og Norges Røde Kors. Norconsult var engasjert i en Verdensbankstudie knyttet til rehabilitering av Lobito-korridoren. Og den multilaterale støtten gikk til demobilisering av soldater i regi av WFP/UNICEF, og til gjennomføringen av valget i 1992.

Bistanden til Angola viste igjen en betydelig økning i 1994, først og fremst på grunn av økte bevilgninger til nødhjelp. Det ble også foretatt utbetalinger gjennom næringslivsordningene, i form av parallellfinansiering av et Verdensbankprosjekt for rehabilitering av kloakk- og avfallssystemet og vannforsyningen i Benguela og Lobito. Den totale bistanden til Angola var i 1995 på NOK 182 millioner, noe som gjør Angola til en relativt stor mottaker av norsk nødhjelp og bistand. I Afrika er det nå bare Mosambik, Tanzania og Zambia som mottar mer nødhjelp og bistand fra Norge.

Regjeringen vurderer nå å gjøre Angola til et prioritert land for norsk bistand. I Stortingsmelding nr.19 (1995-96) heter det: "Dersom fredsprosessen i Angola fortsetter, vil forholdene kunne ligge til rette for økt vekt på langsiktig bistand. I første omgang vil rehabilitering av infrastruktur og tiltak for å lette tilbakeføring av krigsrammede grupper til det sivile samfunn være viktige innsatsområder for

norsk bistand. Fortsatt vil en vesentlig del av bistanden gå gjennom multilaterale kanaler og frivillige organisasjoner. Avhengig av videre utvikling i landet vil det i en senere fase kunne bli aktuelt å vurdere støtte til kompetanse- kapasitets- og institusjonsutvikling". Tabell 13 viser størrelsen på norsk bistand til Angola etter bistandsform, for perioden 1987-1995.²⁸

Tabell 13a *Norsk bistand til Angola 1987-1992 (NOK mill)*

Bistandsform	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Prosjektbistand	3,948	21,668	23,183	40,018	44,355	27,059
Programbistand	0,231	1,978	5,231	4,861	5,420	0
Varebistand	0	0	0	0	0	0
Faglig bistand	1,700	5,649	0,243	0,643	0,801	8,682
Lånebistand	0	0	0	0	0	0
Bl.kreditter	0	0	0	0	0	0
Avdrag lån	0	0	0	0	0	0
Total	5,879	29,295	28,657	45,522	50,576	35,741

Tabell 13b *Norsk bistand til Angola 1993-1995 (NOK mill)*

Bistandsform	1993	1994	1995
Landprogram	27.377	21.932	49.052
Særbevilgningene	0	1.000	1.601
Private organisasjoner	6.193	9.045	13.994
Ekspertter, konsulenter	0	0	0
Næringslivsordningene	0	22,000	39.274
Nødhjelp	29.392	51.069	73.268
Annet	0	0.500	5.032
Total	62.962	105.096	182.221

Kilder: Årsrapporter NORAD, og Stortingsmeldinger.

²⁸ Kategoriseringen av bistandsformer ble endret i 1993, noe som gjør en direkte sammenligning for hele perioden fra 1987 til 1995 vanskelig.

4.1 Nødhjelpstiltak

Den norske nødhjelpsinnnsatsen har vært kanalisert både gjennom norske private organisasjoner og det multilaterale bistandssystemet. Nødhjelpstiltakene er kortsiktige (1-2 år), og finansieres av Utenriksdepartementet. Flere av organisasjonene som har mottatt nødhjelpsbevilgninger har samtidig vært involvert rehabilitering og utviklingsbistand, med bevilgninger over NORADs bistandsbudsjett.

Nødhjelpen til Angola har vært omfattende, og økte fra 29 millioner i 1993, til 51 millioner i 1994 og til 73 millioner i 1995. I 1994 og 1995 var det bare Rwanda som fikk større bevilgninger fra Norge til nødhjelp i Afrika.

I 1993 gikk NOK 6 millioner (23 prosent) av nødhjelpsbevilgningene på NOK 29 millioner til det multilaterale bistandssystemet ved UNICEF.²⁹ Bidraget ble brukt til leveranser av norske nødhjelpsprodukter (telt, nødproviant, spisefett, fiskehermetikk etc.). I tillegg ble det rekruttert norsk personell til FNs humanitære operasjonsstab (UCAH) i Luanda. Ytterligere 23 millioner gikk til prosjekter i regi av norske hjelpeorganisasjoner. NOK 14 millioner gikk til Norsk Folkehjelp for opprettelse og drift av NORHOSP-enheter, samt distribusjon av mat, medisiner, jordbruksredskaper og bygningsmaterialer. NOK 6 millioner gikk til Kirkens Nødhjelp for hjelpeforsyninger av telt, nødproviant og medisiner, og NOK 2 millioner gikk til Redd Barnas beredskaps- og nødhjelpstiltak i Luanda. I tillegg fikk Røde Kors bevilgninger til mindre nødhjelpsoperasjoner.

I 1994 gikk NOK 11 millioner (26 prosent) av nødhjelpsbevilgningene på NOK 51 millioner til det multilaterale bistandssystemet. De viktigste kanalene var World Food Programme (NOK 9,5 millioner) og UNICEF. De bilaterale bevilgningene ble kanalisert gjennom Norsk Folkehjelp, Kirkens Nødhjelp, Røde Kors og Det Norske Flyktningsråd. Røde Kors var den største mottakeren med 16 millioner. Norsk Folkehjelp mottok NOK 11 millioner, hvorav NOK 9,5 millioner gikk til minerrelaterte aktiviteter (kartlegging og rydding). Resten ble brukt til videreføring av Norsk Folkehjelps drift av NORHOSP-enheter. Hele bevilgningen til Det Norske Flyktningsråd gikk til sekondering av personell til DHA/UCAH og UNICEF, mens Kirkens Nødhjelps bevilgning på NOK 6 millioner ble brukt til nødhjelp og rehabilitering av krigsofre.

I 1995 har nødhjelpen økt ytterligere, til NOK 73 millioner. Av dette er NOK 18 millioner (25 prosent) kanalisert gjennom FN og andre internasjonale organisasjoner (DHA/UCAH, MSF, Care, UNICEF, Caritas, UNHCR). Av de

²⁹ Det ble i tillegg gitt et kontantbidrag til UNICEF på NOK 7 millioner på NORADs budsjett under posten "fredstiltak, demokratiltak og menneskerettigheter". Med denne bevilgningen representerer nødhjelpsinnnsatsen 44 prosent av den totale bistanden.

resterende NOK 55 millioner kanalisert gjennom norske organisasjoner har hele NOK 34 millioner gått gjennom Norsk Folkehjelp. NOK 18 millioner av dette er brukt til ulike minerrelaterte aktiviteter. Norges Røde Kors har gjennomført nødhjelpstiltak for 16 millioner, mens Kirkens Nødhjelp og Det Norske Flyktningsråd har implementert tiltak på tilsammen 4 millioner.

Nødhjelpen har altså blitt kanalisert både gjennom norske private organisasjoner og det multilaterale bistandssystemet. Hjelpen består av et stort antall ulike intervensjoner, og reflekterer dermed den til dels uoversiktlige situasjonen på bakken. Likevel er den norske nødhjelpsinnsetningen allment ansett for å ha vært god og viktig. Innsatsen kanalisert gjennom det multilaterale systemet har inngått inn i en sammenheng som vi har vist har fungert, med UCAH som en effektiv koordinator. Og Norge har vært lydhør ovenfor de prioriteringer disse organisasjonene selv har gitt uttrykk for. Sekonderingen av norsk personell til UCAH og UNICEF blir framhevet som spesielt vellykket. Ca. 15 nordmenn har vært sekondert til disse to organisasjonene siden 1993, og mange av dem har hatt viktige roller som koordinatører i provinsene.

Nødhjelpen kanalisert gjennom norske organisasjoner er også allment sett på som vellykket, men eksemplifiserer samtidig en del sentrale problemer knyttet til nødhjelp i krisesituasjoner. Organisasjonene har selv hatt ansvar for implementeringen av nødhjelpsinnsetningene, og har gjort dette enten gjennom moderorganisasjoner (Røde Kors) eller gjennom lokale samarbeidspartnere (Norsk Folkehjelp, Kirkens Nødhjelp, Redd Barna). I tillegg til mangelfull kontroll over hvor nødhjelpen har tatt veien, har det vært vanskelig for de norske organisasjonene å vurdere hvilke typer nødhjelp og nødhjelpsprodukter det har vært størst behov for. Det er indikasjoner på at noen av organisasjonene burde konsentrert seg om typer av nødhjelp som ville gjøre folk i stand til å sørge for egen matforsyning på et tidligere tidspunkt enn det som var tilfelle. Tiltak som krever et større produksjonsapparat (som etableringen av NORHOSP og NOREPS) har også lidd under manglende organisering og oppfølging. NORHOSP hadde en viktig funksjon som et av de få medisinske tilbudene under begynnelsen av krisen etter høsten 1992, men nådde ikke ut til målgruppen krigsskadde i den utstrekning det burde. Både NORHOSP og NOREPS har vært administrert av Norsk Folkehjelp, som i perioder har hatt flere aktiviteter og ansvarsområder enn den stedlige representasjonen har hatt kapasitet til å gjennomføre.

Opplysningsarbeid, kartlegging og rydding av miner har vært en viktig del av den norske nødhjelpsinnsetningen (McCracken 1995). Til sammen NOK 27 millioner har vært stilt til disposisjon til slikt arbeid for Norsk Folkehjelp. Også her har det vært problemer. Spesielt arbeidet knyttet til kartlegging og rydding har vært negativt influert av myndighetenes og UNITAs tilbakeholdenhet med informasjon. Det har også vært problemer knyttet til koordinering i forhold til andre aktører, som UCAHs Mine Action Office og britiske HALO Trust. Endelig har Sør-Afrikanske private interesser begynt et kostnadskrevenende, men også langt mer effektivt,

mineryddingsarbeid. Likevel er Norsk Folkehjelps innsats innen minerydding viktig. Organisasjonen legger vekt på opplysningsarbeid, og har vist fleksibilitet med hensyn til hvilke områder som skal kartlegges og ryddes. De har dermed kunnet forholde seg både til myndighetenes ønsker og behov fra utviklingsorganisasjoner ved å åpne opp prosjektområder. Endelig er det viktig med en organisasjon som tenker langsiktig på mineproblematikken. Miner vil være et problem i mange år framover, og både opplysningsarbeid, kartlegging og rydding vil måtte foregå parallelt. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved den dominerende stilling mineryddingen har fått for Norsk Folkehjelp i Angola, og det er argumenter for å skille denne virksomheten klarere fra Folkehjelpens mer langsiktige utviklingsarbeid.

4.2 Private organisasjoner

Alle de store norske private organisasjonene (Norsk Folkehjelp, Norsk Flyktningsråd, Røde Kors, Redd Barna og Kirkens Nødhjelp) har vært involvert i nødhjelpsarbeidet til Angola. De samme organisasjonene har samtidig planer om å fortsette engasjementet i landet ut over nødhjelpsfasen og inn i rehabiliterings og/eller utviklingsfasen.

Norsk Folkehjelp

Norsk Folkehjelp har vært aktiv i Angola siden 1989, etter en lang og til dels vanskelig prosess med å etablere seg. Et integrert utviklingsprogram i Cassoneka i regionen Bengo har vært Norsk Folkehjelps sentrale utviklingsaktivitet. Implemenenteringen av prosjektet startet i 1991, og målsettingen har vært å arbeide med rehabilitering av vannforsyningsystemer, skolebygninger, helsesentra og jordbruksproduksjon gjennom aktiv deltakelse av lokale myndigheter og lokalbefolkningen. Prosjektet har hatt en rekke problemer. Disse er dels relatert til den vanskelige sikkerhetssituasjonen og den svake lokale offentlige administrasjonen som har vært i området. Prosjektet har også lidd under mangelfull planlegging og uklare målsettinger. Det er imidlertid nå etablert strukturer som, dersom de utnyttes effektivt, kan utvikle prosjektet i positiv retning fram til dets avslutning i 1999 (Development Workshop 1995b). Prosjektet har også hatt en viktig "symbolverdi" som et av de få utviklingsprosjekter som har vært opprettholdt gjennom perioden fra 1991 til 1995, og det har representert en verdifull erfaring det vil være viktig å forholde seg til.

Norsk Folkehjelp har også gjennomført to rehabiliteringsprosjekter i perioden fra 1991. I Cuanza Sul har vannforsyningsnettene blitt utbedret og en helsepost og en skole rehabilitert, og i Cuanza Norte har en kombinert innsatser innen primærhelsetjeneste med rehabilitering av klinikker. Prosjektene har hatt positive implikasjoner, men de har også demonstrert hvor vanskelig det har vært å gjennomføre prosjekter under de krigslignende tilstandene som har rådet. For

eksempel er helseposten og skolen i Cuanza Sul blitt ødelagt etter oppbyggingen, og helseprogrammet i Cuanza Norte har blitt hemmet av manglende tilgang på nødvendige medisiner. I begge tilfelle har det også vært vanskelig å få til et konstruktivt samarbeid med lokale myndigheter, fordi disse i så stor grad har manglet kapasitet. Dette har til dels vært kompensert gjennom samarbeid med nasjonale NGOs og lokalbefolkningen.

Norsk Folkehjelp er interessert i å styrke og utvide arbeidet innen rehabilitering og utviklingshjelp i Angola i årene som kommer. Nødhjelp og bistand kanalisert gjennom Norsk Folkehjelp var på NOK 19 millioner i 1993, NOK 14 millioner i 1994 og NOK 38 millioner i 1995.

Metodistkirken

Metodistkirken er den andre norske organisasjonen med lang erfaring fra Angola. Samarbeidet mellom Metodistkirkene i Norge og Angola går helt tilbake til 1949, da den første norske misjonæren begynte sin tjenestegjøring i Kessua i Malanje. Fra 1978 ble det i tillegg til misjonsvirksomheten drevet et helse og jordbruksprosjekt i Kessua med støtte fra NORAD. Prosjektet ble avsluttet som følge av krigshandlinger i 1993 (Lindtjørn og Lofthus 1989).

Metodistkirken begynte å støtte et større rehabiliteringsprosjekt for skoler i Luanda samme år (POSOCA). Prosjektet er en videreføring av et arbeid påbegynt av den angolanske metodistkirken i 1987, og inkluderer rehabilitering og bygging av 8 skoler. I tillegg inkluderer det faglig bistand, støtte til et koordineringsorgan og ressurscenter for POSOCA, og et dagsentertilbud for barn under skolealder. Forøvrig er Metodistkirken involvert i kvinnerettet arbeid, og de har mottatt en nødhjelpsbevilgning som er brukt til mat, medisiner og utstyr distribuert gjennom kirken. Et planlagt samarbeid med det norske International Child Development Programme for barn med traumer synes ikke å bli iverksatt.

POSOCA er et viktig prosjekt, og gir nyttige erfaringer for videre norsk bistandsvirksomhet. For det første arbeider prosjektet med slumbefolkningen i byer. Som vi har vist finnes noen av de mest alvorlige sosiale problemene nettopp i urbane strøk, samtidig som mye av den mer langsiktige bistandsvirksomheten synes å få en klar "rural bias". For det andre arbeider Metodistkirken i nært samarbeid med nasjonale institusjoner. Kirkeorganisasjoner som Metodistkirken er riktig nok bedre organisert og har større kapasitet enn de fleste andre ikke-statlige organisasjoner, men samarbeidet har også vært en bevisst satsing fra prosjektledelsens side. Prosjektet har også et nært samarbeid med statlige strukturer gjennom Utdanningsdepartementet for utformingen av skolenes faglige innhold. Endelig har arbeidet med skolebygningene vært gjennomført effektivt. Innen midten av 1996 vil alle de 8 skolebygningene være ferdige, hovedsakelig ved hjelp av lokal arbeidskraft. Det nære samarbeidet med nasjonale institusjoner

har medført ekstra belastninger for prosjektledelsen, men har samtidig ført til at prosjektet har en god lokal forankring. Den effektive gjennomføringen av prosjektet er i stor grad et resultat av arbeidet nedlagt av prosjektets rådgiver utsendt av Metodistkirken.

Også Metodistkirken er interessert i å fortsette og utvide sin virksomhet. Med 8 skoler synes aktivitetsnivået å være tilstrekkelig i Luanda, men samme modell bør kunne implementeres i andre byer i Angola der Metodistkirken er representert. Bevilgningene til Metodistkirken var NOK 2 millioner i 1993, NOK 4 millioner i 1994 og NOK 3 millioner i 1995.

Kirkens Nødhjelp

Kirkens Nødhjelp er den tredje norske organisasjonen med lang erfaring fra Angola. KN har ikke hatt egen representasjon eller fast stasjonert personell, men kanalisert sin støtte gjennom andre organisasjoner. Disse er den nasjonale evangeliske kirkeorganisasjonen Christian Council for Angola (CICA, tidligere CAIE), det internasjonale konsortiet Church Action for Angola (CAA) og Lutheran World Federation (LWF).

Samarbeidet med CICA begynte i 1986 og har hovedsakelig bestått i bygging og støtte av drift til et kultur- og treningssenter i Luanda, mens Lutheran World Service har implementert det meste av nødhjelpsbevilgningene. Ved siden av utdeling av mat og annet utstyr har KN/LWS vært involvert i repatrieringsarbeidet som implementerende partner for UNHCR. De skal konsentrere sin innsats om vann og sanitæranlegg i flyktningeleirer i provinsene Zaire, Uíge og Moxico.

KN konsentrerer nå mye av sin mer langsiktige bistand rundt konsortiet Church Action for Angola (CAA), som ble dannet i 1994. Det består av 7 europeiske kirkeorganisasjoner med engelske Christian Aid som "lead agency", samt 11 organisasjoner i Angola. De fleste av disse er kirkeorganisasjoner, men også andre typer organisasjoner er medlemmer. KN planlegger gjennom CAA å være involvert både i nødhjelp, rehabilitering og langsiktig bistand. Jordbruk, utdanning og helse vil være viktige sektorer. I 1995 gikk mye av støtten til kapasitetsutvikling, samt rehabilitering av helseposter. Prosjektforslag utarbeides av de angolanske medlemsorganisasjonene, og blir så vurdert av konsortiet og den enkelte bidragsyter. Organiseringen i et konsortium har mye for seg. Det medfører at nasjonale organisasjoner må samarbeide på en måte de ikke har gjort tidligere, og at "likesinnede" bistandsgivere får koordinert sin virksomhet. Foreløpig er imidlertid de angolanske organisasjonenes kapasitet begrenset, og konsortiet og KN har problemer med å få tilstrekkelig gjennomarbeidede prosjektforslag.

Kirkens Nødhjelp ser for seg et langvarig engasjement i Angola, og er innstilt på å bruke CAA aktivt i dette arbeidet selv om det vil kreve ekstra tid og ressurser.

Bevilgningene til Kirkens Nødhjelp var NOK 7 millioner i 1993, NOK 7 millioner i 1994 og NOK 5 millioner i 1995. Kirkens Nødhjelps totale innsats i Angola (inkludert midler fra andre kilder enn UD/NORAD) fra 1990 til 1995 har vært på NOK 21 millioner.

Flyktingerådet

Flyktingerådet har vært involvert i nødhjelpsvirksomhet i Angola fra juli 1994, gjennom sekondering av personell til UCAH og UNICEF. Fra og med september 1995 har Flyktingerådet vært etablert med egen representasjon, og er direkte involvert i arbeid med repatriering av flyktinger til provinsen Uíge. Som implementerende partnere for UNHCR vil de være involvert i beskyttelse og assistanse til flyktinger som returnerer enten fra eksil eller fra andre områder i Angola (*deslocados*). Dette inkluderer aktivt informasjonsarbeid knyttet til praktiske forhold og rettigheter, og støtte til å komme i gang med ordinære aktiviteter gjennom utdeling produksjons- og husholdsredskaper. I tillegg til repatrieringen er Flyktingerådet involvert i et grunnleggende alfabetiseringsprosjekt (lese og regneferdigheter), også med flyktinger og *deslocados* som målgrupper. Prosjektet er ment som et overgangstilbud for barn og ungdom, inntil den formelle skolestrukturen kan gjenopprettes. Materialet er utviklet av UNESCO ("Programme for Education for Emergencies and Rehabilitation"), og vil tilpasses angolanske forhold.

Det knytter seg, som allerede nevnt, stor usikkerhet til flyktingesituasjonen i Angola. Det er uklart hvor mange av de antatt 320,000 flyktingene i Zaïre, Zambia og Namibia som vil vende tilbake til Angola. Og informasjonen om internflyktingene er også usikker. Anslag over hvor mange som vil komme til Angola via Uíge varierer fra ca. 110,000 til 10,000, og Uíge framstår også som en usikker provins for internflyktinger på grunn av UNITAs sterke posisjon og de mange brudd på våpenhvilen i provinsen. Dette stiller ekstra store krav til fleksibilitet for Flyktingerådet, og det vil være viktig at deres programmer (inklusive utdannelsesprogrammet) vil kunne forholde seg til andre deler av befolkningen.

Flyktingerådet tar i utgangspunktet sikte på å være i Angola i en periode på 3-5 år, avhengig av hvordan fredsprosessen utvikler seg. Flyktingerådet er imidlertid interessert i å inngå samarbeid med organisasjoner som har et mer langsiktig mandat og kan videreføre en del av aktivitetene de har satt i gang. Utdannelsesprogrammet synes å være den aktiviteten som det i utgangspunktet vil være mest naturlig å videreføre. Bevilgningene til Det Norske Flyktingeråd var NOK 250,000 i 1993, NOK 6 millioner i 1994, og NOK 11 millioner i 1995.

Redd Barna og Røde Kors

Både Redd Barna og Røde Kors har vært engasjert i Angola gjennom nødhjelpsbevilgninger, kanalisert gjennom henholdsvis "moderorganisasjonen" Red Cross International og søsterorganisasjonen Save the Children UK.

Redd Barna forbereder økt innsats i Angola. Dette vil dels være gjennom et fortsatt samarbeid med Save the Children UK, der fokus i første omgang vil være på å skape alternativer for foreldreløse barn som ikke har tilgang til eksisterende institusjoner eller fosterhjem. Redd Barna er også i ferd med engasjere seg i utdanningssektoren, med fokus på oppgradering av kvaliteten på lærerutdanning. I første omgang vil dette skje gjennom et samarbeid med Flyktningerådet og deres "Programme for Education for Emergencies and Rehabilitation". Det siste planlagte innsatsområdet er knyttet til etableringen av talsmannsvirksomhet for barn. Det gjenstår ennå utredningsarbeid før de omtalte prosjektene kan implementeres, men Redd Barna regner med at Angola vil bli et av de største samarbeidsland i regionen og at de vil etablere en egen representasjon i Luanda. Redd Barna har foreløpig bare hatt begrensede bevilgninger til sitt arbeid i Angola.

Norges Røde Kors arbeider ikke bilateralt med Angola, men kanaliserer bistanden gjennom Den Internasjonale Røde Kors Komiteen (ICRC) og Det Internasjonale Forbundet av Røde Kors og Røde Halvmåne. Aktivitetene har konsentrert seg om distribusjon av mat og såkorn, støtte til rehabilitering og drift av helsesentra og familiegjenforeningstiltak. Også Norges Røde Kors vurderer å øke sitt engasjement i Angola, og vil prioritere støtte til å bygge en selvstendig, uavhengig og nøytral angolansk Røde Kors Forening. Nåværende planer tilsier at helse vil bli en prioritert sektor. Primært på grunn av engasjementet innen nødhjelp har bevilgningene til Norges Røde Kors vært betydelige, med NOK 824,000 i 1993, NOK 16 millioner i 1994 og NOK 16 millioner i 1995.

4.3 Landprogram/utviklingsbistand

Som nevnt innledningsvis ble tosidig utviklingsbistanden mellom Norge og Angola formelt etablert i 1987. Den har først og fremst vært knyttet til energisektoren, gjennom bistand til SADCs energisekretariat i Luanda. Dette samarbeidet har pågått siden midten av 1980-tallet og beløper seg for perioden fram til og med 1995 til NOK 155 millioner. Bistanden har særlig vært knyttet seg til faglige rådgivningstjenester gjennom Norconsult.

Videre har det siden 1990 vært allokert vel NOK 45 millioner til Angolas petroleumsministerium og til statssekretariatet for energi og vann. Støtten til petroleumsministeriet har vært gitt i form av rådgivning innen miljø, sikkerhet og kartlegging av oljeforekomster, mens den faglig bistanden til statssekretariatet for energi og vann har vært knyttet til utarbeidelse av lover, forskrifter og annen

institusjonsbyggende virksomhet. Oljedirektoratet, SFT og NVE har vært involvert fra norsk side.

Støtten innen energisektoren ble i 1995 utvidet til ytterligere to områder. Det har vært gitt økonomisk støtte til finansiering av en transformatorstasjon i Belas utenfor Luanda, kostnadsberegnet til NOK 25 millioner. Endelig er deler av støtten til studier før en eventuell utbyggingen av omdiskuterte Epupa Falls i grenseelven Cunene mellom Angola og Namibia bevilget over Angola-budsjettet.

Energisektoren er et prioritert område for den angolanske regjering, og store investeringer har vært foretatt blant annet til Kapandaprojektet. Norsk bistand har vært viktig for kompetanseoppbygging i sentrale institusjoner. Likevel har den norske energibistanden vært influert av mange av de samme problemene som påvirker bistanden forøvrig. Kapasiteten til effektivt å utnytte de råd og den veiledning som har vært gitt har vært begrenset, enten på grunn av manglende kunnskap eller av administrative/politiske årsaker. For SADCs energisekretariat har Angolas marginale posisjon i SADC vært en ytterligere begrensning på arbeidet (Norplan 1995). Rehabiliteringen av transformatorstasjonen i Belas er ikke slutført, men erfaringene fra svensk bistand til energisektoren tilsier at det vil kunne bli problemer med drift og vedlikehold når den er bygget ferdig.

Energisektoren vil bli et sentralt satsingsområde ikke bare for regjeringen, men også for de store internasjonale finansierings- og bistandsorganisasjonene. Dette vil stille ytterligere krav til en relativt liten aktør som Norge når det gjelder å finne nisjer der bistanden kan være effektiv og utviklingsfremmende.

Utviklingsbistanden til Angola innbefatter ellers fiskesektoren. Samarbeid har vært relativt begrenset til nå, med en bevilgning på NOK 1 million i 1994 relatert til det regionale Fritjof Nansen Programmet. Det er imidlertid planer om å utvide virksomhet relatert til Nansenprogrammet spesielt innen ressurskartlegging og rådgivning på forvaltningssiden. Havforskningsinstituttet i Bergen er samarbeidspartner. Som vi har vist er svenskenes erfaringer fra bistand til fiskerisektoren negative. Selv om støtten til fiskeriforskningsprogrammet IIP generelt har vært mer vellykket enn den øvrige svenske fiskeribistanden, har kapasiteten til å bruke data knyttet til ressursituasjonen vært begrenset (Alberts 1995). Kapasiteten har bedret seg, men samtidig har forholdene i ministeriet blitt mer uoversiktlige gjennom den privatiseringsprosessen som har foregått.

Endelig har Norconsult vunnet en anbudskonkurranse for bygge- og prosjektledelse for rehabilitering av vann og sanitæranlegg i Lobito/Benguela. Kontrakten har en ramme på 22 millioner kroner, og inngår som parallellfinansiering med SIDA og Verdensbanken. Prosjektet har vært utsatt for en rekke forsinkelser og problemer knyttet til et fransk implementerende ingeniørfirma, men framdriften er nå tilfredsstillende. Norconsult er interessert i ytterligere engasjement innen urban rehabilitering, som vil bli et av Verdensbankens satsningsområder.

Det ble i 1993 foretatt en lang rekke mindre overføringer til et stort antall ulike prosjekter under landprogram- og regionalbevilgningen. Disse inkluderte landbruksrelatert forskning, en aksjonsplan for Zambezielven, et kvalitetskontrollprogram for industrien, et veitrafikkprosjekt, og støtte til den regionale forskningsinstitusjonen SAPES. Alle disse prosjektene var imidlertid av kortere varighet.

Bistanden over landprogram og regionalbevilgningene har representert 16 prosent av den totale bistanden mellom 1993 og 1995.

4.4 Næringslivsordningene

Potensialet for et næringslivssamarbeid mellom Norge og Angola er stort, med mange viktige felles sektorer som olje og energi, fiske og maritim transport. Næringslivssamarbeid er også tillagt stor vekt av Utenriksdepartementet, samtidig som interessen fra norsk næringsliv har vært stor.

Samarbeidet har imidlertid til nå i realiteten vært relativt begrenset. Det største enkeltprosjektet er støtte til SCANCEMs engasjement i den statseide sementfabrikken CIMANGOL. SCANCEM kjøpte 49 prosent av aksjene og inngikk en managementavtale med selskapet i juni 1994. Prosjektet ble støttet med NOK 39 millioner over næringslivsordningene (investeringsstøtte) i 1995. I tillegg ble det bevilget NOK 22 millioner til NORCONSULTs engasjement i et større urbant rehabiliteringsprosjekt (Benguela/Lobito) i 1994.³⁰

Flere bedrifter har forsøkt å etablere seg i Angola, men uten å lykkes. En av disse er Ticon Bygg A/S, som forsøkte å utvikle frossenfiskproduksjon i Namibe-provinsen. Bedriften dro seg imidlertid ut i 1992 på grunn av manglende betaling fra angolansk side. Mulighetene for etablering i Angola begrenses også nå av at Garantiinstituttet for Eksportkreditter (GIEK) er lukket for langsiktige kreditter på investeringer i Angola.

Både norsk oljeindustri og norsk skipsfart er virksomme i Angola, men uten støtte gjennom næringslivsordninger. Oljeselskapene Statoil og Hydro er involvert som partnere i oljeproduksjon, og blant andre Bergesen d.y og Fred Olsen har til tider hatt betydelig trafikk på oljeterminalen i Cabinda.

Norsk eksport til Angola er ellers svært beskjeden, med en verdi på 9,9 millioner NOK i 1994. De viktigste eksportvarene har vært fisk (tørket, saltet, røkt), maskiner, vare-, laste- og spesialbiler, olje og fett, varme- og kjøleutstyr, og elektriske maskiner og apparater. Norsk import fra Angola har vært marginal eller

³⁰ Utgiftene har påløpt over flere år, men kom til utbetaling i 1994.

ikke-eksisterende. I 1992 ble det importert varer for 500,000 NOK (anleggsutstyr og alkoholholdige drikkevarer). Det ble ikke importert noe i 1993 og 1994.

Den uttalte hensikten med næringslivsordningene er å bidra til bærekraftig næringsutvikling og sysselsetting i mottakerlandet. Selv om potensialet for økt næringslivssamarbeid er til stede, begrenser de politiske og økonomiske rammebetingelsene foreløpig de praktiske mulighetene for å gjennomføre samarbeidsprosjekter med angolanske bedrifter. Det vil imidlertid bli betydelig aktivitet knyttet til store internasjonale rehabiliteringsprosjekter spesielt innen fysisk infrastruktur (veier, jernbaner, sykehus, skoler, strømforsyning, havneanlegg etc.) der norsk næringsliv vil kunne bli involvert. Et engasjement her vil gi nyttig erfaring for eventuelle framtidige investeringer i Angola.

Bistanden over næringslivsordningen har mellom 1993 og 1995 vært på tilsammen NOK 61 millioner, eller 17 prosent av de totale overføringene.

4.7 Bistandsadministrasjonen

Profilen på den norske bistanden til Angola reflekterer Angolas status som ikke-programland, og den politiske og økonomiske situasjonen i landet. En stor del av bistanden går til nødhjelp/humanitært arbeid, den bilaterale langsiktige bistanden er begrenset og implementeres stort sett av private organisasjoner, og Angolas økonomiske potensial gjør at næringslivsrelasjonene er sett på som viktige i det totale bistandsbildet. Generelt synes både størrelsen og fordelingen av bistanden mellom de tre nevnte hovedområdene å være vel tilpasset de eksisterende forhold.

Det er imidlertid mer konkrete forhold knyttet til enkeltprosjekter, relatert både til planlegging, implementering og oppfølging, som har vært problematiske. I tillegg har to mer overgripende problem vært viktige. På grunn av den dominerende posisjonen nødhjelpen har hatt, og Angolas uavklarte status som bistandsland, har Utenriksdepartementet hatt stor innflytelse på innsatsene. Dette har skapt usikkerhet både for NORAD og de viktigste norske private organisasjonene. Spesielt gjelder dette håndteringen av forholdet mellom kortsiktige nødhjelpsmidler og midler til den mer langsiktig bistanden de fleste institusjonene ønsker å involvere seg i.

Norge har også vært relativt marginal som pådriver i fredsprosessen, som er helt avgjørende for Angolas utvikling. Dette ble framholdt av flere sentrale aktører i Angola, som med referanse til Norges rolle i andre konfliktområder etterlyste et sterkere engasjement. Det manglende engasjementet gir seg dels praktiske utslag, som den begrensede kontingenten Norge bidrar med til UNAVEM III. Norge kunne imidlertid også bidratt aktivt i en rekke politiske fora relevant for fredsprosessens utvikling, både av formell og uformell karakter.

Begge de omtalte problemene synes å være relatert til det forhold at Norge ikke har en egen representasjon i Angola, noe som vanskeliggjør en tilstrekkelig tett oppfølging. Bistanden er nå underlagt representasjonen i Windhoek. Representanter for Ambassaden reiser til Angola med jevne mellomrom for å følge opp politisk og økonomisk rapportering, og bistandsinnsatsene. Det er imidlertid argumenter for å hevde at en slik ordning ikke er tilstrekkelig for å følge opp et så komplisert land som Angola, der norsk tilstedeværelse også etter hvert er blitt betydelig. En norsk honorær konsul (knyttet til Norconsult) har fulgt opp virksomheten på en mer kontinuerlig basis, men også dette synes utilstrekkelig. Dels reiser det prinsipielle spørsmål grunnet Norconsults eget sterke engasjement i landet, dels har konsulen bare begrenset tid til rådighet for den konsulære virksomheten, og dels er deler av ansvaret av en slik art at det bør følges opp av diplomatisk personell. Konsulen er ikke akkreditert.

En sterkere norsk tilstedeværelse synes å være en forutsetning for at Norge skal kunne spille en aktiv rolle i fredsprosessen og rehabiliteringsarbeidet, og at bistanden skal bli kvalitetsmessig bedre. Det er klare signaler på at angolanske myndigheter også ønsker et mer aktivt engasjement fra Norge.

5.0 Framtidige relasjoner Norge-Angola

Denne rapporten har vist at krisen i Angola er altomfattende. Fredsprosessen etter Lusaka-avtalen er fortsatt ustabil, og de demokratiske institusjonene etablert ved valget i 1992 fungerer bare i begrenset grad. Samtidig er relasjonene mellom regjeringen og UNITA preget av dyp mistenksomhet. Fundamentale strukturelle problemer i økonomien gjør at grunnlaget for en konstruktiv økonomisk politikk er svakt, og produktiviten i alle sektorer bortsett fra oljen er lav. Inntektene fra oljen går fortsatt i all hovedsak til import av militært utstyr og mat, og tilbakebetaling av gjeld. Også de sosiale og økonomiske forholdene for befolkningen er kritiske. Fattigdommen er utstrakt både på landsbygda og i de store byene, sikkerhetssituasjonen er vanskelig på grunn av miner og store mengder våpen, og viktige sosiale sektorer som utdanning og helse fungerer bare i begrenset grad.

Utfordringene i Angola er dermed relatert både til *fred og forsoning, rehabilitering av grunnleggende fysisk og sosial infrastruktur og langsiktig utvikling*. En vellykket fredsprosess er en forutsetning for at tiltak knyttet til rehabilitering og utvikling skal kunne lykkes. Vi har argumentert for at prosessen er irreversibel, men at det vil gå langsomt og med mange tilbakeskritt. Angolas fortrinn er det rike ressursgrunnlaget, først og fremst i form av olje men også i andre sektorer. Dette tilsier at Angola selv må tillegges et betydelig ansvar for utviklingen i landet. Testen på styresmaktens vilje til utvikling vil være en reallokering av økonomiske ressurser mot utviklingsfremmende tiltak og sosiale sektorer.

5.1 Norsk bistand

Spørsmålet om framtidig norsk bistand til Angola tas opp på en tid med endret vektlegging i Norges forhold til utviklingslandene, både med hensyn til innsatsområder og bruk av virkemidler. Samtidig presiseres det at bistandens grunnleggende mål og prinsipper skal ligge fast. Den overordnede målsettingen for norsk bistand er "å bidra til bedring av økonomiske, sosiale og politiske kår i utviklingslandene innen rammen av en bærekraftig utvikling". Innenfor denne målsettingen betones betydningen av: i) Å bidra til å fremme fred, menneskerettigheter og demokrati; ii) å bidra til økonomisk og sosial utvikling for fattige land og folkegrupper; iii) å bidra til en forsvarlig forvaltning av jordas miljø og de biologiske mangfold; iv) å bidra til å fremme like rettigheter og muligheter for kvinner og menn på alle områder i samfunnet; og v) å bidra til å forebygge og lindre nød i forbindelse med konfliktsituasjoner og naturkatastrofer.

Spesielt relevant for Angola er den *økte satsingen på fredsarbeid og konfliktløsning*, og arbeid i land som gjennomgår spesielt vanskelige politiske og økonomiske omstillinger. Tendensen til å se bistanden i et mer helhetlig perspektiv er ytterligere understreket gjennom den økte satsingen på næringsutvikling og handel, der vi har vist at Angola har et betydelig potensial. Når det gjelder den tradisjonelle bilaterale bistanden erkjenner regjeringen at deler av innsatsen for å fremme utvikling i de fattigste landene har gitt for dårlige resultater. Støtten skal i *økende grad gå til oppbygging av en effektiv offentlig forvaltning* og fungerende institusjoner innen det sivile samfunn og i næringslivet, gjennom støtte til kompetanse- kapasitets- og institusjonsutvikling.

Det er endelig presisert at det skal være en *dreining av perspektivet på bistandssamarbeidet fra land til region*, ved at regionalbevilgninger vil øke på bekostning av tilskudd til enkelte programland. Regionalbevilgningen skal allokere på grunnlag av "konkurrans" mellom potensielle mottakere.³¹ Det er likevel presisert at forholdet til mottakerland fortsatt bør preges av en viss forutsigbarhet med hensyn til bistandens omfang. Det er imidlertid ennå for tidlig å si hva dette i praksis vil innebære. Når det gjelder typen av land som skal velges som samarbeidsland er det presisert at "regjeringen fortsatt vil legge et *fattigdomsperspektiv* til grunn, samtidig som det må forutsettes at visse grunnleggende rammebetingelser for vellykket bistandsinnsats er tilstede" (Stortingsmelding nr. 19 (1995-96): 39).

5.2 Bistand til Angola

Norge legger i Stortingsmelding nr. 19 (1995-96) opp til et mer langsiktige bistandssamarbeid med Angola, og landet vurderes som mulig framtidig *prioritert land*. Norge tar ellers sikte på å opprettholde særskilte samarbeidsavtaler med Mosambik, Tanzania, Zambia og Zimbabwe, og inngå nye avtaler med Eritrea, Etiopia og Uganda.

Dersom fredsprosessen i Angola fortsetter, vil forholdene kunne ligge til rette for økt vekt på langsiktig bistand. I første omgang vil rehabilitering av infrastruktur og tiltak for å lette tilbakeføring av krigsrammede grupper til det sivile samfunn være viktige innsatsområder for norsk bistand. Fortsatt vil en vesentlig del av bistanden gå gjennom multilaterale kanaler og frivillige organisasjoner. Avhengig av den videre utvikling i landet vil det i en senere fase kunne bli aktuelt å vurdere støtte til kompetanse- kapasitets- og institusjonsutvikling (St.meld.nr.19 [1995-96]:41).

Angola vil være en naturlig samarbeidspartner for Norge ut fra mange sentrale forutsetninger for norsk bistandsvirksomhet, men reiser også viktige dilemmaer. Et hoveddilemma vil være betydningen tillagt fattigdomsreduksjon i forhold til

³¹ Dette prinsippet har møtt motbør i Stortinget, og det er usikkert i hvor stor grad det vil bli gjennomført.

kravene til grunnleggende rammebetingelser og mottakeransvar. Skal fattigdomsargumentet i tilfellet Angola tillegges en slik vekt at en økt innsats kan forsvares, selv om det måtte innebære at et begrenset ansvar tillegges nasjonale institusjoner? Eller er et aktivt mottakeransvar så viktig for en langsiktig positiv utvikling at Norge bør utsette et mer aktivt og forpliktende samarbeid med Angola til de nødvendige rammebetingelsene er tilstede?

Norge har, som sitatet fra Stortingsmelding 19 viser, foreløpig løst dilemmaet ved å innta en "vente og se holdning". Dette har avgjort mye for seg. Situasjonen i Angola er i stor grad uavklart, og det er ennå usikkert hvilken retning både den politiske og den økonomiske utviklingen i landet vil ta. Angola er også et vanskelig land å bedrive bistand i, der Norge har begrenset erfaring. Endelig er det åpenbart at et aktivt mottakeransvar i den nåværende situasjonen er meget vanskelig, både på grunn av den politiske situasjonen og på grunn av den lave kapasiteten på praktisk talt alle nivåer av statsadministrasjonen.

Samtidig er det imidlertid argumenter som taler for en mer langsiktig strategi i forhold til Angola. Det er liten tvil om at nøden og fattigdommen i landet er mer dramatisk og omfattende enn kanskje i noe annet land Norge har bistandsrelasjoner med. Alle sosiale indikatorer peker i en slik retning. Utviklingen de nærmeste månedene vil også være helt avgjørende for mulighetene Angola vil ha for å komme på fote igjen. Først og fremst gjelder dette freds- og forsoningsprosessen, som fortsatt er avhengig av internasjonalt engasjement. Også på andre områder vil imidlertid støtte fra en bistandsgiver som Norge være viktig i den kritiske fasen landet nå gjennomgår. De mer øyeblikkelige behov må sees i sammenheng med mer langsiktig bistand. Lederen for UCAH i Angola, Peter Simkins, forholder seg til problemstillingen ved å hevde:

" The responsibility of all those concerned with humanitarianism - donors, the UN bodies, NGOs and Government - is to think strategically about this period of transition, rather than drift along waiting for the realization of Lusaka."

Norge bør kunne spille en konstruktiv rolle i Angola, og det er gode argumenter for å intensivere og formalisere relasjonene med landet. Rent prinsipielt bør det være rom i norsk bistand for samarbeid med land der nøden er så omfattende som i Angola, selv om de politiske og administrative rammebetingelsene er problematiske. Det er også klart at Angola ser på Norge som en viktig samarbeidspartner, både på grunn av Norges erfaring og kunnskap innen sektorer som er viktige for Angola og på grunn av vår relativt uavhengige stilling i forhold til andre dominerende bistandsgivere.

5.3 Alternative bistandsstrategier

Et samarbeid med Angola vil stille helt spesielle krav til Norge som bistandsgiver.³² En overgripende målsetting må være å unngå å utvikle *parallele strukturer*. Dette forutsetter et nært samarbeid med angolanske offentlige myndigheter, der de selv tillegges et betydelig ansvar innen planlegging, implementering og finansiering selv om dette vil medføre forsinkelser. Samtidig bør bistanden være *strategisk* ved å forholde seg til identifiserte behov på områder der Norge har gode forutsetninger, og *fleksibel* ved at innsatsene må kunne omprioriteres ved endrede forutsetninger i den politiske og økonomiske utviklingen.

En slik tilnærming forutsetter for det første at norsk kompetanse på Angola styrkes. Kunnskapen er nå begrenset både hos norske myndigheter og i norske organisasjoner som er eller planlegger å bli involvert i landet. Kunnskap bør utvikles gjennom et nært samarbeid mellom angolanske og norske institusjoner. Det må også legges vekt på å utvikle politiske relasjoner med lokale, regionale og sentrale myndigheter, som gjør en strategisk og fleksibel tilnærming mulig. Endelig bør mangfoldet i typen av norske organisasjoner involvert i Angola opprettholdes. Både ovenfor UD/NORAD selv, private organisasjoner, konsulentfirmaer og næringslivet bør det stilles spesielle krav til samordning med angolanske myndigheter og andre bistandsorganisasjoner.

De tre fasene i utviklingen framover skissert over vil stille ulike krav til den mer konkrete utformingen av bistanden. Det vil imidlertid være viktig å se innsatsene til fredsprosessen og nødhjelp i relasjon til innsatser til rehabilitering og langsiktig utviklingsbistand. En så stor kontinuitet som mulig bør tilstrebes, både i forhold til personell, geografisk fokus og sektorer.

Norsk representasjon

Typen og omfanget av det norske engasjementet i Angola bør uansett føre til etablering av en offisiell norsk tilstedeværelse, som i større grad kan følge opp den politiske og økonomiske rapporteringen og bistandsaktivitetene. Representasjonen bør bestå av personer som kan fylle diplomatiske funksjoner, og ivareta bistandsrelaterte oppgaver. Det bør klargjøres ovenfor angolanske myndigheter at norsk tilstedeværelse sees i et langsiktig perspektiv, samtidig som typen og omfanget av støtten vil relateres til den politiske og økonomiske utviklingen i landet.

³² Som understreket innledningsvis faller en detaljert gjennomgang av alternative innsatsområder for norsk bistand til Angola utenfor rammen av denne rapporten. Det følgende må derfor sees på som foreløpige forslag til bistandens innretning. Konkrete tiltak vil måtte følges opp med oppdaterte og detaljerte forundersøkelser.

Fredsprosessen

I den nærmeste framtid bør den norske innsatsen fokuseres på aktiv støtte til fredsprosessen, gjennom økonomisk og teknisk støtte til UNAVEM III. Ved siden av økonomiske overføringer, bør sekonderingen av personell følges opp ved å erstatte de observatørene som er ferdige med sin kontraktsperiode og evt. øke antallet. Like viktig er det imidlertid å øke den politiske støtten til fredsprosessen, både gjennom aktivt internasjonalt press fra Norge og aktiv norsk tilstedeværelse i Angola. Norge har spilt en konstruktiv rolle i tilsvarende prosesser andre steder.

Nødhjelp

Nødhjelp og humanitær bistand bør ennå i en periode være en viktig del av Norges samarbeid med Angola. Støtten til DHA/UCAH bør fortsatt være et sentralt element i Norges bidrag. Det bør legges spesiell vekt på å støtte deres viktige koordinerende oppgave, både gjennom økonomiske overføringer og sekondering av personell. Norsk personell har gjennom dette arbeidet skaffet seg spesiell innsikt i regionene Uíge, Zaire og Cuanza Sul. Med tanke på utvikling av norsk kompetanse bør støtten fortsatt konsentreres om disse regionene.

Nødhjelpen bør i større grad kanaliseres gjennom det multilaterale bistandssystemet. De mest aktuelle multilaterale nødhjelpsorganisasjonene er World Food Programme (mat og redskaper), UNICEF (vaksiner og medisiner) og det Internasjonale Røde Kors (overlevingspakker). Utdelingen av nødhjelp bør ikke pågå lenger enn nødvendig, slik at den hemmer egen produktiv virksomhet og skaper avhengighet. Det er allerede tendenser i en slik retning i enkelte provinser.

De norske organisasjonene involvert i nødhjelp bør konsentrere sitt arbeid på sine nisjeområder (repatriering for Flyktningsrådet, minerydding for Norsk Folkehjelp, og støtte til foreldreløse barn for Redd Barna). Det bør legges større vekt på samarbeid med nasjonale private organisasjoner. Vi har identifisert de mest aktuelle av disse. Konsentrasjonen av innsatsen i provinsene Uíge, Zaire og Cuanza Sul bør opprettholdes. UD/NORAD må legge forholdene til rette slik at de private organisasjonene kan legge inn langsiktige komponenter i nødhjelpsarbeidet. Rammebevillingene til de private organisasjonene bør kunne utvikles til et verktøy for en slik strategi.

Rehabilitering

Rehabilitering av fysisk og sosial infrastruktur er viktig for å gjenopprette grunnlaget for en mer langsiktig utvikling. Vi har lagt vekt på at ansvaret for store nasjonale prosjekter knyttet til veier, energi, havneanlegg, etc. bør ligge hos angolanske myndigheter, evt. ved hjelp av lån og teknisk støtte fra internasjonale organisasjoner som Verdensbanken og EU. Norske bedrifter bør her kunne spille en viktig rolle.

UNDPs *Community Rehabilitation and National Reconciliation Programme* og Verdensbankens *Fundo de Apoio Social* (FAS) representerer viktige utgangspunkt for rehabilitering på lokalt nivå. Vi har argumentert for at UNDP og til dels også Verdensbanken mangler nødvendig kapasitet for å koordinere programmene som helhet, men det er viktig at norsk bistand forholder seg til de strukturene som utvikles. Det er naturlig at de private norske organisasjonene som har skaffet seg erfaring og kompetanse gjennom nødhjelpsarbeidet blir sentrale også i rehabiliteringsarbeidet. Også bistand til rehabilitering bør organiseres slik at den naturlig kan videreføres i et mer langsiktig bistandsperspektiv.

Med referanse til behovet for en viss geografisk konsentrasjon av norsk innsats har vi argumentert for å vurdere Uíge, Zaire og Cuanza Sul som spesielt relevante provinser. Behovene er store innen sektorer Norge har god kompetanse, det er relativt få bistandsorganisasjoner som er aktive i provinsene og norske organisasjoner har allerede erfaring fra disse områdene. De representerer også spesielle utfordringer med hensyn til den viktige forsoningsprosessen. Alternative partier til regjeringen har relativt stor oppslutning, deler av provinsen kontrolleres av UNITA, og UNITA og FNLA er tiltenkt ledende posisjoner på regionale og lokale administrative nivåer.³³

Behovet er også tilstede for en sektoriell konsentrasjon av bistandsinnsatsen. Alternativene er ubegrensede, men vi har argumentert for at undervisningssektoren peker seg ut som spesielt relevant. Rehabilitering og utvikling av undervisningssektoren vil være helt sentral for den langsiktige utviklingen i Angola, og vil være et viktig instrument i forsoningsprosessen. Norske organisasjoner har allerede skaffet seg betydelig erfaring og innsikt i sektoren. Og undervisningssektoren er i ferd med å peke seg ut som et sentralt satsningsområde i norsk bistand.³⁴ I en rehabiliteringsfase synes gjenoppbygging av skoler og grunnleggende alfabetiseringsprosjekt som spesielt relevante.³⁵

I tillegg til undervisningssektoren bør Norge allerede i rehabiliteringsfasen støtte utviklingen av et levedyktig sivile samfunn. Ikke minst i krisesituasjoner som i Angola er det viktig å støtte positive tiltak knyttet til kultur, idrett, massemedia etc. Vi har vist at det er et grunnlag for dette. Støtte til massemedia peker seg ut som spesielt relevant med referanse til det demokratiske systemet som er etablert og betydningen av forståelse og forsoning.

³³ En nærmere beskrivelse av de foreslåtte provinsene er gitt i vedlegg 4.

³⁴ Dette framgår både av Stortingsmelding nr. 19, og den senere tids bistandsdebatter i Stortinget.

³⁵ Punktinnsatser på provinsnivå vil være mulig og nyttig selv uten et fungerende nasjonalt undervisningssystem. Regjeringen har, i samarbeid med Verdensbanken, satt i gang et større nasjonalt program innen undervisningssektoren som på sikt vil bedre rammebetingelsene.

Langsiktig bistand

Som vist er kompetanse- kapasitets og institusjonsutvikling definert som et sentralt satsingsområde for bistanden til *prioriterte land*. Den langsiktige bistanden til Angola bør konsentreres omkring undervisningssektoren og et begrenset antall provinser, med hovedvekt på faglig bistand. Det bør legges vekt på samordning og samarbeid mellom norske private organisasjoner.

For det langsiktige utviklingsarbeidet innen utdannelsessektoren må det stilles spesielle krav til integrering i statlige institusjoner og sivile organisasjoner. Behovene er store på alle nivåer, og det vil være viktig å finne nisjer for å unngå overlapping med andre organisasjoner. Andre bistandsgivere (inkl. Verdensbanken) er allerede engasjert på sentralt nivå. Vi har argumentert for at innsatser på provinsnivå synes spesielt relevant.

Den begrensede kapasiteten i undervisningssystemet stiller spesielle krav til bistandens utforming. Det er spesielt viktig å unngå å utvikle parallelle strukturer, og det vil kunne bli nødvendig å støtte oppbygging av skolebygninger og/eller innkjøp av nødvendig skolemateriell i situasjoner der dette er nødvendig for at undervisning i det hele tatt skal kunne finne sted. Det samme vil gjelde støtte til lærere i form av materielle bidrag inntil situasjonen er slik at det går an å leve av de offentlige lønningene.

Grunnlaget er svakt også på personellsiden, spesielt med hensyn til administrativ kapasitet. Det er gode argumenter for at personell her bør gå direkte inn i linjefunksjoner. En slik bistand forutsetter at det legges vekt på å utdanne og følge opp angolanere som vil kunne overta slike funksjoner på sikt.³⁶ Behovet for å styrke den administrative kapasiteten er tilstede på alle nivåer, men mye tyder på at fokus på provinsnivå vil være det mest konstruktive slik situasjonen er nå.

Også for den langsiktige bistanden er det en rekke alternative innsatsområder. Innenfor kompetanse- kapasitets- og institusjonsbygging har vi argumentert for at støtten til Oljedirektoratet og Sekretariatet for Vann og Energi tross problemer med mottakerkapasitet har hatt positive implikasjoner, spesielt i forhold til utviklings av lovverk og planleggingskapasitet. En evt. støtte til fiskeriforskningsinstituttet IIP vil i enda større grad måtte forholde seg til manglende mottakerkapasitet, men Fritjof Nansen programmet representerer samtidig-viktig-norsk spisskompetanse.

Vi har også argumentert for at det nære samarbeidet Kirkens Nødhjelp og Metodistkirken har med Angolanske "søsterorganisasjoner" er viktig å opprettholde, til tross for til dels negative implikasjoner for effektiviteten i

³⁶ Alternative systemer f.eks. med "counterparts" forutsetter at det allerede eksisterer strukturer som kan nyttiggjøre seg slike arbeidsformer.

gjennomføringen av konkrete prosjekter. Kirken har en viktig rolle å spille i Angola. Norsk Folkehjelp, Røde Kors, Redd Barna har ikke bygd ut kontakter med nasjonale organisasjoner på samme måte. Spesielt for Norsk Folkehjelp bør dette gis prioritet. Fagbevegelsen (UNTA) vil være en mulig samarbeidspartner.

Det store behovet for mer kunnskap om fundamentale økonomiske og sosio-kulturelle forhold gjør at støtte til anvendt forskning bør vurderes som en langsiktig innsats. En kobling til norske forskningsmiljøer vil også bidra til å øke kompetansen på Angola i Norge. Det vil også være viktig å opprettholde støtte til demokratiutvikling og ytringsfrihet ut over rehabiliteringsfasen. Støtte til mediasektoren og lokalt baserte kulturinstitusjoner vil ha en viktig funksjon.

Vi har endelig argumentert mot prosjekter som innebærer større finansielle overføringer av "hard-ware" i den nåværende situasjonen. Dette gjelder også energisektoren. Vilje og kapasitet til drift og vedlikehold er begrenset, andre store multilaterale organisasjoner (som Verdensbanken og EU) er engasjert og Angola har egne finansielle ressurser til slike investeringer.

Næringslivssamarbeid

I den umiddelbare framtid vil mulighetene næringslivssamarbeid først og fremst være relatert til det omfattende rehabiliteringsarbeidet som vil bli utført gjennom store internasjonale finansieringsinstitusjoner (vei, vann, kloakk, havneanlegg, rehabilitering av byer etc.). NORCONSULT har opparbeidet seg spesiell kompetanse innen disse områdene. Utover dette vil Angola ennå i lang tid vil være et problematisk land å forholde seg til for norsk næringsliv. De økonomiske rammebetingelsene er vanskelige og uforutsigbare, og de fleste vil mangle nødvendig landkompetanse. Det store potensialet innen sektorer der Norge ha spesielle forutsetninger gjør imidlertid at næringslivssamarbeid på sikt bør oppmuntres gjennom eksisterende støtteordninger. Foruten olje og skipsfart synes fiskeindustrien og skipsverftsindustrien å være spesielt relevante sektorer.

6 Litteratur

Angolas historie

- Bender, Gerald J., 1978. *Angola under the Portuguese: The Myth and the Reality*. London: Heineman.
- Birmingham, David, 1965. *The Portuguese Conquest of Angola*. London: Oxford University Press.
- Birmingham, David, 1966. *Trade and Conflict in Angola. The Mbundu and Their Neighbours Under the Influence of the Portuguese 1483-1790*. Oxford: Clarendon Press.
- Birmingham, David, 1983. Society and Economy before A.D. 1400, in Birmingham and Martin (eds): *History of Central Africa, Volume One*. London and New York: Longman.
- Boavida, America, 1981. *Cinco Séculos de Exploração Portuguesa*. Lisbon: Edições 70.
- Broadhead, Susan H., 1992. *Historical Dictionary of Angola*. African Historical Dictionaries, No. 52. Metuchen, N.J. and London: The Scarecrow Press, Inc.
- Clarence-Smith, William G., 1979. *Slaves, Peasants and Capitalists in Southern Angola 1840-1926*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clarence-Smith, William G., 1985. *The Third Portuguese Empire*. Manchester: Manchester University Press.
- Correia, E.A. Silva da, 1937. *História de Angola*. 2 vols. Lisbon.
- Davidson, Basil, 1975. *In the Eye of the Storm. Angola's People*. Middlesex, England: Penguin Books.
- Dias, Jill, 1985. Changing Patterns of Power in the Luanda Hinterland. The Impact of Trade and Colonization on the Mbundu ca. 1845-1920, in: *Paideuma*, No. 32.
- Duffy, James., 1962. *Portugal in Africa*. London and Baltimore: Penguin Books.
- Ferreira, E., 1979. *Feiras e Presídios: Esboço de Interpretação Materialista da Colôniação de Angola*. Luanda: União dos Escritores Angolanos.

- Heintze, Beatrix, 1987. Written Sources, Oral Traditions and Oral Traditions as Written Sources: The Steep and Thorny Way to Early Angolan History, in *Paideuma*, No.33.
- Henderson, Lawrence W., 1979. *Angola - Five Centuries of Conflict*. Ithica, New York: Cornell University Press.
- Heywood, Linda M., 1987. The Growth and Decline of African Agriculture in Central Angola 1890-1950, in *Southern African Studies*, Vol.13, No.3.
- Hilton, Anne, 1985. *The Kingdom of Kongo*. Oxford: Oxford University Press
- Klinghoffer, Arthur J., 1980. *The Angolan War*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Marcum, John, 1969-1978. *The Angolan Revolution*. 2. vols. Cambridge, MA: MIT Press.
- Miller, Joseph C., 1973. Slaves, Slavers and Social Change in the Nineteenth Century Kasanje, in Heimer, F.W. (ed): *Social Change in Angola*. Munich: Weltforum Verlag.
- Miller, Joseph C., 1983. The Paradoxes of Impoverishment in the Atlantic Zone, in Birmingham and Martin (eds): *History of Central Africa*, Volume One. London and New York: Longman.
- Miller, Joseph C., 1988. *Way of Death: Merchant Capitalism and the Angolan Slave Trade, 1730- 1830*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Pires, António, 1964. *Angola. Essa Desconhesida*. Luanda.
- República Popular de Angola, 1982. *História*, Volume 1, Ensino de Base-8ª Classe. Luanda: Ministério da Educação.
- Ribeiro, O.C., 1981. *A Colonização de Angola e o Seu Fracasso*. Lisbon: Imprensa Nacional.
- Soremekun, Fola, 1977. Trade and Dependency i Angola. The Ovimbundu in the 19th century, in Palmer, R. and N. Parsons (eds): *Roots of Rural Poverty in Southern Africa*. London: Heineman.
- Sousa, Ferreira, Eduardo de, 1985. A lógica da consolidação da economia de mercado em Angola, 1930-1974, in *Análise Social*, 21,1.
- Vansina, Jan, 1968. *Kingdoms of the Savanna*. Madison, Milwaukee: The University of Wisconsin Press.
- Vansina, Jan, 1984. Western Bantu Expansion, in *Journal of African History*, 25.
- Wheeler, Douglas L., 1975. Rebels and Rebellions in Angola 1672-1892, in Karp, M. (ed): *African Dimensions. Essays in Honor of William O. Brown*. Brooklyn, Mass.

Wheeler, Douglas L. and René Pélissier, 1971. *Angola*. London: Pall Mall Press.

Wolfers, Michael and Jane Bergerol, 1983. *Angola in the Front Line*. London: Zed Press.

Politikk

Birmingham, David 1992. *Frontline Nationalism in Angola and Mozambique*. London: Villiers Publications.

Bloomfield, Richard J. (ed), 1988. *Regional Conflict and US Policy: Angola and Mozambique*. Algonac, Michigan: Reference Publications Inc.

Bridgeland, Fred, 1986. *Jonas Savimbi. A Key to Africa*. Edinburgh: Mainstream Publishing Company.

Campbell, Horace, 1990. *The Siege for Cuito Cuanavale*. Uppsala, Sweden: The Scandinavian Institute for African Studies.

Campbell, Horace, 1995. *War and Peace in Angola*. IDS Discussion Paper No.17. Harare: Institute of Development Studies.

Conchiglia, Augusta, 1995: *UNITA, Myth and Reality*. Dublin: ECASAAMA.

Crocker, Chester, 1992. *High Noon in Southern Africa. Making Peace in a Rough Neighborhood*. New York/London: W.W. Norton & Company.

Dias, Joffre P.F. 1995. *Angola. From the Estoril Peace Agreement to the Lusaka Peace Accord 1991-1994*. Geneva.

Dreyer, Ronald, 1988. *Namibia and Angola: The Search for Independence and Regional Security, 1966-1988*. Occasional Paper, No. 3. Geneva: Programme for Strategic and International Studies.

Gaspar, Carlos, 1988. Portugal's Policies Towards Angola and Mozambique since Independence, in Bloomfield, R.J. (eds): *Regional Conflict and US Policy. Angola and Mozambique*. Algonac, Michigan: Reference Publications Inc.

Glickman, H (ed)., 1990. *Toward Peace and Security in Southern Africa*. New York and London.

Harding, Jeremy, 1993. *Small Wars, Small Mercies*. London: Viking.

Heywood, Linda M., 1989. UNITA and Ethnic Nationalism in Angola, in *Journal of Modern African Studies*, Vol.27, No.1.

- Human Rights Watch, 1994. *Angola. Arms Trade and Violations of the Laws of War Since the 1992 Elections*. New York: Human Rights Watch.
- Human Rights Watch, 1996: *Angola. Between War and Peace. Arms Trade and Human Rights Abuses since the Lusaka Protocol*. New York: Human Rights Watch.
- Legum, Colin (ed), 1976. *After Angola. The War Over Southern Africa*. London: Rex Colins.
- Marcum, John A., 1969-1978. *The Angolan Revolution*. 2 vols. Cambridge, Mass. MIT Press
- Maier, Karl, 1996. *Angola: Promises and Lies*. London: Serif.
- Minter, William (ed), 1988. *Operation Timber. Pages from the Savimbi Dossier*. Trenton, New Jersey: Africa World Press.
- Minter, William, 1990. *Account from Angola. UNITA as Described by Ex-Participants and Foreign Visitors*. Amsterdam: AWEEPA.
- Pazzanita, Anthony G., 1991. The Conflict Resolution Process in Angola, in *Journal of Modern African Studies*, Vol. 29, No.1.
- Somerville, Keith, 1986. *Angola. Politics, Economics and Society*. London: Frances Pinter.
- Stockwell, John, 1978. *In Search of Enemies: A CIA-Story*. London: André Deutch.
- Tvedten, Inge, 1989. *The War in Angola. Internal Conditions for Peace and Recovery*. Uppsala, Sweden: The Scandinavian Institute of African Studies.
- Tvedten, Inge, 1992. U.S. Policy Towards Angola Since 1975, in *Journal of Modern African Studies*, Vol.30, No.1.
- Tvedten, Inge 1994. The Angolan Debacle in: *Journal of Democracy*, Vol.4, No.2 April 1993.
- Virmani, K.K., 1989. *Angola and the Superpowers*. University of Delhi, Delhi: Department of African Studies
- Windrich, Elaine, 1992. *The Cold War Guerilla. Jonas Savimbi, the US Media, and the Angolan War*. New York Greenwood Press.

Økonomi

- Aguilar, Renato and Mario Zejan, 1991. *Angola. A Long and Hard Way to the Marketplace*. Stockholm: SIDA, The Planning Secretariate.
- Aguilar, Renato and Å. Stenman 1993. *Angola 1993, Back to Square One?* SIDA, Stockholm: The Planning Secretariate.

- Aguilar, Renato and Å. Stenman 1994. *Angola, Trying to Break Through the Wall*". SIDA, Stockholm: The Planning Secretariate.
- Aguilar, Renato and Å. Stenman 1994. *Angola 1995. Let's Try Again*". SIDA, Stockholm: The Planning Secretariate.
- Bhagavan, M.R., 1985. *Angolas politiska ekonomi 1975-1984*. Stockholm: SIDA.
- Carneiro, Dionísio D. and Marcelo de P. Abreu, 1989. *Angola. Growth and Adjustment in Scenarios of Peace*. Stockholm: SIDA.
- Economist Intelligence Unit, 1987. *Angola to the 1990s. The Potencial for Recovery*. Special Report No. 1079. London: The Economist Publications Limited.
- Economist Intelligence Unit, 1993. *Angola to 2000. Prospects for Recovery*. London: The Economist Publications Limited.
- Economist Intelligence Unit, 1990-1996. *Angola. Country Profiles*. Annual. London: The Economist Publications Limited.
- Economist Intelligence Unit, 1990-1996. *Angola. Country Reports*. Quarterly. London: The Economist Publications Limited.
- Dilolwa, Carlos Rocha, 1978. *Contribuição á história económica de Angola*. Luanda.
- Guerra, Henrique, 1985. *Angola. Estrutura económica e classes sociais*. Luanda: União dos Escritores Angolanos.
- Gunn, G., 1987. The Angolan Economy. A History of Contradictions, in Keller, E.J. and D. Rotchild (eds): *Afro-Marxist Regimes. Ideology and Public Policy*. London: Lynne Rienner Publishers.
- International Monetary Fund (IMF), 1995. *Angola - Recent Economic Developments*. Washington: International Monetary Fund.
- McCormick, Shawn H. 1994: *The Angolan Economy. Prospects for Growth in a Postwar Environment*. Washington D.C.: The Center for Strategic and International Studies.
- Pearce, Richard, 1989. *The Social Dimensions of Adjustment in Angola*. Report prepared for UNICEF by the Food Studies Group, University of Oxford.
- UNIDO, 1989. *Angola. Economic Reconstruction and Rehabilitation*. Industrial Development Review Series. Geneva: UNIDO.
- Walker, G., 1990. *Angola: The Promise of Riches*. London: Africa File Ltd.

Wälde, T., 1987. *Mineral Development in Angola*. New York: United Nations Department of Technical Cooperation for Development.

World Bank, 1991. *Angola. An Introductory Economic Review*. Washington, D.C.: The World Bank.

Sosioøkonomiske forhold

Abranches, Henrique, 1980. *Reflexões sobre Cultura Nacional*. Luanda: União Escritores Angolanos - Edições 70.

Abranches, Henrique, 1985. A propos du fétichisme en Angola, in *Revue Sciences Sociales*, Abril/Junho.

Altuna, P. Raul Ruiz de Asúa, 1985. *Cultura Tradicional Bantu*. Luanda: Secretariado Arquidiocesano de Pastoral.

Anon, 1989. *Women in Angola. Country Profile for the People's Republic of Angola*. Paper prepared for the WID Workshop. Harare, 11-14 September 1989.

Areia, M.L. Roderigues de and Isilda Figueiras, 1983. *Angola, Bibliografia Antropológica*. Coimbra: Centro de Estudos Africanos

Bender, William and Simon Hunt 1991. *The Luanda Household Budget and Nutrition Survey*. 5 volumes. University of Oxford: Food Studies Group.

Campanário, Paulo and Armindo Miranda, 1990. *Famílias e aldeias do Sul de Angola: Análise dum inquérito socio-económico e demográfico nas zonas rurais da região Sul-Sudeste, 1988*. DERAP Working Paper No. 390. Bergen, Norway: Chr. Michelsen Institute.

Carvalho, Ruy Duarte de, 1989. *Ana a Manda. Os filhos da rede*. Lisbon: Instituto de Investigação Científica Tropical.

Colaço, Luis Filipe Sousa, 1990. *A situação da mulher em Angola*. Luanda: OMA and SIDA.

Collelo, Thomas (ed), 1989. *Angola. A Country Study*. Washington: Federal Research Division: Library of Congress.

Curtis, Valerie, 1988. *Water and Women's Work in Malanje, Angola*. London: London School of Hygiene and Tropical Medicine.

Estermann, Carlos, 1976. *The Ethnography of South Western Angola*. 2 Volumes. New York: Africana Publishing Company.

Fonseca, António, 1984. *Sobre os Kikongos de Angola*. Lisbon: Edições 70.

- Heimer, Franz-Wilhelm (ed), 1973. *Social Change in Angola*. Munich: Weltforum Verlag.
- Heimer, Franz-Wilhelm, 1973. Education, Economics and Social Change in the Central Highlands of Angola, in Heimer, F.W. (ed): *Social Change in Angola*. Munich. Weltforum Verlag.
- Hunt, Simon, 1991. *The Situation Analysis of Women and Children in Angola*. University of Oxford: Food Studies Group.
- Hurlich, Susan, 1989. *Cassoneka. A Socio-Economic Survey*. Luanda: Development Workshop.
- Hurlich, Susan, 1990. *Formal and Informal Community Structures in the Comuna of Ngola Kiluanje*. Luanda: Development Workshop.
- Hurlich, Susan, 1991. *Angola: Country Gender Analysis*. Volume 1 and 2. Luanda: Development Workshop.
- Lagerström, Birgitta & H. Nilsson 1992. *Angolanskor*. Stockholm: Afrikagrupperna/Svenske OMA-gruppen.
- Lima, A. Mesquitela, 1984. As artes Angolanas, in *Boletim da Sociedade de Geografia de Lisboa*, 102, Janeiro/Junho.
- Martin, Phyllis M., 1985. Cabinda e os seus naturais. Alguns aspectos de uma sociedade marítima Africana, in *Revista Internacional de Estudos Africanos*, 3.
- Macedo, Jorge, 1986. Características da musica bantu de Angola, in *MUNTU*, Vol.4, No.5.
- Milheiros, Mário, 1967. *Notas de etnografia Angolana*. Luanda: Instituto de Investigação Científica de Angola.
- Monteiro, Ramira Mondeiro, 1973. From Extended to Residual Family: Aspects of Social Change in the Musseques of Luanda, in Heimer, F.W. (ed): *Social Change in Angola*. Munich: Weltforum Verlag.
- Moreira, Lucia de Fatima, 1989. *Atendimento a crianças de rua em Angola*. Luanda: UNICEF/Childhope.
- Morel, Agnes, 1990. *Formação para o trabalho no sector informal*. Luanda: United Nations Development Programme.
- Oliveira, Ana Maria de, 1991. *Angola e a sua expressão cultural*. Luanda: Museu Nacional de Antropologia.
- Pearce, Richard, 1989. *The Social Dimensions of Adjustment in Angola*. University of Oxford: Food Studies Group.

- Pössinger, Hermann, 1973. Interrelations between Economic and Social Change in Rural Africa: The Case of the Ovimbundu of Angola, in Heimer, F.W. (ed): *Social Change in Angola*. Munich. Weltforum Verlag.
- Redinha, José, 1974. *Etnias e culturas de Angola*. Luanda: Instituto de Investigação Científica de Angola / Banco de Angola.
- Serrano, Carlos Moreira Henriques, 1983. Poder, símbolos e imaginário social, in *Angola. Os Símbolos do Poder na Sociedade Tradicional*. Universidade de Coimbra: Centro de Estudos Africanos.
- da Silva, Jorge Vieira and Júlio Artur de Morais, 1973. Ecological Conditions of Social Change in the Central Highlands of Angola, in in Heimer, F.W. (ed): *Social Change in Angola*. Munich. Weltforum Verlag.
- Sogge, David, 1992. *Sustainable Peace. Angola's Recovery*. Harare: Southern Africa Research and Documentation Centre.
- Toussie, Sam R., 1989. *War and Survival in Southern Angola: The UNITA Assessment Mission*. Luanda: UNICEF.
- Tvedten, Inge, (forthcoming 1997): *Angola. Towards Peace and Reconstruction*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- UNDP, 1995. *Mennesker, samfunn og utvikling. Human Development Report 1995*. Utgitt av Universitetsforlaget AS i samarbeid med UNDP.
- UNICEF, 1995. *The State of Angola's Children Report*. Luanda: United Nations Children Fund.
- Venancio, José Carlos, 1987. *Uma Perspectiva Etnológica da Literatura Angolana*, in Ulmeiro/Universidade, 9.

Bistand

- Alberts, Tom et.al., 1990. *The Fishery Sector in Angola. Development Perspectives and Swedish Support in the 1990s*. Gothenburg: National Swedish Board of Fisheries.
- Alberts, Tom, 1995: *Fisheries and the Angolan Economy. A Review of Key Policy Issues and Swedish Support to Fisheries*. Stockholm: DEVRO AB.
- Department of Humanitarian Affairs, 1995. *The Identification of Social and Economic Expectations of Soldiers to be Demobilized*. Luanda: UCAH/UN.
- Department of Humanitarian Affairs, 1995a. *Study of the Vulnerable Groups in Angola within the Perspective of the Peace Process*. Luanda: UCAH/UN.

- Department of Humanitarian Affairs, 1995b. *Reintegration Strategies for the Demobilized Soldiers under the Angolan Peace Process*. Luanda: Angola.
- Department of Humanitarian Affairs, 1996. *Humanitarian Assistance in Angola*. Weekly reports. Geneva: Department of Humanitarian Affairs.
- Development Workshop, 1995a. *Water Supply and Sanitation and its Urban Constraints: Beneficiary Assessment for Luanda*. Luanda: Development Workshop.
- Development Workshop, 1995b. *The Cassoneca Integrated Development Programme. Mid-Term Evaluation*. Luanda: Development Workshop.
- Dow, Susan, 1994. *Strengthening the Role of Local NGOs in Angola. Discussion Paper*. Luanda: Save the Children Fund.
- ENS Consult AB, 1995. *New Approaches to Emergency Coordination. Evaluation of the ASDI-UCAH Mechanism*. Åtvidaberg: ENS Consult AB.
- Hundeide, Karsten and Pedro Mendes, 1995. *Evaluating the United Methodologists' Educational Projects in Luanda, Angola*. Oslo/Lisboa: International Child Development Programs.
- Lanzer, Toby, 1996. *The UN Department of Humanitarian Affairs in Angola. A Model for the Coordination of Humanitarian Assistance?* Oxford: Refugee Studies Programme.
- Lindtjørn, Bernt and Njell Lofthus, 1989. *A Review of Kessua Hospital in the Malanje Province in Angola*. Oslo: The United Methodist Church.
- McCracken, Dave, 1995. *Evaluation of Norwegian Peoples Aid Mine Survey Programme*. Luanda: UCAH.
- NORAD, 1996. *Årsrapport 1995*. Oslo: NORAD.
- NORPLAN/UNDP, 1993. *Missão em administração pública de fornecimentos de água e electricidade. Angola*. Oslo: NORPLAN
- NORPLAN, 1995. *Cooperation between Norway and Angola. Technical Assistance to the Petroleum, Energy and Water Sectors. Programme Review and Appraisal Report*. Oslo: NORPLAN.
- NOU, 1995. *Norsk sør-politikk i en verden i endring. Rapport fra Nord-Sør/Bistandskommisjonen*. Oslo: Statens Forvaltningstjeneste.
- OECD 1996. *Geographical Distribution and Financial Flows to Aid Recipients 1990-1994*. Paris: OECD.

- Rugema, Mike and Inge Tvedten, 1991. *Survey of Possible Expanded Educational Assistance to Refugees from Angola and Mozambique*. Nairobi: All African Conference of Churches.
- SIDA, 1994. *Översyn av svensk bistånd till Angola. Mål och Resultat*. Stockholm: SIDA.
- SIDA, 1995a. *Swedish Development Cooperation With Angola*. Luanda: SIDA.
- SIDA, 1995b. *Sveriges biståndssamarbete med Angola juli 1996-december 1999*. Stockholm: SIDA/REWA.
- SIDA, 1996. *Halvårsrapport Angola*. Luanda: SIDA.
- UNICEF, 1995. *Angola and São Tomé e Príncipe. 1995 Annual Report*. Luanda: UNICEF.
- United Nations, 1995. *The United Nations and the Situation in Angola. May 1991 - February 1995*. New York: United Nations.
- United Nations 1996. *United Nations Updated Consolidated Inter-Agency Appeal for Angola. January-December 1996*. New York: United Nations.
- United Nations Development Programme, 1995. *Community Rehabilitation and National Reconciliation Programme*. (One main report and 18 regional reports). Luanda: United Nations Development Programme.
- Utenriksdepartementet, 1995. *En verden i endring. Hovedtrekk i norsk politikk ovenfor utviklingslandene*. Stortingsmelding nr. 19 (1995-96). Oslo: Utenriksdepartementet.
- Vines, Alex, 1993. *One Hand Tied: Angola and the UN*. London: Catholic Institute for International Relations.
- Ward, R.F and J. Csirke, 1991. *Evaluation of the Management and Technical Aspects of the Bilateral Swedish Project to Support the Fisheries Research Programme at Centro de Investigação Pesqueira (CIP) in Angola*. Harare/Rome: Management Consultant/ Technical Consultant.

Aviser, tidsskrifter og web-sider

Africa Confidential (London, England)

Africa Economic Digest (London, England)

Africa Hoje (Lisbon, Portugal)

Africa Research Bulletin (Exeter, England)

African Contemporary Record (London and New York)

Aktueller Informationsdienst Afrika (Hamburg, Germany)

Angola Home Page (<http://www-personal.umich.edu/~jasse/angola/english/index.html>)

Angola Peace Monitor (<http://www.anc.org.za/angola>)

Angola Reference Center (<http://home.imc.net/angola/referenc/index.htm>)

Angop News Bulletin (London, England)

Comércio Externo (Luanda, Angola)

Correio da Semana (Luanda, Angola)

Economist Intelligence Unit. Angola. Country Reports and Profiles (London, England)

Facts and Reports (Amsterdam, the Netherlands)

Jeune Afrique (Paris, France)

Jornal de Angola (Luanda, Angola)

New African (London, England)

NORTISUL (Lisbon, Portugal)

Revista Internacional de Estudos Africanos (Lisbon, Portugal).

Tempos Novos (Luanda, Angola)

Southern Africa (Harare, Zimbabwe)

SouthScan (Surrey, England)

Terra Angolana (Jamba, Angola/Lisboa, Portugal)

Terra Solidária (Lisbon, Portugal)

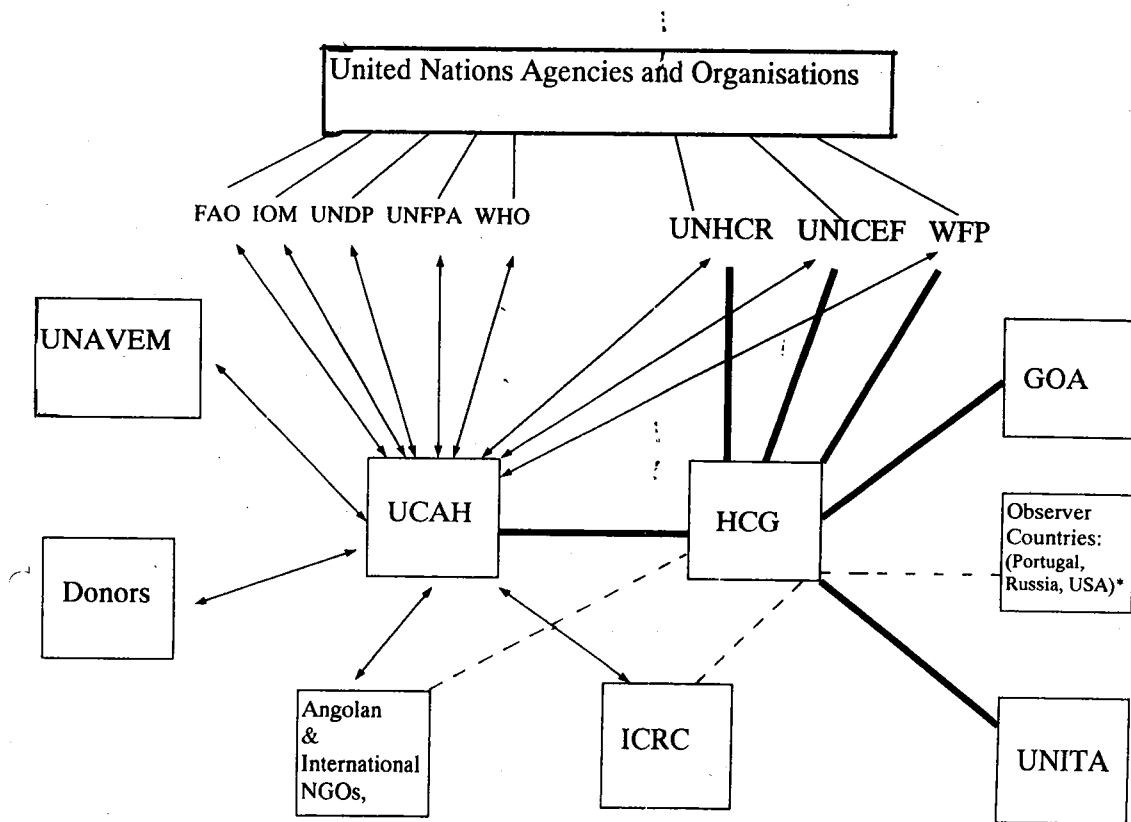
Unita Home Page (<http://www.sfiedi.fr/kup>)

Se også: Black, Richard, 1992. *Angola. World Bibliographical Series*. Volume 151. Oxford: Clio Press.

Vedlegg 1 *Den angolanske regjering (juni 1996)*

Ministerie	Minister
Statsminister	Fernando José França van Dunem
1 Jordbruk og utvikling	Isaac Francisco Maria dos Anjos
2 Sosial reintegrering	Albino Malungo
3 Forsvar	Pedro Sebastião
4 Utdannelse	Carlos Burity
5 Utenriksrelasjoner	Venancio de Moura
6 Finans	Alcantara Monteiro
7 Fiskeri	Maria de Fátima Jardim
8 Geologi og gruver	Jose Domingas Dias
9 Helse	Martinho Sanches Epalanga
10 Fredsprosessen	Faustino Muteka
10 Industri	Isalino Manuel Mendes
11 Informasjon	Pedro Hendrik Vaal Neto
12 Innenriks	André Santana Pitra "Petroff"
13 Justis	Paulo Tchipilica
14 Offentlig administrasjon	António Domingos Pitro Costa Neto
15 Petroleum	Albina Faria de Assis Pereira Africano
16 Planlegging og koordinering	Emanuel Carneiro
17 Off.arbeid og byplanlegging	Mateus Morais de Brito Júnior
18 Territoriell administrasjon	José Anibal Lopes Rocha
19 Handel og turisme	João Celestino Dias
20 Transport og kommunikasjon	André Luis Brandão
21 Ungdom og sport	José da Rocha Sardinha de Castro

Vedlegg 2. "United Nations Agencies and Organizations"

HCG = Humanitarian Coordination Group

* The European Union recently joined the HCG

Source: UN Department of Humanitarian Affairs, 1993: *What is UCAH?*

Vedlegg 3. Nasjonale og internasjonale NGOer i Angola.

ANGOLAN NGOs	(Total: 86)
AAAI	Angolan Association of Friends for Children*
AABA	Association of Friends for Good Action
AAD	Angolan Development Action*
AALSIDA	Angolan Association Against Aids*
ABA	Angolan Charity Association
ABCD	Beneficiary Association for Homeless Children
ABS	Good Samaritan Association
ACAA	Agricultural Cooperative Association of Angola
ACDRA	Christian Action for Rural Development in Angola*
ACJ	Christian Youth Organisation*
ACM	National Council of YMCA and YWCA of Angola*
ACORSDR	Alliance of Cooperation for Rural Development*
ADCHA	Association for the Development of Children and Seniors
ADRA-A	Action for Rural and Environment Development*
ADEMA	Association for the development of Women and Children
AEA	Angolan Evangelical Association*
AEDS	Evangelical Association for Social Development*
AHALW	Angolan Humanitarian Association LWEI*
AHCI	Humanitarian Agency with International Cooperation*
AJA	Angolan Youth Association
AJAH	Angolan Youth Association for Housing*
AJANGOLA	Angolan Association for Humanitarian Assistance
AJUDA	Youth Association for Development in Angola
AJUDECA	Angolan Youth Association for Community Development
AKM	Kassulos do Maculusso Association
AMMIGA	Association of Wounded Soldiers*
ANARPA	National Association Supporting the Reeducation of Angolan Prisoners*
ANDE	National Association for Development and Evangelism*
APDR	Association for Progress and Rural Development
APPDA	Association for Environmental Progress and Development
APS	Action for Social Promotion*
APV	Action for Life*
ASB-Coles	Humanitarian Association Samuel Brace-Coles*
ASDC	Social Action for Development*
ASDU	Association of Solidarity for the Development of Uige Province*
ASSACA	Association of Friends of Cazenga
CAFFE	Christian Congregation of Afro-European Friendship*
CAPC	Angolan Convention for Support for People in Need *
CARITAS	Caritas International
CBA	Angolan Baptist Convention*
CI	City of Children
CICA	Council of the Angolan Christian Churches *
COFDES	Fraternal Group for the Development of Society*
CVA	Angolan Red Cross
DAACO	Angolan Organisation for Assistance to Homeless Children
FBA	Snowball Foundation*
FAD	Aid and Development Foundation*
FONGA	Federation of Angolan NGOs*

GAC	Children's Support Group*
GAASIDA	Activists Against Aids
HODER	Horizon for Rural Development*
IAD	African Institute of Development
ICUES	Christian Union Church of the Holy Spirit*
IEA	Evangelical Church of Angola
IECA	Evangelical Congregational Church of Angola
IEIA*	
IERA	Reformed Evangelical Church of Angola*
IEUA	United Evangelical Church of Angola*
IEU-CAA	IEU Anglican Communion in Angola
IKA	Kimbanguist Church of Angola*
IMIEA	Independent Methodist Episcopal African Church
IMU	United Methodist Church
INFAJUDEME	Infajudeme
JUVANGOLA	Young Angola
LAASP	Angolan League of Friendship and Solidarity with Other Peoples*
LICOFOM	League Against Hunger and Misery
LACTU	Angolan League Against Tuberculoses*
LVAD	Voluntary League in Support of the Homeless*
MAAN	Agrarian Action for Needy People
MEESA	Angolan Evangelical Mission of the Holy Spirit*
MNVLA	National Movement of Free Life in Angola
MULEMBA*	
MUNDO DO AMOR	Mundo do Amor / World of Love
OHACD	Humanitarian Organisation to Assist Children and the Handicapped
OISC	Obra de Inserção Social da Criança São Francisco de Assis*
OKUTIUKA	
ONAM	National Organisation for Multifaceted Assistance
PAC	Assistance for Children Programme
PHCO	Humanitarian Programme for Orphan Children*
PIACI	International Child Aid Programme*
PHK	Phlor de Tekila
SCAM	Christian Solidarity of Mutual Aid*
SODAR	Angolan Democratic Help*
TRINDADE	Ninho da Infância*
TECARE*	
USODEC	Social Christian Union for Community Development*
INTERNATIONAL	(Total: 62)
AAA	German Agro Action*
ACORD	Agency for Development, Cooperation and Research*
ACR	African Christian Relief*
ADPP (DAPP)	Development Aid from People to People*
ADRA-I	Adventist Development and Relief Agency*
AHA	African Humanitarian Action
AFRICARE	Africare*
AICF	Action Internationale Contre la Faim*
AMA	African Muslim Agency
AMDA	Association of Medical Doctors of Asia
AMI	International Medical Assistance*
ASF	Aviation sans Frontières
CreaAngola	Creative Associates International*

CARE	Cooperative Assistance and Relief Everywhere*
CCF	Christian Children's Fund*
CESTAS	Centro Educaçao Sanitaria e Technologie Appropriate Sanitarie*
CIC	Association for Cooperation, Interchange and Culture*
CICS	International Centre for Cooperation and Development*
CIES	Centre for Information and Education for Development
CONCERN	Concern*
CPAR	Canadian Physicians for Aid and Relief
CRS	Catholic Relief Services*
DRC	Danish Refugee Council
DW	Development Workshop*
EMF	Eduardo Mondlane Foundation*
FOS-Belgica	Belgium Fund for Development Cooperation*
GOAL	Goal*
HALO	The Halo Trust
HI	Handicap International
ICRC	International Committee of the Red Cross
IED	Instituto de Estudos para o Desenvolvimento
IFRC	International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies- (Swedish Red Cross)
IMC	International Medical Corps*
IPMP	Portuguese Institute for Preventive Medicine*
JOCUM	Youth With a Mission*
JUH	Johanniter Unfall Hilfe e.v.*
KCM	Komite Cap-Anamur
LWF	Lutheran World Federation*
Life Aid*	Life Aid
MAF	Mission Aviation Fellowship of Canada*
MAG	Mines Advisory Group
MDM-S	Medicos del Mundo - Spain*
MDM-F	Médecins du Monde - France*
MI	Medico International
MM	Medicos Mundi*
MOLISV	Movimento Liberazione e Sviluppo*
MSF-B	Médecins Sans Frontières - Belgium
MSF-F	Médecins Sans Frontières - France
MSF-H	Médecins Sans Frontières - Holland
MSF-S	Médecins Sans Frontières - Spain
NOVA FRONTEIRA	New Frontiers*
NPA	Norwegian Peoples Aid*
NRC	Norwegian Refugee Council
OIKOS	Oikos, Cooperation and Development*
OMAS	Obra Missionária de Acção Social*
ORA	Associação de Beneficência Luso*
OXFAM	Oxfam UK*
SCF-UK	Save the Children Foundation-UK*
SCF-US	Save the Children-USA*
SRC	Swedish Red Cross
TROCAIRE	The Catholic Agency for World Development
WV	World Vision*

** Organisations affiliated with the UN in Angola*